RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919. Första kammaren. Nr 47.

Lördagen den 31 maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 24, 26 och 27 innevarande månad.

Vid punktvis skedd föredragning av statsutskottets memorial nr 192, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående omorganisation av utrikesdepartementet samt förstärkning av Sveriges representation i utlandet, godkändes de i detta memorial föreslagna voteringspropositionerna.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 75—77 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 104 och 105.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning ävensom i ämnet väckta motioner.

Genom en den 18 mars 1919 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 247, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om arbetstidens begränsning.

I samband med denna proposition hade utskottet förehaft till behandling följande motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 210, av herr *Schmidt* m. fl.,
nr 211, av herrar *von Sydow* och *Enhörning*,
nr 212, av herr *Lindhagen*,
nr 213, av densamme,
nr 214, av densamme,
nr 215, av densamme,
nr 216, av densamme,
nr 220, av herr *Söderberg*,

nr 221, av herr *Lindley,*
nr 225, av herr *Lindhagen,* samt

inom andra kammaren:

nr 398, av herrar *Öberg* och *Lidström,*
nr 399, av herr *Hagman* i Stockholm m. fl.,
nr 401, av herr *Magnusson* i Skövde,
nr 402, av herr *Karlsson* i Sandviken, samt
nr 416, av herrar *Holmström* och *Eriksson i* Grängesberg.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande avfattat sin hemställan i sju med A—G betecknade punkter, av vilka den första innehöll ett lagförslag.

Beträffande sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr Söderberg: Herr talman! I avseende å föredragningssättet tillåter jag mig hemställa:

att utlåtandet företages till avgörande punktvis, dock att punkterna A) och B) behandlas i ett sammanhang;

att först föredrages det under punkt A) upptagna lagförslaget, där så erfordras paragraf- och momentvis, med promulgationsstadganden, ingress och rubrik sist;

att föredragningen måtte börja med 1 §, och att vid behandlingen av denna paragraf diskussionen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att sedan lagförslaget blivit genomgånget, utskottets hemställanden i punkterna A) och B) måtte föredragas; samt

att, för den händelse lagförslaget i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkterna A och B.

I dessa punkter hade utskottet hemställt

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, med avslag å motionen nr 401 inom andra kammaren, för sin del antaga lag om arbetstidens begränsning, så lydande som utlåtandet visade;

B) att de i anledning av förevarande proposition väckta motionerna nr 210, 211, 220 och 221 inom första kammaren samt nr 398,

399, 402 och 416 inom andra kammaren måtte anses besvarade genom vad utskottet under A) hemställt.

Vid utlåtandet funnos fogade åtskilliga reservationer. I en av dessa hade herrar *Nilsson* i Skottlandshus och *Hans Ericson*, friherre *Langenskiöld* samt herrar *Jesperson*, *Lindman*, *Olsson* i Broberg och *Persson* i Fritorp på anförda skäl hemställt, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke måtte vinna riksdagens bifall.

Enligt en annan reservation hade herrar *Forssman* och *von Sydow* ansett, att utskottet bort tillstyrka riksdagen att antaga ett av dem uppgjort, i reservationen infört förslag till lag om begränsning av arbestiden inom fabriksindustrien.

Herrar *Söderberg* i Stockholm, *Lindley*, *Lindqvist* i Kosta, *Holmström* och *Hagman* i Stockholm hade på åberopade grunder hemställt om vissa ändringar i det av utskottet framställda lagförslaget.

Utskottets lagförslag. *Lagförslag om arbetstidens begränsning.*

1 §.

Denna paragraf lydde sålunda:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)	*(i utskottets förslag:)*
Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.	
Från lagens tillämpning undantagas dock	
a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,	
b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,	
c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,	
d) arbete, som bedrives av staten,	
e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,	
f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,	
g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,	
h) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att *den* bedrives utan samband med jordbruk,	h) jordbruk jämte *sådana* därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, ävensom *trädgårdsskötsel och* djurskötsel, ändå att *arbetet* bedrives utan samband med jordbruk,

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaférörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

Motsvarande paragraf av det i herrar *Forssmans* och *von Sydows* reservation förordade lagförslaget hade följande lydelse:

Denna lag äger tillämpning å arbetare, som i fabriksrörelse användes till arbete för arbetsgivares räkning, dock ej å arbetare, som är medlem av arbetsgivarens familj, och ej heller å arbetare, sysselsatt i arbete, som bedrives av staten.

I den av herr *Söderberg* i Stockholm m. fl. avgivna reservationen hade hemställts att 1 § måtte erhålla följande lydelse:

Denna lag — — — — — — — — — — — — — — sätt användes.

Från lagens tillämpning undantages dock:

a) arbete, som — — — — — — — — — — — — arbetets anordnande,

b) arbete, som — — — — — — — — — arbetsgivarens familj,

c) arbete, som — — — — — — — — — — hälso- och sjukvård,

d) skeppstjänst, som — — — — — — — — — ävensom fiske,

e) skogsarbete, kolning — — — — — — — — — vid skiljeställe,

f) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas som självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att den bedrives utan samband med jordbruk,

h) arbete, som åligger biträde i handelsbod eller badinrättning, samt

i) sådant arbete — — — — — — — — — — direkta betjänande.

I avseende å nu föredragna paragraf hade reservation avgivits jämväl av herr *Schmidt*, som ansett, att utskottet bort med bifall till vissa av de i ämnet väckta motionerna låta orden »utom vid skiljeställe» utgå ur 1 § g).

Herr Nilsson, Johan: Herr greve och talman! Ehuru det har antytts, att om det föreliggande lagförslaget inte nu skulle bliva antaget, så skall det återkomma om några månader, kan man likväl anse det vara en plikt att i denna kammare uttala ett betänksamhetens ord mot vad som skall genomföras eller genomdrivas.

Jag tillåter mig som utgångspunkt taga några ord av herr statsrådets och chefens för civildepartementet motivering till statsrådsprotokollet för lagförslaget. Efter att ha citerat socialstyrelsens yttrande, att den lagstadgade maximalarbetsdagen på 48 timmar i veckan »för närvarande kan betecknas som ett nästan allmänt internationellt faktum», yttrar statsrådet: »Även om förhållandena flerstädes ute i världen icke heller på detta område kunna anses fullt stadgade, och den möjligheten sålunda icke är

utesluten, att på ett och annat håll den ekonomiska ställningen efter världskrigets depression skall framkalla krav på, ja kanske temporära åtgärder till arbetstidens utsträckning, må framhållas, att mot en sådan utveckling talar det starka politiska inflytande, som arbetsklassen numera överallt i länderna tillkämpat sig. Mäktiga, sannolikt oövervinneliga hinder skola därför säkerligen resas mot en återgång till tidigare förhållanden på arbetstidens område.» — Dessa statsrådets ord äro synnerligen märkliga och beaktansvärda. För det första må påpekas, att de utgöra i viss mån en kraftig desavouering av socialstyrelsens av statsrådet omedelbart förut citerade yttrande. Då ställningen är sådan, att en åtminstone temporär återgång till längre arbetstid kan framtvingas av de ekonomiska förhållandena, så kan väl den förkortade arbetstiden, som, märk väl, ännu icke ens är genomförd i flertalet länder, om den än står på dagordningen, näppeligen betecknas »nästan» som ett internationellt faktum. Det märkligaste i de ord av herr statsrådet och chefen för civildepartementet, jag tillåtit mig att citera, är emellertid herr statsrådets oförbehållsamma uttalande, att sedan 8-timmarsdagen väl är genomförd, skall det stöta på nästan oövervinneliga hinder att återgå till en längre arbetstid. Detta är otvivelaktigt alldeles riktigt. Det finns två slags misstag, som såväl den enskilde som en riksförsamling kan begå. Det ena slaget av misstag äro sådana, som kunna rättas, det andra slaget äro sådana misstag, som icke kunna korrigeras. Den lugnt betänksamme ser sig så noga som möjligt före, när ställningen är sådan, att man riskerar ett misstag av det förra slaget, ett misstag som kan rättas. Men föreligger fara för ett misstag, som icke kan rättas eller upphjälpas, så tänker man sig för mångdubbelt. Av statsrådets egna ord framgår, att han inser, att den lagstadgade 8-timmarsdagen, om denna lagstiftning nu skulle vara ett misstag, hör till det slags misstag, som icke kunna rättas. Därav följer, att det är de beslutandes ofrånkomliga plikt mot sig själva och landet att iakttaga den allra största betänksamhet.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Nu anser naturligtvis chefen för civildepartementet och hela regeringen och förslagets anhängare i riksdagen och ute i landet, att det icke skulle vara ett misstag att nu antaga detta lagförslag. Det kan dock icke undgå den uppmärksamme iakttagaren, att till och med i statsrådets motivering i statsrådsprotokollet uppenbarar sig, om också omedvetet, en viss tvekan. Om, såsom herr statsrådet förklarar sig anse möjligt, den ekonomiska ställningen efter världskrigets depression framkallar krav på åtgärder till arbetstidens utsträckning, men dessa åtgärder, såsom herr statsrådet förutsätter, visa sig stöta på oövervinneliga svårigheter, ja då utgör ju detta ett bevis på, att ett misstag är begånget, ett misstag av det ödesdigra slag, som icke kan rättas. Den depression, varom herr statsrådet talar, framkallar fattigdom och ökad social nöd. Denna nöd kunde, åtminstone delvis, avhjälpas genom en längre arbetstid, men återinförandet av en sådan skulle »stöta på oöver-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

vinneliga hinder». Det kan icke hjälpas, att jag måste anse, att herr statsrådet själv genom sin motivering lämnat det bästa tänkbara skäl för uppskov med denna fråga, tills förhållandena efter världskriget stadgat sig. Herr statsrådets egen motivering lämnar i alla händelser det kraftigast tänkbara stöd för den uppfattningen, att ett lagförslag i riktning av maximalarbetsdag bör vara synnerligen väl övertänkt och utrett med särskilda hänsyn till vårt lands speciella klimatiska och andra förhållanden. Man kan näppeligen säga, att det föreliggande lagförslaget blivit sålunda förberett. Ehuru jag visserligen anser, att det vore bäst och lyckligast, om dessa förhållanden ordnades på frivillig väg, såsom ju skett i Danmark, varvid mera hänsyn än genom snäva lagbestämmelser kan tagas till särskilda förhållanden, vill jag ingalunda bestrida, att på grund av den rådande uppfattningen bland industriens arbetare, ävensom de skäl för förkortad arbetsdag, som anförts i kungl. propositionen och i utskottets betänkande, lagstiftningens ingripande på detta område kan bliva nödvändigt, men då bör det ske efter andra grunder än de rent schablonmässiga, som kännetecknа lagförslaget: »8 timmar» synes ha blivit förvandlat till en slags dogmatisk formel. Jag håller före, att lagförslaget litet eller intet tager hänsyn till vårt lands förhållanden, och tillåter mig understryka, att vad som möjligen kan passa för ett annat lands förhållanden, ingalunda därför behöver vara lämpligt för vårt land.

Det kan kanske invändas, att de misstag, som nu begås, kunna senare rättas. Men, det är tyvärr så, som det antydes i propositionens motivering: misstag av denna art kunna svårligen rättas. Om det enligt erkännande i själva statsrådsprotokollet förhåller sig rätt klent med 8-timmarsdagen såsom ett internationellt faktum, så är det däremot säkert, att statsmännen i de länder, där den genomförts, kunna komma att ställas inför ett annat, mycket tråkigt faktum. Det är att märka, att i de länder, där 8-timmarsdagen genomförts, har det skett under mer eller mindre revolutionär påtryckning underifrån, från de folklager, som, säga vad man vill, sakna överblick över de ekonomiska förhållandena och förutsättningar att bedöma, vad som är möjligt att genomföra. Det är ju anmärkningsvärt, att i de länder, synnerligast England och Frankrike, där de styrande lyckats behålla tyglarna i sina händer, man ännu så länge icke i praktiken genomfört maximalarbetsdagen. Visserligen står frågan på dagordningen, och det är väl troligt, att ett lagstadgande kommer till stånd, men det är inte därpå det kommer an, utan på detaljerna i lagstiftningen. Förrän man sett, att en maximalarbetsdag i dessa länder i detalj utformats, kan man icke åberopa sig på deras exempel. Lämpligt kan det väl inte vara att taga exempel från stater, som befinna sig mer eller mindre i upplösning. De statsmän, som av revolutionsböljorna förts fram till makten och mer eller mindre nödtvunget bland andra reformer genomfört 8-timmarsdagen, kunna måhända i framtiden komma att stå i en mycket tråkig situation. 8-timmarsdagen är genom-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

förd, produktionen, även livsmedelsproduktionen, visar en oroande minskning, fattigdom och nöd tilltaga. De klokare inse, att bland andra botemedel, som måste tillgripas för att sätta folket i stånd att försörja sig, vore en återgång till en längre arbetstid. Men detta kommer, enligt statsrådet Schottes utan tvivel riktiga mening, att stöta på oövervinneliga hinder. Man kan undra, huruvida icke de, som ställas inför en dylik situation, skulle önskat, att de varit mera betänksamma, innan de begingo ett av de ödesdigra misstag, som hör till den kategorien av misstag, som icke kunna rättas.

Nu får man väl antaga, att Sverige hör till de länder, där regeringen ännu har tyglarna i sin hand och icke drives genom påtryckning av oansvariga och oupplysta element till åtgärder, vilka kunna sätta hela landets ekonomiska liv i fara. Jag vill åtminstone antaga, att regeringen icke handlat av tvång, utövat av genom revolutionshets uppagiterade massor. Vore det då icke alla skäl i världen att vänta med genomförandet av ett dylikt lagförslag, tills 8-timmarsdagen blir, vad den för närvarande icke är, ett internationellt faktum, eller åtminstone tills man kunde ha någorlunda säkra utsikter att icke tvingas av förhållandenas makt att söka återinföra en längre arbetstid och därvid stöta på oövervinneliga svårigheter? Vårt folk har ju dock under den arbetstid, som nu råder och som fordom varit mycket längre, gått framåt både ekonomiskt och fysiskt, och någon större skada kunde omöjligt uppstå genom ännu ett eller annat års betänketid. Den skada, som däremot kan uppstå genom ett förhastat steg, som icke kan tagas tillbaka, är oöverskådlig. Jag måste bekänna, att jag ännu står på den gammalmodiga ståndpunkten, att det är arbetsamhet som befordrar hälsa och välstånd, och att jag icke tror, att människonaturen är sådan, att lagen behöver lägga kapson på arbetsamheten. Jag förstår, vilken invändning som här kommer att göras, nämligen att den lagstadgade maximalarbetsdagen ingalunda avser att hindra arbetsamheten att göra sig gällande, utan att hindra arbetsgivare att profitera av att låta sina arbetare arbeta alltför många timmar på dagen och därmed i förtid slita ut sig. Men vare därmed hur som helst, så kan starkt sättas i fråga, om det är nödvändigt att genom lagstadgad maximalarbetsdag i ett flertal yrken, som hänföras under lagförslaget, inskränka arbetstiden. Jag är naturligtvis villig medgiva, att i fråga om vissa yrken är saken fullt berättigad, särskilt då det gäller hälsofarliga yrken, och sådana som utövas inomhus och under i övrigt pressande förhållanden. Men sådana fall *böra* ju hänföras under lagstiftning. Att göra 8-timmarsdagen till regel för alla yrken och för alla årstider kan inte passa för våra förhållanden. Vad sägs till exempel om ett sådant yrke som byggnadsarbetarnas? Dessa arbeta i regeln i frisk luft med gott utrymme och ofta med måttlig ansträngning. De arbeta under minst lika sunda förhållanden som jordbruksarbetaren, och deras arbete är ofta betydligt mindre ansträngande. Varför skola de inräknas under lagen, då jordbruket läm-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

nas utanför, helst som byggnadsarbete, i synnerhet på landet, är säsongarbete och arbetarna få mer än tillräcklig vilotid på vintern? En mångfald dylika exempel skulle kunna anföras.

Härmed är jag inne på ett skäl mot den lagstadgade 8-timmarsdagen, som gäller speciellt för vårt och andra nordliga länder. Det har som stöd för denna lagstiftning anförts, att 8-timmarsdagen är införd i andra länder, ja, i vissa av dessa länder kan man arbeta åtta timmar i det fria året runt, men i vårt land går det icke för sig att inom många områden arbeta mer än fem eller sex timmar under högvintern. Det är ett faktum, att den lagstadgade 8-timmarsdagens förespråkare alltför ofta glömma att taga hänsyn till våra klimatiska förhållanden, som göra, att vissa arbeten nödvändigtvis måste bliva säsongarbeten. Den nedsättning av produktionen, som under alla förhållanden, även med hänsyn till hypotesen om den med en kortare arbetstid ökade arbetsintensiteten, måste bli följden av förkortad arbetstid, måste därför i vårt land bliva mera kännbar än i andra länder med mildare klimat.

Som ett skäl för den lagstadgade 8-timmarsdagen anföres bland annat, och i ett bland de främsta rummen, att arbetaren behöver tid bredvid sitt dagliga yrkesarbete för att utbilda sig i bokligt vetande. Detta skäl kan i och för sig naturligtvis icke underkännas — i synnerhet icke i vår tid, då den obegränsade demokratien står i begrepp att övertaga makten och ansvaret. Det vore säkerligen i allra högsta grad önskligt, fastän bokliga kunskaper i och för sig, såsom talrika exempel utvisa, icke skydda mot samhällsskadliga villfarelser, att varje arbetare grundligt studerade exempelvis de ekonomiska grundlagarna för produktion och konsumtion och lärde sig inse, att utan en höjning av produktionen kan icke det allmänna välståndet höjas, huru mycket man än må lagstifta till arbetarnas förmån. De rikas överflöd är snart delat och förtärt. Det ser man bland annat av exemplet från Ryssland. Nu är det så, att i ett land som vårt själva naturen sörjt för att de kroppsarbetande klasserna skola få tid att inhämta kunskaper. De arbetare åtminstone, som hava säsongarbete, och dit hör en massa av dem, som skulle inberäknas under det förevarande lagstiftningsförslaget, ha under vintern tillfälle att, om de vilja, ägna tillräcklig tid åt bokliga studier. Vad så tiden för nöjen beträffar, så torde det nog vara så, att benägenheten för sådana i vår tid snarare behöver motarbetas än underblåsas. Utan att på minsta vis vilja nedsätta den arbetarklass, som beröres av detta lagförslag, torde man våga uttala den fruktan, att det mesta av den tid, som utöver vad nu är förhållandet skulle bli ledig, komme att i många fall användas till nöjen, som för kropp och själ skulle medföra betydligt skadligare verkningar än ytterligare ett par timmars arbete. Det tyngst vägande principiella skälet mot 8-timmarsdagen ligger emellertid på ett annat område, som jag nyss antydningsvis berörde, nämligen den ofrånkomliga nedsättningen av produktionen. Herr statsrådet och chefen för civildepartementet har till

statsrådsprotokollet anfört, att han ansåge den innevarande tidpunkten särskilt lämplig för 8-timmarsdagens genomförande. Jag tillåter mig hysa den alldeles motsatta åsikten, att tidpunkten är alldeles särskilt olämplig. Jag tror så först och främst, emedan jag förutser den återverkan på jordbruket, som 8-timmarsdagen skall medföra, men även av andra skäl. Man söker göra gällande, att den förkortade arbetstiden icke skall medföra proportionell minskning i produktionen emedan arbetsintensiteten skulle ökas, en sats som emellertid enligt alla auktoriteter är tvivelaktig. Vad som är säkert är, att inom jordbruket skall två timmars minskning i arbetstiden under den tid — vår, sommar och höst — då det egentliga produktionsarbetet äger rum, medföra allra minst en minskning i produktionen av en femtedel, ty även om arbetarna skulle öka sin arbetsintensitet, så kunna icke dragdjuren i motsvarande grad öka sin.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Nu kan naturligtvis invändas, att lagförslaget icke berör jordbruket. Denna invändning skall jag senare upptaga. Det måste emellertid fastslås som ett faktum, att 8-timmarsdagen skulle medföra produktionsminskning, och man kan ha alla skäl att fråga: kan det verkligen anses, att vi ha råd att just nu minska produktionen? Böra icke snarare alla ansträngningar inriktas på att öka produktionen just i tider som de nuvarande? Framför allt måste väl var och en inse, att det icke går an att nedsätta livsmedelsproduktionen, så länge förhållandena äro så osäkra som nu och vi icke veta, huruvida vi kunna säkra tillförseln utifrån.

På tal om verkningarna av förkortad arbetstid kan det vara skäligt erinra om, att den nedsättning av arbetstiden vid statens affärsdrivande verk, som genomförts och som utgör på sätt och vis ett föregripande av riksdagens beslut, säkerligen kommer att visa sina verkningar på debetsedlarna. Det blir skattdragarna, som få bära följderna. Under sådana förhållanden går det ju bra för sig att minska arbetstiden, men annorlunda ställer det sig för den enskilde arbetsgivaren. Även han kan taga saken lugnt — om han får lägga kostnaderna på konsumenterna. Och det måste naturligtvis till slut bli följden, om icke produktionen skall avstanna. Det är ju en ofta förekommande och bitter företeelse, att truster och affärssammanslutningar genom sina organisationer lyckats vinna egna fördelar på allmänhetens bekostnad. Det kan låta kätterskt, men är icke desto mindre sant, att industriarbetarnas sammanslutningar i vissa fall äro av samma natur: de skaffa sina medlemmar fördelar på allmänhetens bekostnad. Men när alla skola ha fördelar, vilket vi säkerligen icke ha något emot, då får man dock tillse, att alla verkligen få dem, och då dessa fördelar skola fastslås i lag, de icke bliva vidlyftigare, än att de kunna infrias och upprätthållas.

Det har sagts, att den nuvarande tidens arbetslöshet inom industrien skulle göra jordmånen för 8-timmarsdagen särdeles lämplig på den grund, att flera arbetare skulle behövas för samma pro-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

duktion som nu, och att alltså arbetslösheten skulle minskas genom reformen. Utom det att detta resonemang fullständigt slår ihjäl vad man förut anfört, nämligen att produktionen icke skulle nämnvärt minskas, så torde det vara uppenbart, att den förkortade arbetstiden, ifall den — och det måste den göra — komme att minska det svenska arbetets konkurrenskraft med det utländska, kommer att öka i stället för att minska arbetslösheten genom att allt flera företag måste nedläggas. Just under så ömtåliga förhållanden som de nuvarande vore det ansvarslöst att ingripa störande på arbetsfältet genom en dylik lagstiftning, för vilken tiden är så olämplig som möjligt.

Herr statsrådet yttrar till statsrådsprotokollet, att »den nuvarande orosfyllda tiden kräver, att förevarande spörsmål framför allt ses ur statsklokhetens och den samhälleliga rättvisans synpunkt». Jag ber att på det varmaste få instämma i dessa ord, men jag menar, att just statsklokhet och rättvisa kräva, att man icke under nuvarande orosfyllda tider inlåter sig på åtgärder, som äro ägnade att minska och störa produktionen i stället för att höja densamma. Det är sant, som herr statsrådet säger, att ingen kan bestrida, att en allmän misstämning inom en samhällsklass är en fara för en lugn och god samhällsutveckling, och jag vet också, att herr statsrådet har rätt däruti, att den stora massan av fackligt organiserade arbetare kräva 8-timmarsdagen som en rättighet. Men jag är också förvissad om, att den sansade delen av denna arbetarklass förstår, att införandet av 8-timmarsdagen just nu skulle kunna medföra stor skada för landets näringsliv och därmed för dem själva, och att de skulle finna sig i, icke att på vissa områden släppa detta krav, men att vänta tills tiden blir lämpligare och förhållandena mindre ömtåliga. Vad den icke sansade delen av arbetarklassen beträffar — och en sådan finns ju bland arbetarna liksom bland andra samhällsklasser — så hjälpa inga eftergifter.

Jag har i det föregående antydningsvis berört 8-timmarsdagens inflytande på jordbruket, och det gäller icke blott det stora jordbruket, utan allt jordbruk, där man använder lejd arbetskraft. Oaktat detta är undantaget från lagstiftningen, så lider det icke minsta tvivel, att om 8-timmarsdagen genomföres på andra områden i den utsträckning, som här föreslås, så blir det omöjligt att få folk att arbeta inom jordbruket längre tid, åtminstone icke utan kompensationer, som det är och ännu mera torde bli omöjligt att prestera. Detta måste med absolut visshet medföra en produktionsminskning. Enda utvägen att uppehålla produktionen vore att anskaffa mera folk, men om även industrien skall öka antalet anställda, varifrån skall detta folk tagas, och varmed skall det betalas? Jo, med en fördyring av livsmedlen.

Allt som allt känner jag mig övertygad om, att förevarande lagförslag ingalunda i stort sett kommer att förbättra arbetarklassens ställning. Däremot äro att befara ökade levnadsomkostnader på alla områden — hur skulle icke arbetstidens förkortning bidra-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

ga till att exempelvis öka byggnadskostnaderna och bostadsbristen och därmed ökat socialt missnöje! Men man skulle ingalunda vilja erkänna, att de ökade svårigheterna berodde på en lagstiftning, som man betraktat som ett framsteg. Motstånd mot ett lagförslag av denna art kommer att betecknas som härflytande ur ett ensidigt arbetsgivarintresse. Det är sant, att det är ett arbetsgivarintresse, att förhållandena inom produktionslivet ordnas på ett förnuftigt sätt, men de är icke blott ett arbetsgivarintresse, utan lika mycket ett samhällsintresse och ett arbetarintresse, rätt fattat. Ty det ligger i allas intresse, att vårt lands produktion kan uppehållas och hållas konkurrensduglig gent emot utlandet. Det är nämligen nu en gång så, att det icke är nog, att alla ropa: »Så ska' vi ha't!» Det måste även finnas några som fråga: »Var ska' vi ta't?» Ty om man helt och hållet förbiser denna ibland besvärliga fråga, så tränger den sig dock slutligen fram, förr eller senare, om icke förr, så när alla nu befintliga värden blivit helt eller i det närmaste förbrukade.

Ehuru jag, såsom jag förut antytt, ställer mig tveksam angående nyttan och behovet av lagstiftning i allmänhet angående arbetstidens längd i sådana yrken, som icke äro hälsofarliga eller på andra grunder i behov av särskild lagstiftning, så anser jag emellertid, att om och när ett väl förberett och utarbetat lagförslag, som tager hänsyn till vårt lands särskilda natur och näringsförhållanden samt smidigt anpassar sig efter de olika yrkenas särdrag, föreligger, man måhända bör tillmötesgå kraven på införande av dylik lagstiftning.

Det första krav man måste ställa på ett dylikt lagförslag är emellertid, att det är så avvägt, att det icke skapar en ny klassskillnadslinje, och att det på en gång löser hela frågan. Det föreliggande förslaget undantager jordbruket, vilket ju ansetts underlätta dess genomförande så till vida, som ett tillämpande på jordbruket av det föreliggande förslaget vore rent privatekonomiskt och nationalekonomiskt omöjligt. Men å andra sidan är det olyckligt att utan vidare undantaga landets viktigaste näringsgren, då frågan om arbetstiden skall lösas. Att bestämma en viss maximalarbetstid för industriens arbetare och lämna jordbrukets alldeles å sido kommer att hava den påföljden, att industriarbetarna skulle komma att betraktas som en arbetets överklass och de speciellt undantagna jordbruksarbetarna skulle komma att anses och anse sig själva som arbetets underklassare. Följderna härav i såväl socialt som nationalekonomiskt hänseende äro lätta att förstå. Bland annat skulle jordbruksnäringen få ännu svårare än hittills att konkurrera med industrien om arbetskraften. En eventuell lagstiftning om maximalarbetsdag måste läggas så, att lagen icke stämplar jordbruksarbetarna såsom de där intaga en sämre och en undantagsställning i jämförelse med andra arbetare.

Då en schablonmässig tillämpning av 8-timmarsdagen för jordbruket är otänkbar, kan det betänkliga i att tilldela jordbruksarbe-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

tarna en undantagsställning icke undvikas på annat sätt, än att man genomför en rationell uppdelning efter de olika yrkenas natur även inom industrien och andra arbetsområden. 8-timmarsdagen i den meningen, att varje dag, sommar och vinter, skall arbetas 8 timmar, varken mer eller mindre, kan icke tillämpas vid jordbruket, och den bör icke tillämpas vid en massa andra yrken. 8-timmarsdag i denna mening kan lämpa sig för de industrier och andra arbetsområden, som hela året om arbeta under enhetliga förhållanden — om man nu anser, att produktionsbehovet under föreliggande förhållanden kan fyllas med så kort arbetstid — men det vore en orimlighet att söka tillämpa den vid jordbruket och vid en del yrken, som äro beroende av årstidernas växlingar, i allmänhet vad man kallar säsongarbeten. Är det månne icke behagligare för exempelvis en byggnadsarbetare, som arbetar i det fria, att få arbeta mer än 8 timmar på sommaren och eventuellt få kortare arbetstid om vintern? Och vad ligger det för mening i att stadga 8-timmarsdag för ett sådant arbete som inom torvindustrien, som är helt och hållet beroende av årstid och väderlek? Och för säsongarbetare, exempelvis inom sockerindustrien, som sammandragas för en eller ett par månader under en viss årstid, skulle det innebära rena orimligheten och stora nationalekonomiska förluster att stadga en så kort arbetstid. Man torde vara allmänt överens om, att säsongarbete i och för sig icke är önskvärt, ty det skapar ju under vissa tider arbetslöshet, men det kan icke undvikas, allra minst i ett land som vårt. Givet är, att 8-timmarsdagen, så schablonmässigt tillämpad som det föreliggande lagförslaget bestämmer, kommer att i högst avsevärd mån öka de olägenheter, som säsongarbetet i och för sig medför, genom att nödvändiggöra anlitande av ett större antal arbetare än som är behövligt, då en längre arbetstid användes. Man kan ju antaga, att säsongarbetaren kan taga skadan igen av den längre arbetstiden under säsongen genom kortare arbetstid under andra tider på året.

Genom att jordbruket icke ensamt bland yrkena undantoges från lagen om tillämpningen hela året om av 8-timmarsdagen, utan alla yrken, som därtill lämpade sig, särskilt alla säsongarbeten, skulle man undvika att tilldela jordbrukets arbetare en starkt i ögonen fallande undantagsställning och undvika att skapa nya klasslinjer. Skall frågan lösas, så måste man gå efter linjer, som, bättre än det nu föreliggande förslaget, passa för våra förhållanden, *om* man vill undvika vådliga sociala och nationalekonomiska följder.

Herr greve och talman, på grund av vad jag nu anfört och med stöd av den av mig m. fl. avgivna reservationen anhåller jag att få yrka avslag på den föredragna pargrafen.

Herr von Sydow: Världskriget har medfört en oerhörd förödelse. Det har tillintetgjort kapital i en omfattning, som man förut icke skulle trott vara möjlig, det har ödelagt naturtillgångar

av de högsta värden för världsproduktionen, och det har slutligen decimerat arbetskraften i en grad, vartill historien icke kan uppvisa motstycke. Under sådana förhållanden, mina herrar, synes det mig, att det vore naturligt och förnuftigt, om folken nu ansträngde sina yttersta krafter, använde hela sin energi på att genom arbete och sparsamhet återvinna en del av vad som förlorats genom kriget. Endast om detta sker, kan man undgå en tillbakagång i den levnadsstandard, som vi förut hade uppnått, och endast sålunda kan man undvika, att människorna under decennier få bära följderna av krigets lidanden. Jag vill också för min del säga, att även sådana sociala önskemål, som i och för sig själva må vara nog så berättigade, under denna tid borde skjutas undan till en lägligare tidpunkt, ty den sociala välfärdsbyggnaden, om den än är en välgärning för mänskligheten, är likväl utomordentligt kostbar, och den kan icke hållas uppe, med mindre det som basis finnes en tryggad ekonomi och en långt driven produktion.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Emellertid, mina herrar, synes insikten härom icke hava trängt igenom. Tvärtom visar det sig, att en följd av kriget är, att människorna till stor del förlorat arbetshågen, och det är icke omöjligt, att det en gång kommer att sägas, att av allt det onda, som kriget förde med sig, detta icke var det minsta.

Nu kan man förstå, att de män, som under åratal levat i löpgravarna och uthärdat lidandena där, kunna känna sig hava ett visst anspråk mot det samhälle, för vilket de vågat sina liv, att de fordra att samhället nu skall hjälpa dem, att de kräva, att till ersättning få en minskad arbetstid och en ökad lön. Dessa krav stämma icke med den ekonomiska situationen, men man kan förstå dem hos de krigförande. Däremot är det svårare att förstå dem hos sådana folk, som icke varit med i kriget, där det sålunda icke finnes några anledningar att framställa dylika krav. Emellertid framställas de överallt.

Hos oss har nu regeringen efter förarbeten, som äro utomordentligt knapphändiga, bristfälliga och värdelösa, framlagt ett förslag till lag om 8-timmarsarbetsdag. Herr statsrådet och chefen för civildepartementet har i propositionen motiverat detta förslag, och utskottet har delvis upptagit statsrådets motivering. Jag tillåter mig att underkasta bägge deras uttalanden en viss kritik.

Det första skäl, som herr statsrådet och efter honom utskottet anför, för att nu genomföra 8-timmarsdagen, är det, som den föregående ärade talaren redan vidrört, nämligen att 8-timmarsdagen nu skulle vara helt nära ett internationellt faktum. Vore det så, vore detta av mycket stor betydelse, ty det är uppenbart, att om 8-timmarsdagen blir ett beståndande faktum i våra grannländer och i övriga länder, som konkurrera med oss om arbetskraft, då blir icke fråga om *huruvida* man skall införa den hos oss, utan bara *när* och *hur* den skall införas. Men jag måste säga, att så är det för närvarande icke. Kravet på 8-timmarsdagens lagfästande har rests i de flesta civiliserade länder, men i flertalet länder ännu icke lett till faktiska

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

resultat. I Finland har det visserligen blivit en lagstiftning om 8-timmarsdagen, men som herrarna torde veta, har denna lag faktiskt satts ur funktion. Förhållandena äro ju emellertid där så exceptionella, att jag nu icke vill tala om dem. I Norge och Danmark har man på överenskommelsens väg infört 8-timmarsdagen inom största delen av industrien, och det är att vänta, att lagstiftningen följer efter, så att man i dessa länder får en lagfäst 8-timmarsdag. I Tyskland har man också genomfört 8-timmarsdagen genom en lag, men det har skett under den motiveringen, att det varit nödvändigt för att hindra arbetslöshet vid demobiliseringen. I Österrike har man gått samma väg, och där har man uttryckligen förklarat, att lagen gäller endast intill fredsslutet. I Frankrike har man helt nyligen antagit en lag om 8-timmarsdag. Lagtexten hava vi fått del av genom tillmötesgående av svenska beskickningen i Paris, och det visar sig, att lagen i själva verket snarast är ett principbetänkande. Man har däri fastslagit 8-timmarsdagen i princip, men tillämpningen inom de olika industrigrenarna skall bli beroende på administrativa förfoganden, som skola tillkomma efter förhandlingar mellan arbetsgivarna och arbetarna. Jag kan sålunda för min del icke anse fastslaget, att det i praktiken redan nu finnes en lagfästad 8-timmarsdag i Frankrike. Vad England beträffar yttrade sig Lloyd George ännu så sent som under den sista valrörelsen mot ett lagfästande av arbetstiden och förordade, att den bleve bestämd genom överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare. Det tillsattes också en stor kommitté, bestående av trettio arbetsgivare och trettio arbetare under opartisk ledning, som skulle utarbeta förslag till lämplig arbetstid inom olika industrier. Men nu meddelas det, att ett lagförslag skall vara att vänta. Vad det innehåller, känner jag icke, men såsom läget är där i landet, tror jag inte, att det kommer att innefatta ett schablonerande av arbetstiden inom alla de olika industrierna, ty den vägen har man förut haft stora betänkligheter mot. Vad sedermera Amerika beträffar, har under kriget inom krigsindustrien arbetats under åtta timmar, i regel med tre skift oavbrutet dag och natt, och denna arbetsform har även eljest stor tillämpning. Men i övrigt kan man icke säga, att den lagfästa 8-timmarsdagen är genomförd i detta land. I varje fall kan den icke genomföras genom en rikslag, utan det blir varje stat, som får lagstifta särskilt i frågan.

Nu torde herrarna veta, att denna fråga varit före även vid fredsunderhandlingarna i Paris. Det hade väckts förslag om, att man i fredsfördraget skulle intaga bestämmelser om 8-timmarsdag. Detta väckte emellertid bestämd gensaga från vissa håll; det är icke offentliggjort från vilka, men det säges hava varit från Japan och Italien. Man enade sig då om att uppskjuta frågan till de förhandlingar, som längre fram skola äga rum i Washington om socialpolitiska spörsmål, men det uttalades sympati för saken. Detta *var* i realiteten och fattades nog också såsom ett nederlag för anhängarna av den lagfästa 8-timmarsdagen.

Jag kan sålunda icke finna, mina herrar, att den lagbestämda

8-timmarsdagen i verkligheten är helt nära att vara ett internationellt faktum, det är ganska osäkert, om den blir det överallt och i vilken utsträckning den blir det i de särskilda länderna.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Vidare har herr statsrådet åberopat, att kravet på genomförandet av 8-timmarsdagen under mer än 30 år varit en programsak för arbetarna, och ansett att nu tiden vore inne att genomföra detsamma. Jag ber att få säga, att den omständigheten, att ett krav, som gjorts gällande från en viss klass' sida, framförts länge och ihärdigt, icke gör det i och för sig mera berättigat, utan man måste pröva det ur den synpunkten, om det är gagneligt, icke allenast för denna klass, utan för samhället i dess helhet. Är det gagneligt för hela samhället, skall man genomföra det; är det icke gagneligt, skall man icke genomföra det, hur länge, hur kraftigt och hur pockande det än har påfordrats.

Sedan kommer herr statsrådet och även utskottet till det s. k. hygieniska skälet för 8-timmarsdagens genomförande. Detta skäl bottnar i det resonemanget, att fabriksarbetet är särskilt skadligt för arbetarnas hälsa, att arbetaren ofta blir nedbruten av arbetet, och att man därför bör förkorta arbetstiden så mycket som möjligt. Dess bättre är detta ett skäl, som såvitt vårt land angår, hör hemma i en förfluten tid. Det har icke någon tillämpning på de närvarande förhållandena. Detta framgår också av den utredning, som har skett i detta ärende, hur bristfällig den än är. En hel del läkare hava tillfrågats angående deras uppfattning om fabriksarbetets inverkan på arbetarnas hälsa, och en hel del hava inkommit med svar. Ifall man nu tager tuberkulosen, den sjukdom, för vilken fabriksarbetarna mest torde få anses predisponerade, finner man, att av de 65 läkare, som svarat på frågan, 63 hava sagt, att de icke kunnat finna, att såsom förhållandena äro, fabriksarbetet på något sätt främjar uppkomsten av tuberkulos. Två av de 65 hava ansett sig komma till ett motsatt resultat. Jag ber också att få erinra om att det för några år sedan på regeringens föranstaltande efter förslag från riksdagen företogs en undersökning angående hälsotillståndet bland cellulosaindustriens arbetare. Det ansågs nämligen, att denna fabrikation vore särskilt farlig för arbetarna, enär i den icke alltid kan undvikas, att arbetarna få vistas i besvärande värme och obehagliga dunster. Genom socialstyrelsen företogs då en utredning angående hälsotillståndet bland arbetarna inom denna industri. Man valde ut en del fabriker och genom socialstyrelsens experter undersöktes hälsoförhållandena där. Utredningen gav negativt resultat: man kunde icke finna, att fabrikationen var hälsovådlig. Det sades då av dem, som hade fört fram saken, att detta var därför, att man valt ut fabrikerna med avsikt, så att man fått de bästa. Förslagsställarna fingo då själva uppgiva, vilka fabriker de ville hava undersökta, och det verkställdes minutiösa undersökningar, så att varje arbetare vid dessa fabriker undergick noggrann läkarbesiktning. Resultatet blev detsamma; det konstaterades, att man icke kunde fin-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

na, att det heller där var några hälsovådliga förhållanden. Ja, en del läkare yttrade till och med, att hälsotillståndet bland dessa fabriksarbetare var bättre än bland den kringboende befolkningen, beroende på att de hade större inkomster och därför kunde föra ett sundare levnadssätt. — Jag tror sålunda, mina herrar, att vi för vårt land kunna fullständigt avföra detta skäl från diskussionen. Det synes också, som om utskottet med mycken tvekan biträtt detsamma. Därmed vill jag naturligtvis icke hava sagt, att det icke inom vissa fabrikationer kan finnas benägenhet för yrkessjukdomar till följd av de ämnen, som man där måste hantera. Men däremot skall rådas bot genom helt andra hygieniska åtgärder och icke genom att förkorta arbetstiden med några timmar, vilket i sådana fall icke kan hava någon inverkan.

Den siste ärade talaren har vidrört ett annat skäl för 8-timmarsdagens genomförande, med vilket han förklarade sig i viss mån sympatisera, och det vill jag säga, att även jag gör. Det är det resonemanget, då man säger, att arbetarna behöva längre fritid, än de nu ha, för att kunna ägna sig åt sina familjer, åt studier, åt deltagande i det kommunala och politiska livet samt förberedelser därför. Detta skäl är i och för sig självt berättigat, och jag ber att få säga, att jag icke hyser samma farhågor, som den föregående ärade talaren lät framskymta, att den större fritiden skulle i någon mera betydlig omfattning användas på ett mindre tillfredsställande sätt bland arbetarna mera än inom andra samhällsklasser. Men frågan gäller: kan man genomföra en sådan ökad fritid för arbetarna, utan att man därmed minskar produktionen? Kan man det, bör man genomföra den. Kan man däremot icke genomföra ökad fritid utan att minska produktionen, bör man helt visst gå mycket försiktigt till väga.

Jag kommer sålunda in på frågan, huruvida det är någon förhoppning, att vad som förloras genom minskad arbetstid skall vinnas åter genom ökad arbetsintensitet. Jag ber att få dröja något litet härvid, mina herrar, ty för mig står saken så, att detta i själva verket är hela problemets kärnpunkt. Är det så, att man icke förlorar något i produktionen genom att genomföra 8-timmarsdagen, därför att den minskade arbetstiden tages igen genom ökad arbetsintensitet — ja, låt oss då genomföra den; ingen blir då lidande därpå, men många hava fördel därav. Emellertid förhåller det sig helt visst icke på det sättet, man kan icke hysa några förhoppningar i den vägen. Större delen av industrien här i landet drives ju nu liksom i andra moderna länder såsom fabriksindustri, där det i själva verket är maskinerna, som angiva arbetstakten. Man skiljer i det fallet mellan den helautomatiska industrien, där maskinerna ensamma utföra arbetet, och den halvautomatiska, där de göra det med biträde av handkraft. I den förra delen av industrien låter det icke tänka sig, att man genom ökad arbetsintensitet hos arbetarna skulle kunna få en ökad produktion. Inom den halvautomatiska maskinindustrien är detta teoretiskt tänkbart, men i

verkligheten kommer förhållandet där att ställa sig helt nära lika som inom den helautomatiska maskinindustrien, ty även inom den halvautomatiska är det i själva verket maskinerna, som angiva arbetstakten. Om herrarna vilja tänka sig ett fall, tag t. ex. hur en vävstol går, så förhåller det sig så, att när man kommit till ett visst moment av arbetsprocessen, fordras det ett visst handgrepp av arbetaren, och så arbetar maskinen vidare. Om arbetaren icke kan utföra detta handgrepp, vilket i regel är helt enkelt, stoppas arbetet och man måste alltså använda arbetare, som kunna det. Men dessa utföra arbetet i det tempo som regleras av maskinen. Man kan således icke i någon nämnvärd grad öka arbetsintensiteten, om man förkortar arbetstiden. Vidare finnas en del industrier, där produktionen framgår som resultat av vissa kemiska processer, förbränning, smältning och dylikt. Dessa processer taga enligt naturens lagar sin vissa tid, och någon ändring däri kan icke ske genom ökad arbetsintensitet.

Men där en ökning av produktionen kan uppstå genom ökad arbetsintensitet, det är i hantverken och över huvud taget så fort resultatet av arbetet huvudsakligen framkommer genom användande av handkraft. Där kan man tänka sig, att, om man förkortar arbetstiden, arbetsintensiteten ökas, och man kan framdraga många exempel på, att så också skett. Men det är att märka, att hantverket spelar en mycket liten roll i vårt lands produktion i jämförelse med fabriksindustrien. Beklagligtvis finnes det ingen statistik i detta avseende, ty hantverksmästarna äro befriade från skyldigheten att lämna statistiska uppgifter i fråga om sin produktion, men man har uppgifter om arbetarantalet, och man kan därav sluta sig till förhållandet mellan denna art av industriell verksamhet och fabriksindustrien. Arbetarantalet har beräknats uppgå till 50,000 i hantverket och i fabriksindustrien till omkring 400,000, efter sista uppskattningen. Man måste också betänka, att där man kan konstatera en ökning i arbetsintensiteten efter en minskning av arbetstiden, där har det hittills i regel varit så, att man frivilligt överenskommit om minskning i arbetstiden, och den ökade arbetsintensiteten har sålunda varit en ekvivalent från arbetarnas sida för den förmån, som beretts dem genom den förkortade arbetstiden. Arbetaren har vetat, att ifall han icke fortsatte med den ökade arbetsintensiteten, han riskerade att få gå tillbaka till den gamla, längre arbetstiden. Helt annat är det, om man genom lag inför en bestämmelse om att arbetstiden icke får vara längre än så eller så. Då har arbetaren icke något intresse av att hålla uppe sin prestation proportionsvis mera, än han gjort förut. Under utredningen hava arbetsgivare och arbetare, särskilt i kommittén men även utom kommittén, blivit tillfrågade om sin uppfattning i denna fråga. Arbetsgivarna hava enhälligt förklarat, att enligt deras erfarenhet det icke är att vänta någon ökad arbetsintensitet, ifall man nu minskar arbetstiden. Nu kunna herrarna säga, att de äro parter i saken. Men låt oss emellertid även höra,

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

vad arbetarna säga. Arbetarna ha också yttrat sig genom sina representanter, och dessa hava främst framhållit möjligheten att i vissa fall kunna få någon förbättrad arbetsintensitet, men å andra sidan förklarat, att arbetsintensiteten inom vissa tillverkningsgrenar, t. ex. skofabrikationen, bomullsspinnerier och hvylerier, redan befinner sig på en sådan höjd, att ytterligare ökning knappast vore möjlig, liksom det även bekräftats, att en del processer, exempelvis inom järn- och metallindustrien, pappersmasseindustrien, bryggerierna, färgerierna, sockerindustrien och den kemisk-tekniska industrien äro av den art, att de icke i nämnvärd grad kunna påverkas genom ökad arbetsintensitet från personalens sida. Om man nu läser litet mellan raderna, finner man, att dessa arbetarrepresentanter varit ärliga nog att säga ifrån, att de i realiteten icke själva tro på en ökad arbetsintensitet i nämnvärd grad. Dessa män äro gamla betrodda förtroendemän inom fackföreningarna. Gå vi till den vänstersocialistiska pressen, kan man där få se yttranden, som att talet om att man skall öka arbetsintensiteten efter arbetstidens minskning är en ren bluff, och att det icke kan komma i fråga att på det sättet låta arbetsgivarna undgå de förluster, som de skulle lida genom 8-timmarsdagens genomförande. På denna sida synes man alltså vilja genomföra 8-timmarsdagen icke så mycket för att bereda gagn åt arbetarna som snarare för att skada arbetsgivarna. Jag tror, att man kan konstatera, att i detta land det icke finns någon sakkunnig, vare sig arbetsgivare eller arbetare, som i själ och hjärta tror på, att man genom ökad arbetsintensitet kan i någon nämnvärd grad få igen vad man förlorar genom minskad arbetstid.

Vilken är då den förlust, industrien skulle lida, om man genomför denna arbetstid? Ja, det finns ju utredning därom, och så ogärna jag än vill besvära herrarna med siffror, kanske jag dock får nämna ett par sådana. Utredningen har i sista stund blivit färdig och kan naturligtvis icke göra anspråk på absolut exakthet, men den är utförd på offentligt uppdrag för arbetstidskommittén, och jag tror, att den äger samma tillförlitlighet, som dylika undersökningar i allmänhet hava. Av denna utredning framgår, att man får tänka sig två alternativ, ifall man genomför 8-timmarsdagen. Antingen kan man öka upp produktionen till samma mått som förut, varvid man naturligtvis måste öka arbetarantalet. Eller ock kan man hålla arbetarantalet oförändrat och låta produktionen sjunka. Vid det förra alternativet finner man, att det fordras en ökning av arbetarantalet inom fabriksindustrien med cirka 70,000 man, att såsom nytt kapital fordras över 340 miljoner kronor, samt att den årliga produktionskostnadsökningen uppgår till omkring 125 miljoner kronor. I det andra fallet kommer man till en minskning av industriens årliga tillverkningsvärde av ungefär 645 miljoner och en ökad produktionskostnad av mera än 140 miljoner kronor om året. Dessa tal visa, även om de icke äro absolut riktiga, vilken allvarlig sak man här är inne på. Nu har emeller-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

tid kommittén anfört och utskottet tagit upp ett par siffror, som skulle vara ägnade att förtaga intrycket av dessa stora tal. Det är nämligen de siffror, som visa, vilken procent av förutvarande kostnader produktionskostnadsökningen innebär, och det visar sig då, att i det förra alternativet ökningen håller sig till 3,37 %, i det senare fallet till 4,54 %. Dessa tal låta i och för sig icke avskräckande, men man bör förstå dem rätt, och ifall man översätter dem på annat sätt, bli de mera begripliga. Jag vill säga, att om man kände den allmänna relationen mellan aktiekapital och omkostnader och kunde överföra siffrorna till denna relation, de vore mera lättförståeliga. Det gör man nu icke. Men i allmänhet kan man säga, att för de flesta företag produktionskostnaden per år blir minst lika stor som aktiekapitalet och till och med större. Jag vet fall, där den är många gånger större. Låt oss då säga, icke att det blir en ökning i omkostnad av 3,37 eller 4,54 %, utan att man minskar aktiekapitalets avkastning därmed, så förstår man bättre vad saken betyder för industrien. Och ändå är det visst, såsom den siste ärade talaren anförde, att industrien, om denna lag genomföres, icke kommer att lida så mycket som jordbruket. På den saken behöver jag emellertid icke gå in, då herr Johan Nilsson redant förut klarlagt den.

Nu har det framhållits, att vad man eventuellt förlorar genom minskad arbetstid skulle kunna vinnas igen genom förbättrad teknik och genom förbättrad organisation av arbetet. Jag fäster emellertid herrarnas uppmärksamhet på, att dessa båda frågor i själva verket icke stå i ringaste sammanhang med varandra. Genom tekniska och vetenskapliga framsteg och förbättrad organisation av arbetet ha vi kommit till, att den levnadsstandard vi nu intaga, är ofantligt mycket bättre, icke minst för arbetarklassen, än den som var den allmänna för 50 eller 100 år sedan. Det är givet, att vi alla hoppas, att denna utveckling skall fortgå, men den har fortgått oberoende av om arbetstiden varit lång eller kort, och den kommer helt visst att också i framtiden fortgå, vare sig arbetstiden är lång eller kort. Vetenskapen och tekniken röna icke inverkan av arbetstidens längd i fabrikerna.

Herr statsrådet har framhållit särskilt ett skäl till stöd för lagförslaget, vilket skäl jag för min del skulle tillmäta stor vikt, ifall jag kunde tro, att det stämde med verkligheten. Herr statsrådet tror, att ifall man genomförde 8-timmarsdagen, man skulle främja arbetsfreden, så att det icke vidare skulle förekomma stridigheter mellan arbetare och arbetsgivare på denna punkt. Jag tror, att detta är en illusion, och jag vågar säga, att det förvånar mig, att herr statsrådet, som själv varit förlikningsman i arbetstvister och känner till arbetsförhållandena och arbetarorganisationerna, kan hängiva sig åt denna illusion. Det är nämligen så med arbetarorganisationerna, att om de vunnit ett mål, ställa de genast upp ett nytt att sträva efter. Ifall de skulle förklara, att i den ena punkten efter den andra de uppnått allt vad arbetarna skäli-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

gen kunna fordra, skulle arbetarorganisationerna gå tillbaka och snart bliva överflödiga. De lämna icke heller en sådan förklaring utan när de uppnått ett mål ställa de genast upp ett nytt. Det kan man se på ifrågavarande gebit. Herrarna hava kanske lagt märke till att i Danmark överenskommelse träffats om genomförande av 8-timmarsdagen på frivillighetens väg, och bläcket har knappt hunnit torka under denna överenskommelse, förrän man framställt nya krav från fackförbundens sida. De ha haft ett möte, varvid bestämts, att man skall fordra 8 timmars arbete för vuxna manliga arbetare, d. v. s. 48 timmar i veckan, 44 timmar för kvinnliga arbetare och 36 timmar för minderåriga. Genomfört leder detta till, att industrier, som använda både manliga och kvinnliga arbetare, icke kunna arbeta mer än 44 timmar i veckan, och sådana, som använda även minderåriga, icke mer än 36 timmar i veckan, ty man måste i regel hålla samma arbetstid i fabrikerna. Och hur är det, om vi gå till vårt eget land? I den kungliga propositionen förordas 8 $^1/_2$ timmar om dagen eller 48 timmar i veckan. Men utskottet har ändrat detta och som princip uppställt regeln om 8 timmar per dag. Detta leder i praktiken, mina herrar, icke till 48 timmars utan till 45 timmars arbetsvecka. Ty arbetarna äro vana vid att arbeta tre timmar mindre på lördagen än andra dagar. Det är en vana, som gått dem alldeles i blodet och som ingen tar ur dem, de äro övertygade att det är den enklaste rättvisa, att man skall arbeta mindre på lördagen än de andra dagarna. Sålunda, redan innan förslaget om 8-timmarsdagen har genomförts, fordrar man i själva verket 45 timmars arbetsvecka i stället för 48. Visserligen medgives efter utskottets förslag, att man avtalsmässigt kan få 48 timmars arbetsvecka, såsom föreslagits i den kungliga propositionen, men då blir det för varje avtalsförhandling tvist och strid, huruvida det skall vara 45 eller 48 timmars arbetsvecka. Således, den arbetsfred, herr civilministern väntar sig som resultat, kommer i sådant fall icke att etableras.

Det har också talats om att man genom denna lagstiftning skulle undgå den arbetslöshet, som annars vore att vänta. Den, som säger så, ser mycket grunt på arbetslöshetsproblemet. Vill man undgå arbetslöshet, skall man ställa väl för industrien och näringarna, så att de blomstra och gå framåt. Då blir det ingen arbetslöshet. Men om de föra en tynande tillvaro och gå tillbaka, blir det arbetslöshet, om man så har 48 eller 45 timmars arbetsvecka. Detta sätt att undvika arbetslöshet är som att söka bota en sjukdom med kvacksalveri, som riktas mot de yttre symtomen, men lämnar sjukdomens rot och kärna oberörda.

Jag kan icke underlåta att till slut säga några ord angående tidpunkten för denna lagstiftnings införande. Här stå två meningar mot varandra, såsom den föregående talaren erinrade. Herr civilministern anser, att nuvarande tidpunkt är den mest gynnsamma man kan tänka sig, och det ämbetsverk, som särskilt har att föra näringarnas talan, kommerskollegium, anser tidpunkten vara

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

den allra minst lämpliga man kan tänka sig. Jag kan för min del ej annat än giva kommerskollegium rätt. Herrarna måste besinna, att vi i själva verket redan befinna oss i en svårartad ekonomisk och industriell kris. Genom freden hava de förutvarande konjunkturerna blivit helt och hållet förändrade, industrien har förlorat marknader och avsättningsorter, och det blir fråga om, hur man skall kunna förvärva nya sådana. När konkurrenter uppstå, som förut icke funnits, när industrien betungas av oerhörda kostnader för råämnen, och än mer för bränsle som stigit i en grad, vilken man förut icke ansett möjlig, samt när därtill kommer den förmån konkurrerande utländska industrier kunna hava av valutaförhållanden, förstår man, att vår industri redan nu befinner sig i det mest prekära läge. Och enligt min tanke är det oförsvarligt att ytterligare försämra detta läge genom en lagstiftning sådan som den ifrågavarande.

Mina herrar, som ni behagade finna av vad jag yttrat, är jag lika litet som den siste ärade talaren anhängare av tanken att nu genom lagstiftning genomföra 8-timmarsdagen här i landet. Emellertid förutsätter jag liksom han, att den tid kan komma, när man blir tvungen att göra det, och jag kan icke vara blind för att det går en mycket stark strömning över hela den civiliserade världen i riktning mot förkortad arbetstid på lagstiftningens väg åtminstone för industrien. Det är enligt min övertygelse fullkomligt fruktlöst att söka isolera vårt land från verkningarna av denna strömning; den har redan kommit hit, det få vi icke vara blinda för, vi måste se förhållandena som de äro. Då synes det mig, att klokheten bjuder att nu tillmötesgå denna tidsströmning i den mån det kan ske utan svåra rubbningar för vårt näringsliv. I detta avseende hava arbetsgivarreservanterna inom kommittén förordat en arbetsvecka på 54 timmar i allmänhet och 56 timmar, där arbetet pågår oavbrutet dygnet runt. Jag tror, att man i fråga om industrien skulle kunna utan allvarligt men genomföra en sådan begränsning av arbetstiden. Den skulle i de enstaka fall, där ännu arbetstiden är så lång, att den för en modern uppfattning förefaller oskälig, bortskära sådana utväxter. För större delen av vår industri, ungefär två tredjedelar, skulle den medföra en avsevärd förkortning i arbetstiden. Man kan således långt ifrån beteckna en sådan reform som betydelselös. Emellertid måste jag konstatera, att, såsom frågan nu synes ligga i riksdagen, utsikterna för att lösa frågan på denna linje icke äro alltför goda. Från socialdemokratiskt håll har man bestämt opponerat sig mot varje tanke på den nedprutning av den begränsning i arbetstiden, som Kungl. Maj:t föreslagit, och även från auktoritativt liberalt håll har tillkännagivits samma uppfattning. Då därtill kommer, att det förslag, som jag framfört i en motion och sedermera jämte herr Forssman i en reservation, icke vunnit den anslutning från mina meningsfränder, som jag hade hoppats, vill det synas antagligt att man nu icke kan uppnå frågans temporära lösning på denna väg.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag beklagar det, ty jag tror, mina herrar, att det vore en handling av både klokhet och moderation, om man tills vidare löste frågan sålunda för att sedermera avvakta tiden och se, om förhållandena inom med oss konkurrerande länder bliva sådana, att man bör gå vidare, eller om man skall stanna vid denna punkt.

Med min övertygelse i frågan tillåter jag mig emellertid, herr greve och talman, att yrka bifall till herr Forssmans och min reservation.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 på aftonen.

Herr statsrådet Schotte: Herr talman, mina herrar! Jag nödgas i detta viktiga och betydelsefulla ämne gå något mer på djupet, än kanske kammaren har tålamod att höra på, när jag föreställer mig, att det föreliggande lagförslaget i själva verket redan är avgjort i denna kammare och där kommer att avslås.

Det har sagts av den förste ärade talaren, att den nuvarande tiden icke vore lämplig för sociala reformer, och att den vore alldeles speciellt olämplig för att genomföra just den nu föreslagna reformen. Jag har för min del en alldeles motsatt åsikt. Den mäktiga demokratiska bölja, som under världskriget gått över Europa, har skapat ett alldeles särskilt behov av och en alldeles särskild mark för sociala reformer. Överallt har man också haft den uppfattningen, att just nu under de svåra förhållanden, som råda, just nu är det synnerligen viktigt att se till, vad som kunde göras för att öka samhällssolidariteten och binda de olika samhällsklasserna vid varandra och vid samhället. 8-timmarsarbetsdagen har också varit den fråga, som kanske stått främst i raden av de sociala reformer, som tiden kräver. Den långa arbetsdagen har för arbetarna stått som ett utslag av en uppfattning, som i kroppsarbetaren främst ser en arbetsmaskin, som bör utnyttjas så långt som arbetskraften räcker. Arbetarna se i genomförandet av 8-timmarsdagen det avgörande och slutliga godkännandet av ett system, som kräver, att arbetarna få ha även andra livsuppgifter. 8-timmarsdagen ses av arbetaren som inseglet på, att han har rätt att leva på lika fot med andra samhällsklasser.

Att denna reform har den största betydelse för den kroppsarbetande klassen, erkännes allmänt. Ingen av de föregående talarna har i själva verket däremot gjort någon gensaga. Visserligen har från en talare på Stockholmsbänken invänts, att denna reform vore utan egentlig betydelse för arbetarklassens fysiska hälsa, och han hänvisade till vissa undersökningar, som för åtskillig tid sedan verkställts i detta hänseende vid vissa fabriker. Det är väl dock uppenbart, att hela den moderna arbetsteknikens, maskinteknikens, utveckling förändrat arbetets karaktär och medfört, att den fysiska ansträngningen i väsentlig mån förminskats, medan å andra sidan den psykiska ansträngningen avsevärt ökats. Varje tendens till specialisering och arbetsfördelning ävensom den därav följande en-

sidigheten i arbetet äro även omständigheter, som ur hälsosynpunkt måste betecknas som menliga, och dock äro de väl oskiljaktigt förenade med det moderna produktionssättet. Alla dessa menliga förhållanden motverkas kraftigt av en reduktion av arbetstiden. Det är givet, att en ökning av fritiden måste ha en gynnsam inverkan på industriarbetarnas allmänna levnadsstandard. Följderna av denna höjning i levnadsstandarden bliva icke utan betydelse för hela samhället, och det blir även i så fall av betydelse, att arbetarna genom att få längre fritid, kunna förbättra sina bostadsförhållanden. Dessa äro ju nu så svåra i våra större städer, att arbetaren nödgas söka bostäder i villastäder och dylikt; för att använda sig av dessa bostäder är den ökade fritiden av särskild betydelse. Det är således möjligt, att arbetarnas egnahemssträvanden skulle få ett kraftigt uppsving genom 8-timmarsdagens införande. Det är väl ingen, som bestrider, att 8-timmarsdagen skulle på ett helt annat sätt än den längre arbetstiden tillgodose arbetarnas behov av fritid för familjeliv, för deltagande i medborgerliga angelägenheter och för begagnande av tillfällen till förvärv av kunskaper och allmänbildning. Det är givetvis av stor betydelse för hela landets framtid, att arbetarna erhålla tillfälle att vinna den utbildning och den erfarenhet, icke minst i ekonomiska och med produktionen sammanhängande ting, som endast kan vinnas genom en skälig fritid och det tillfälle, som därvidlag yppar sig till nyttiga och nödiga kunskapers inhämtande. Man måste säga sig, att 8-timmarsdagen är en mäktig hävstång till lyftande av hela den svenska arbetarklassen, socialt och kulturellt. Arbetets historia har alltid visat, att en kort arbetsdag har fört till andlig och social framgång. Och framtiden hörer säkerligen de folk till, som kunna möta upp i världskampen med en fackligt och kulturellt högt stående arbetarklass.

Om man således än erkänner — vilket jag tror, att även denna kammare rätt allmänt är beredd att göra — fördelarna för samhället i dess helhet av arbetsdagens förkortning, så äro uppfattningarna och meningarna om reformens konsekvenser i nationalekonomiskt hänseende så mycket mer omstridda. Huvudinvändningarna från motståndarna till ifrågavarande reform hämtas särskilt från de ökade kostnaderna för produktionen eller det minskade produktionsresultatet. Jag tror dock, att, hur viktig denna faktor än är, man alltjämt måste fasthålla vid, att denna synpunkt får underordnas rättvisan och nyttan av arbetstidens förkortande. Såväl ur arbetarnas individuella synpunkt som ur synpunkten av den påtagliga nyttan för samhället är det politiskt klokt att nu tillmötesgå detta krav, och det är därför uppenbart, att dess genomförande bör eftersträvas, även om ganska kännbara uppoffringar äro därmed förenade för produktionen. Man har invänt att de ekonomiska synpunkterna för produktionen icke blivit tillräckligt beaktade i den kungl. propositionen, och man har klagat över bristande utredning angående de ekonomiska verkningarna för industrien av arbetstidens förkortning. Arbetstidskommitténs utredning lades efter gammalt känt kommittémönster på en ganska bred bas, och man beslöt sig för

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

en ingående utredning av de ekonomiska verkningarna av ett lagstadgande om förkortning av arbetstiden inom industrien, och med vanlig grundlighet skred man till verket. När det så prövades nödigt, att förslaget om 8-timmarsdagen skulle föreläggas årets riksdag och kommittén anbefalldes att påskynda arbetet så mycket som möjligt, kom man i en viss efterhand med denna ekonomiska utredning. Man hade emellertid vid kommitténs slutbehandling av frågan tillgång till vissa preliminära uppgifter, och numera föreligger, såsom talaren på Stockholmsbänken anmärkte, en ekonomisk redogörelse avslutad; och har den varit för utskottet tillgänglig. En talare har sagt, att det varit önskvärt, att dessa fullständiga kalkyler förelegat tidigare. Men någon inverkan på kommitténs ställning till själva frågan hade de säkerligen icke medfört, och icke heller för mig har det framstått såsom något oavvisligt behov att ha en dylik redogörelse, då man i alla fall haft tillgång till sammanfattande siffror, som i sin mån varit belysande. Givetvis erbjuder emellertid den mera fullständiga utredning, som nu föreligger, mycket stort intresse och belyser förhållandena i olika avseenden beträffande arbetstid och övriga villkor, och visserligen kunna åtskilliga sannolika slutsatser dragas av en dylik utredning. Men den är nog av övervägande statistiskt intresse, subjektiva uppfattningar och antaganden ha måst spela in, och åtskilliga faktorer föreligga, som man icke på förhand kunnat exakt beräkna eller taga hänsyn till. För min del har jag funnit, att denna utredning till fullo bestyrker den i propositionen uttalade meningen, att en förhandsberäkning av de ekonomiska verkningarna av den föreslagna inskränkningen i arbetstiden är i hög grad vansklig. Redogörelsen bestyrker, att 8-timmarsdagens införande, åtminstone temporärt, skulle medföra en ökad belastning av industrien, olika efter olika industriers art. Men huru stor denna belastning blir, därom har man ingen objektiv klarhet, och ännu mindre har man klarhet om, huruvida andra faktorer, som motverka denna belastning, kunna medföra en reduktion på denna punkt. I andra länder har man ock funnit, att dylika redogörelser varit ganska problematiska, och det har också framkommit reservationer mot deras objektivitet.

Det föreliggande lagförslaget underskattar ingalunda de svårigheter och den ekonomiska uppoffring, som 8-timmarsdagens införande kommer att vålla produktionen. Tvärtom har man sökt göra övergången så mjuk som möjligt; och genom undantagsstadganden eller möjlighet till undantag, såsom alltid skett vid en dylik lagstiftning, har man sökt förekomma, att verkningarna av en lagstiftning på detta område skulle bli alltför besvärande för industrien och därmed medelbart för arbetstagarna. Det föreligger ju ock i det avseendet åtskilliga invändningar mot lagförslaget från arbetarhåll, men som förhållandena nu ligga i vårt land och med de svårigheter, som förefinnas för industrien att tillgodose bostadsförhållandena för dess arbetande personal, måste undantagen hållas uppe. Det är min fasta förhoppning, att man i det avseendet på arbetarsidan skall finna sig i dessa förhållanden och med fullt beaktande av si-

tuationen erkänna, att det steg, som tagits med 8-timmarsdagens lagfästande är så betydelsfullt för arbetarkårens levnadsstandard och likställighet med andra klasser, att reformen icke får äventyras genom mer eller mindre befogade invändningar mot de undantag, som föreligga och vilka, enligt min mening, äro oundgängliga. Jag tror icke heller, att dessa undantag komma att utgöra någon synnerligt stor fara för själva syftet med lagen. Det är otvivelaktigt så, att de behövas under övergångstiden speciellt för att möjliggöra de olika företagens anpassning inom kortast möjliga tid efter de nya förhållandena.

I vissa reservationer till utskottets betänkande ha, såsom redan nämnts, anmärkningar framställts mot dessa dispensmöjligheter. En granskning av den utländska lagstiftningen på detta område, särskilt de franska och spanska lagarna, visar otvivelaktigt, att man överallt ansett, att övergången måste göras så mjuk som möjligt, och att vissa undantagsbestämmelser äro oundgängliga. Arbetarnas representanter i dessa länder hava icke heller rest några avsevärda gensagor mot dessa undantag. Det är också i närvarande situation icke möjligt att acceptera någon ändring med avseende på de dispenser, som medgivas i lagen. De taga, såvitt möjligt, hänsyn till förhållandena på båda sidor, och det är uppenbart, att man endast därigenom inom en tämligen nära liggande tid kan vinna ett riskfritt genomförande av 8-timmarsdagen.

En sak, som är särskilt omtvistad och som framför allt den ärade talaren på Stockholmsbänken sysselsatte sig med, är frågan, huruvida arbetsintensiteten skall röna inflytande av en förkortad arbetstid. Man har ju från industriellt håll oupphörligt hört sägas, att det vore lättare att gå med på 8-timmarsdagen om man kunde vinna garantier för, att denna arbetstid effektivt utnyttjades av arbetarna. Det är väl ingen, som bestrider, att arbetstiden hos oss icke alltid utnyttjas väl, och att det vore synnerligen önskvärt, om i det fallet en bättring komme till stånd. Men man får icke alltför mycket se på arbetsprestationerna för dagen. Vi veta alltför väl, att vi leva i en brytningstid. All den oro, som för närvarande hemsöker världen, kan icke undgå att inverka på den produktionsfaktor, som heter mänsklig arbetskraft. Vi hava sett, huru i de av kriget hemsökta länderna, synnerligast de besegrade länderna, Tyskland och Ryssland, det varit svårt att få arbetet i gång. Revolutionstider äro icke lämpliga mätare på arbetsintensiteten. En allmän oro har spritt sig även till de av kriget icke hemsökta länderna. Men det finnes goda skäl att antaga, att när fred, fri samfärdsel, fritt varuubyte och normala produktionsförhållanden åter inträtt, arbetsvilligheten och arbetsintensiteten skall växa, så att vi komma åter till de förhållanden, som rådde för några år sedan, särskilt om de förhållanden, i vilka vårt land numera inträtt, också taga gestalt i införande av en normal arbetsdag av åtta timmar, som den kroppsarbetande klassen sedan länge satt som sitt främsta önskemål. Vår svenska arbetarklass har alltför klar insikt om att det gäller att uppehålla landets

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

produktions- och konkurrensmöjligheter, för att den icke skulle, utom kanske tillfälligt, sporadiskt, insätta all sin arbetskraft.

När man säger, att arbetsproduktionen alltid minskas, i samma mån som arbetstiden sänkes, har den uppfattningen sin huvudsakliga rot i ett betraktelsesätt, som i arbetaren ser en arbetsmaskin, som måste producera mera, ju längre arbetstiden varar. Men det är väl känt, icke endast genom vetenskapliga experiment, utan ock på grund av praktiska försök — erfarenheten från många områden har visat det — att en kortare arbetstid icke behöver resultera i produktionsminskning. I det avseendet har den framstående socialpolitiske vetenskapsmannen professor Ernst Abbe, ledare av de kända Zeissverken i Jena, gjort en mönstergill omfattande undersökning rörande förhållandena i detta avseende. Och på grundval av denna undersökning säger han, att med 8-timmarsdagens införande åtminstone tre fjärdedelar av industrien icke komma under den för själva produktionen fördelaktigaste arbetstiden.

Nu har herr von Sydow gjort invändningar om att förhållandena i detta hänseende i olika slags industrier ställde sig olika. Han sade, att i de flesta, som använda maskinkraft, arbetsproduktionen ej kan ökas genom ökad arbetsintensitet hos arbetarna; och jag skall genast återkomma till hans uttalande i den delen. Jag vill dock i detta sammanhang först framhålla, att normalarbetsdagens införande är första steget till ökat samförstånd och ökad möjlighet till solidaritet mellan arbetsgivare och arbetare. Detta bestrides visserligen på många håll men otvivelaktigt är det så, att införandet av en normalarbetsdag är inkörsporten till möjligheten att komma till åtskilligt bättre förhållanden på detta område. Ingen kan säga, att med normalarbetsdagens införande i huvudsaklig omfattning allt är gjort, som kräves för att fylla klyftan, intressemotsättningarna mellan kapital och arbete. Den hittillsvarande ordningen har av arbetarna betraktats med misstro, liksom också arbetsgivarna betraktat sina arbetare med misstro; och därför måste själva grunden omvandlas och den närmaste framtidens uppgifter bli att finna en väg som leder till förtroende och till industriens konsolidering. Den vägen är lång och mödosam och icke utan sina törnen, men då runt omkring i världen den frågan numera uppmärksammas, bör man icke anse problemet olösligt. Men denna större fråga får icke inverka på 8-timmarsdagens genomförande nu. Denna senare är en reform, som visserligen är betydelsefull för organisationen av kapital och arbete, men den är icke den enda.

Herr von Sydow uttalade sig särskilt om att arbetsintensiteten, produktionsresultatet, icke kunde bli så synnerligen mycket större i en del industrier, därför att det var maskinkraften, som i själva verket bestämde arbetstakten. Jag vågar dock tro, att det är ett misstroendevotum mot den svenska industriens förmåga, att den nu skulle uttömt sina tekniska möjligheter och icke kunna genom förändrad organisation och genom tekniska förbättringar, såsom förbättrad maskinell utrustning, göra sig i någon mån oberoende av arbetstidens nedsättning. Det har förr visat sig, att en nedsättning

av arbetstiden liksom en starkare höjning av den mänskliga arbetskraftens värde, eller en avsevärd minskning i tillgången på denna arbetskraft lett till betydande tekniska förbättringar, som ofta mer än väl motvägt dessa förhållanden. Varför skulle det nu bli annorlunda med 8-timmarsdagens genomförande? Kan man säga, att vi kommit så långt, att inga tekniska förbättringar vidare kunna göras? Är det icke i stället så, att om det blir minskad arbetstid, detta ytterligare skulle sporra till att på allt sätt söka genom maskinella anordningar hålla produktionen vid sin förutvarande höjd? Därför krävas visserligen rätt betydliga kapitalutlägg, men industrien har så gynnsamt utvecklat sig och blomstrat under krigsåren, att dess utgifter ingalunda kunna i stort sett anses överstiga industriens bärkraft. Och har man icke under »onda tider» sett, att förbättrade tekniska anordningar tillkommit och motverkat de ogynnsamt inverkande faktorerna? Man skall säkerligen världen runt söka alla utvägar att genom förbättrad arbetsorganisation vinna en motvikt mot arbetstidens förkortning. Jag vågar hysa det förtroende till den svenska industriens ledande män, att de såväl själva skola göra sitt bästa för att förtaga verkningarna av arbetstidens begränsning som ock särskilt tillgodogöra sig vad utlandet på detta område genomfört. 48 timmars arbetsvecka tillämpas redan i Sverige vid åtskilliga företag inom olika yrkesgrenar, oberoende av att vid flertalet andra, med dem direkt konkurrerande företag arbetstiden är längre. Det kan, beträffande vissa företag påvisas, att dem tillskyndats fördelar genom arbetstidens förkortning, i det de genom skiftarbete eller annan anordning kunnat med den kortare individuella arbetstiden för arbetarna förena längre tid för sin anläggning och sålunda åstadkomma bättre förräntning av det i densamma bundna kapitalet. Socialstyrelsen framhåller, att under de senaste decennierna landets produktion stigit i hög grad, trots det att under samma tid den individuella nedsättningen i arbetstiden för arbetarna icke varit obetydlig. Denna stegring av produktionen kan endast till ringa del bero på arbetarantalets ökning, som i allmänhet varierat mellan 1 och 3 % per år — med undantag av den exceptionella högkonjunkturen 1915—1916, då den var 6 %. Förklaringsgrunden ligger i, att den maskinella och mänskliga arbetskraften bättre utnyttjats och därigenom åstadkommits ett ökat produktionsresultat. Socialstyrelsen yttrar vidare: »Många skäl tala för, att vi endast befinna oss i början av en period med ännu starkare industriell uppryckning — tack vare växande kapitalresurser, nyvunna råvarutillgångar, uppfinnarverksamhetens och teknikens framsteg, ökad företagardrift, förbättrad arbetsorganisation, stegrad vetenskaplig, teknisk och praktisk kapacitet hos ledningen samt höjd nivå bland underbefäl och arbetare. Även om dessa olika faktorers betydelse här ej kan närmare utvecklas och i allmänhet icke heller direkt mätas, lärer ingen bestrida, att de tillsammantagna representera en sådan fond av utvecklingsmöjligheter och medgiva sådan anpassning av den industriella verksamheten, att i jämförelse därmed en även väsentlig sänkning av arbetstiden för de inom denna verk-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

samhet anställda ter sig som ett visserligen viktigt men långt ifrån avgörande moment med avseende å produktionens framtid.»

Jag tror därför, att man icke behöver hysa den misstro, som kommit till uttryck i åtskilliga talares anföranden här och på andra håll, att denna reform skulle vara till så synnerligt stor skada för den svenska industrien. Jag vågar säga, att man kan hysa det hoppet, att den maskinella och mänskliga arbetskraften därigenom skall kunna allt bättre utnyttjas och produktionsresultatet ej nedgå. Kanske skall då ock normalarbetsdagen långt ifrån att nedtrycka vår industri i stället hjälpa den till en ökad blomstring. Det är också särskilda fördelar förknippade med en kortare arbetstid även för arbetsgivaren. Dessa äro framhållna i den kungl. propositionen. De kunna icke heller mätas med siffror, men man kan lika väl hänvisa till dessa förhållanden som till andra. Alla ekonomiska uträkningar, som gjorts om de menliga verkningarna av en förkortad arbetstid för indusrien, äro vanskliga. De ha ej tagit hänsyn till faktorer, som verka i annan riktning.

Jag skall nu säga några ord om ett spörsmål, som varit föremål för tämligen olika meningar och här särskilt anmärkts, nämligen frågan om huruvida den nuvarande tidpunkten kan anses speciellt lämplig för införande av 8-timmarsarbetsdag eller ej. Herr von Sydow nämnde, att kommerskollegium ansett tidpunkten olämplig; jag vill däremot erinra om att socialstyrelsen ansett densamma lämplig. Nu hävdas det från dem, som anse den nuvarande tidpunkten särskilt olämplig, att industriens tryckta läge talar mot införande nu av 8-timmarsdagen, medan i propositionen säges, att den nuvarande tidpunkten är speciellt gynnsam. I själva verket hänför sig den frågan till spörsmålet: bör en dylik sänkning av arbetstiden genomföras vid högkonjunktur eller vid lågkonjunktur, och ha vi nu högkonjunktur eller lågkonjunktur? För min del vill jag först säga, att jag av vad som yttrats i annan riktning icke kunnat komma till annan uppfattning än den, att en förkortad arbetstid hellre bör införas vid låg- än vid högkonjunktur. En högkonjunktur är nämligen, enligt min mening mindre lämplig, därför att framför allt arbetstillgången då i hög grad tages i anspråk. Då erfordras en ökad arbetarstam för att tillfälligt sysselsättas i industrien och denna är då svår att uppbringa. Visserligen kan det tyckas, som om industrien vid god konjunktur lättare skulle kunna överkomma de ökade utgifter, som alltid äro förenade med en nedsättning av arbetstiden åtminstone under övergångstiden, men det, som framför allt talar för att man bör införa en förkortad arbetstid vid lågkonjunktur, är, att man därigenom har lättare tillfälle att placera den arbetskraft, som alltid under sådana förhållanden är ledig, och att industrien därvidlag kan slippa allt för stor ökning av arbetarnas löner, enär den stora tillgången på arbetskraft ej verkar i löneuppdrivande riktning. Det måste väl sägas, att den nuvarande tiden är karaktäriserad av stor ovisshet på många områden, av stagnation, arbetslöshet och allmän oro. Alla dessa omständigheter synas, enligt min mening, just karakterisera att vi för närvarande befinna oss i lågkonjunktur. Det är visserligen en

Lagförslag om arbetstidens begränsning (Forts.)

högkonjunktur, i avseende på prisläget, men detta är icke särskilt karakteriserande för högkonjunktur, utan det är produktionens nedgång, varuöverskottet och svårigheten för industrien att avsätta sina alster, varav följer, att den måste arbeta på lager eller inskränka produktionen och avskeda arbetare, som utmärker att det råder lågkonjunktur och sådan är dagens situation.

Då jag har denna uppfattning, måste jag anse, att tiden nu är lämplig att taga det steg, varom här är fråga. Det är härtill så mycket mera fog, som industrien nyligen haft en högkonjunktur och kunnat inhösta betydliga förtjänster, som göra det möjligt för den att utan alltför stora svårigheter skrida till en minskning av arbetstiden. Både industriens uppblomstring under krigsåren och arbetslöshetens tilltagande för närvarande utgöra faktorer, som kraftigt böra mana statsmakterna att vid den nuvarande tidpunkten skrida till en lagstiftning, som i stort sett kommer att medföra ökad användning av arbetskrafter inom industrien.

Jag har i den kungl. propositionen varit i tillfälle att erinra om de betydande arbetarskaror, som under den senaste högkonjunkturen dragits till industrien och som nu börja att därifrån lösgöras. Inom den mekaniska verkstadsindustrien var arbetarantalet: år 1913 36,700, år 1914 38,200, år 1915 39,900, år 1916 50,300, år 1917 c:a 54,000 och år 1918 c:a 59,000. Denna stegring har berott på den högkonjunktur, som den industriella marknaden haft att uppvisa under de sista åren men som nu är i dalande. Högkonjunkturen har nödgat industrien till att taga in rätt mycket arbetskrafter, som nu blivit lediga. Det är sålunda känt, att verkstadsindustrien nu har synnerligt stor svårighet att sysselsätta sina arbetskrafter; och inskränkningar och avskedanden höra där till ordningen för dagen. Det antal arbetare, som uppbär offentligt arbetsunderstöd, växer alltjämt, och det är icke några stora utsikter till gynnsammare konjunkturer under den närmaste framtiden. Inom husbyggnadsindustrien är det känt, att sedan ett par år en stark depression råder, att ytterst få nybyggnadsföretag sättas i gång, och att arbetslösheten är avsevärd.

Herr von Sydow har velat göra gällande, att man egentligen icke får fästa något avseende vid arbetslöshetsproblemet, och han har kommit med vissa riktiga uttalanden med avseende på detta problem i sin stora helhet. Men det är givet, att detta vackra tal om sättet, huru arbetslösheten bör bekämpas, icke är fullt tillämpligt på dagens förhållanden. Det spörsmålets lösande må man så småningom komma till. Man har nu sannolikt att räkna med stora skaror, som äro arbetslösa, och det vore synnerligen önskvärt, att dessa genom nedsättning av arbetstiden inom industrien komma i tillfälle att, i väsentlig utsträckning åtminstone, tagas i anspråk för den ökning av arbetarstammen inom industrien, som blir nödvändig med arbetstidens förkortande. Det är alldeles särskilt för, att jordbrukets arbetskrafter icke allt för hårt skola anlitas, som jag ansett det vara av stor betydelse, att förevarande reform införes vid en tidpunkt, då det i relativt stor utsträckning finnes tillgång på arbetskrafter på grund av

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

den rådande arbetslösheten. Jag skall senare yttra några ord härom och i det sammanhanget särskilt fästa mig vid jordbrukets intressen.

Jag skall nu något beröra, huru förhållandena å arbetstidens område f. n. ställa sig i utlandet. Därvidlag är det åtskilligt, som hänt sedan den kungl. propositionen framlades och sedan arbetstidskommittén avgav sitt yttrande. Ingen kan bestrida, att det är av synnerlig betydelse för bedömande av den lämpliga tidpunkten för införande av 8-timmarsarbetsdag, att förhållandena i andra länder äro ungefär likartade med dem hos oss, och att ju mera 8-timmarsarbetsdagen blir ett internationellt faktum, med desto mindre betänkligheter och svårigheter kunna vi skrida till införande av denna reform. Herr von Sydow upplyste om vilka länder för närvarande infört 8-timmarsarbetsdag, ehuru han gjorde sin speciella reservation beträffande åtskilliga av dem. Utskottet har också lämnat en del meddelanden om införande eller förslag till införande av 8-timmarsarbetsdag i åtskilliga andra länder, i Frankrike, Spanien, Holland och Belgien, och utskottet har också tagit upp fredskonferensens principiella uttalande i denna sak. Jag kan ytterligare meddela, att i Portugal nyligen antagits ett lagförslag om 8-timmarsarbetsdag, som väsentligen ansluter sig till det spanska förslaget. Den beslutade franska lagen om 8-timmarsarbetsdag är, såsom herr von Sydow erinrade, mera av principiell art, då den överlämnar en del detaljer till administrativa myndigheter. Det är just detsamma, som vi hava gjort i vår lagstiftning, då vi tillagt arbetsrådet en vidsträckt rätt att medgiva dispenser och undantag i ganska stor omfattning. Det lär icke heller förhålla sig så, att man har att räkna med, att denna lags ikraftträdande i Frankrike skall uppskjutas någon längre tid. Enligt de meddelanden, som jag fått, är arbetet på att bestämma detaljerna av lagtillämpningen — och där har man hänvisat detta avgörande till administrativa förfoganden eller till avtal mellan parterna — i full gång. Det kanske kan vara av något intresse att jag här lämnar några antydningar av denna lag.

Den allmänna regeln lyder sålunda på detta sätt: »Den effektiva arbetstiden för arbetare och anställda av bägge könen och av alla åldrar får icke överstiga antingen 8 timmar per dag eller 48 timmar per vecka, detta i överensstämmelse med de avvikelser och villkor, som fastställas enligt nedanstående bestämmelser av vederbörande administrativa myndigheter.» På administrativ väg fastställas efter yrke, industri eller yrkesgrupp antingen direkt eller efter anhållan av vederbörande arbetsgivare eller arbetarorganisation, de avvikelser och villkor, efter vilka enligt ovanstående artikel arbetstiden per dag eller vecka begränsas eller ock en motsvarande begränsning fastställes, vilken beräknas efter annan tidsperiod. Dessa bestämmelser kunna utfärdas antingen för det franska territoriet i dess helhet eller för begränsade områden. Nedsättning av arbetstiden får icke under några förhållanden tagas till intäkt för nedsättning av arbetslönen.

Den danska överenskommelsen, som ju skett på frivillighetens väg, innehåller några få moment, och jag tror, att det kan vara av in-

tresse, att jag delgiver de viktigaste för kammaren. »1. Från och med den 1 januari 1920 skall den normala arbetstiden utgöra åtta timmar om dagen eller fyrtioåtta timmar i veckan. Härifrån undantagas dock sjöfart, lantbruk och därmed besläktade yrkesgrupper, liksom även sådana yrkesgrenar — t. ex. kuskar och eldare — vilka hava en extra arbetstid över den normala, fortfarande bibehålla denna arbetstid utöver de åtta timmarna. Kontinuerlig drift, varvid arbetstiden är reglerad genom lag, beröres icke av denna överenskommelse. 2. Den fastställda arbetstiden skall vara effektiv. 3. Vilja arbetsgivare och arbetare inom en yrkesgren införa åttatimmars arbetsdag från en tidigare tidpunkt än den ovan nämnda, kan så ske från den tidpunkt varom enighet kan uppnås. 6. Medan det efter överenskommelsen mellan huvudorganisationerna av den 13 och 15 januari detta år var arbetsgivarna som buro kostnaderna för den då genomförda avkortningen av arbetstiden, skall detta icke vara fallet vid nu förestående nedsättning av arbetstiden. 7. De samverkande fackförbundens representanter erkänna: a) att det från arbetarnas sida ej bör läggas hinder i vägen för övertidsarbetes utförande i det omfång, som av hänsyn till företagens behov är nödvändig, samt b) att man icke skall principiellt motsätta sig införande av 2-skift inom sådana yrkesgrenar, där arbetsgivare och arbetare kunna härom ena sig. Vidare finnas bestämmelser meddelade angående avgörandet av vissa tvister.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Vad Norge beträffar, kommer det förslag, som är av regeringen framlagt, att i dessa dagar undergå slutlig behandling och föreligga till stortingets avgörande. Enligt mig tillhandakomna underrättelser från beskickningen meddelas, att vederbörande stortingsutskott skall vara enhälligt om 48-timmarsveckan och således jämväl arbetsgivarna. Vid detta meddelande är fogat ett tidningsurklipp, som bl. a. innehåller följande: »Stortingets socialkommitté lägger i dessa dagar sista handen vid behandlingen av propositionen om 8-timmarsarbetsdag. — — Flertalet i kommittén sluter sig i allt väsentligt till propositionen, varigenom normalarbetsdagen lagfästes f. o. m. 1 januari 1920. *Lian* föreslår lagens ikraftträdande den 1 oktober. Samme reservant bebådar förslag om, att butiksbiträdena ingå under den nya lagen. Slutligen föreslår *Lian*, att arbetstiden vid den kontinuerliga driften och vid glasbruken sättes till 42 timmar per vecka i stället för 48, överensstämmande med de från arbetarna inkomna framställningarna.» I Norge är man således på det klara med, att 8-timmarsdagen därstädes kommer att genomföras under den närmaste framtiden och säkerligen träda i kraft senast den 1 januari 1920. Det är väl dock icke så, att vare sig i Norge eller i Danmark råder någon revolutionshets eller någon revolutionsskräck, som, enligt vad den förste ärade talaren skyllde på, skulle hava föranlett, att man i andra länder skridit till en lagstiftning på ifrågavarande område, utan det är känslan av, att denna fråga nu måste ordnas av de särskilda staterna för vinnande av ett bättre förhållande mellan arbetsgivare och arbetare och för vinnande av en starkare samhällssolidari-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

tet, som utomlands främst framdriver kravet på 8-timmarsdagens genomförande.

Vad Nordamerikas förenta stater beträffar äro ju vissa upplysningar meddelade i propositionen om att sedan länge arbetstiden där varit åtta timmar vid alla statens arbetsföretag samt vid allt arbete, som bedrives för statens räkning, även vid leveranser som ske för statens räkning. 8-timmarsdagen är lagstadgad i kolindustrien, vid sågverken i vissa stater o. s. v. De senaste upplysningarna ge vid handen att denna arbetstid numera tillämpas praktiskt taget inom alla arbeten i Förenta staterna — med ytterst få undantag. Såsom belägg för detta påstående må åberopas en artikel i Svensk handelstidning för den 20 maj 1919, där en av cheferna för aktiebolaget Galco, ingenjör Osmar, meddelat resultatet av en av honom företagen studieresa. Han yttrar där: »Åttatimmarsdagen är praktiskt taget genomförd över allt, varvid dock bör ihågkommas, att här är fråga om 8 *effektiva* timmar. Något ackordssystem förekommer egentligen ej, däremot ett bonussystem, enligt vilket viss tid föreskrives för visst arbete. Understiges den sålunda stipulerade maximitiden, erhåller arbetaren en gratifikation, som står i viss proportion till den vinst, som fabriken härigenom anser sig hava gjort. Skulle emellertid den fastställda tiden överskridas, avskedas i regeln arbetaren utan några som helst svårigheter, ty den amerikanska arbetaren synes fullt inse vikten av begreppet produktion.»

Med allt vad som meddelas i propositionen och i utskottets betänkande och vad jag nu anfört, måste jag därför vidhålla, att den slutsatsen i propositionen är riktig, att »åttatimmarsdagen är ett så gott som fullständigt internationellt faktum». Ur synpunkten av utlandets konkurrens finnes därför icke någon risk att antaga det ifrågasatta lagförslaget till arbetstidens förkortning. Det är givet, att vår konkurrensmöjlighet skulle förbättras, om vi i vårt land hade längre arbetstid än i andra länder, men ingen lär väl på allvar vilja inbilla sig, att en sådan situation är hållbar ens för en kortare tid. Det förefaller mig av åtskilliga yttranden här att döma, som om man skulle anse befogat, att vi sist av alla länder borde genomföra denna reform och således icke göra det förr än *alla andra* stater på lagstiftningens väg genomfört den. Jag kan för min del icke dela denna uppfattning. Vi böra i det fallet lämpa oss efter förhållandena, så att då 8-timmarsdagen är nära sitt internationella genomförande, vi också böra tillse, att vi komma till samma resultat. Eljest skulle vi säkert få svårigheter, särskilt om viktiga, oss närbelägna länder hava en annan arbetstid. Arbetskraften skulle då lätt söka sig till dessa länder. Men som situationen på detta område nu är ute i världen, finns det ingen anledning för oss att vi skola vänta på att alla övriga länder lagfästat denna arbetstid. Det är givet, att om man skulle fordra, att vartenda land på jorden skulle genomföra en dylik reform innan Sverige borde göra det, så få vi vänta ganska lång tid. Ingen lärer kunna anse möjligt att få till stånd en överenskommelse på detta område, som omfattar hela världen — praktiskt taget.

Man åberopar, och särskilt har den förste ärade talaren gjort det, att i vårt land skulle föreligga »särskilda förhållanden», som skulle göra det svårare att genomföra åttatimmarsdagen hos oss och att vi därför borde vänta längre än andra länder. Jag förstår icke det resonemanget. Vi hava icke »olikartade förhållanden» med många utländska länder exempelvis Norge och Danmark, och dessa länder hava ju skridit till att införa åttatimmars arbetsdag. Det är vidare också så, att i den proposition, som här föreligger, har man fullkomligt beaktat säsongförhållandena, som den förste ärade talaren sysselsatte sig åtskilligt med. Man har undantagsmöjligheter i detta avseende i lagen; man har sålunda särskilt föreskrivit, att den här föreslagna arbetstiden kan utsträckas genom arbetsrådets beslut för arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse, eller om arbetstiden i väsentlig mån är beroende av årstiden eller väderleken eller den på grund av annat förhållande är av växlande längd. Härmed har man således tillgodosett rimliga möjligheter för att likställa våra förhållanden med förhållandena i andra länder.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag yttrade nyss, att tidpunkten för införande av detta reformförslag är särskilt lämplig för att icke draga arbetskraft från jordbruket. Den fråga, som här framträder, och som den förste ärade talaren sysselsatt sig med, är spörsmålet, huruvida den ökade arbetskraft, som industrien, åtminstone under övergångstiden, måste uppsuga med den förkortade arbetstiden, står att uppbringa i landet utan för stort förfång för andra näringsgrenar och särskilt för jordbruket. Jag skall i annat sammanhang erinra om, att industrien under sista tiden måste släppa en del av den arbetskraft, den förut tagit i anspråk och att avsevärd arbetslöshet råder; men jag vill i detta sammanhang särskilt framhålla, att den arbetskraft, som inom den mekaniska verkstadsindustrien blivit ledig — efter dess uppsugande under den exceptionella ökningen åren 1916—1917 — i mycket övervägande grad hämtats från jordbruket, så att, då denna arbetskraft redan är van vid jordbruket, denna näring får nytta av arbetskraftens lösgörande från industrien. Vi hava också sett att jordbrukets behov av arbetskraft är mycket elastiskt. Under bränslekommissionens verksammaste tid, då nära 40,000 arbetare stodo i dess tjänst, har man ändå skäligen kunnat reda sig inom jordbruket och kunnat uppehålla en ökad produktion på detta område. På längre sikt taget äro också jordbrukets arbetsförhållanden av alldeles speciell art. Arbetstidens längd vid jordbruket, som under den egentliga jordbrukstiden aldrig kan nedsättas på samma sätt som inom industrien har för jordbruksarbetaren icke samma betydelse som för industriarbetaren. Arbetsförhållandena äro ganska skiljaktiga. Jordbruksarbetarfrågan måste lösas efter andra linjer än allenast efter frågan om möjlighet att anställa viss arbetskraft under viss arbetstid. Den viktigaste faktorn härvidlag är, såsom det framhålles i propositionen, att skapa största möjliga antal egna hem för jord-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

bruksarbetarna och att bereda tillfälle för jordbruksarbetarna att vid sidan av arbetet för annan arbetsgivare också hava en egen torva att bruka.

Jag vill också här ännu en gång, såsom jag gjort i propositionen, erinra om innehållet i socialstyrelsens yttrande därom, att jordbruket för sin fortgående utveckling icke behöver räkna med någon avsevärt ökad arbetstillgång. Av den officiella statistiken framgår nämligen, att under det medelskörden reducerad till skördeenheter från perioden 1896—1900 till perioden 1906—1910 ökats med 23 procent, har jordbrukets manliga arbetskraft från år 1900 till år 1910 minskats med 4 procent. Produktionens landvinningar hava således här icke gjorts genom ökad insats av människokraft utan genom andra anordningar, särskilt genom förbättringar av produktionsprocessen.

Styrelsen yttrar vidare: »Särskilt med tanke på jordbrukstekniken utveckling i förening med den snabba elektrifieringen kan man sålunda förutsätta, att produktionsstegringarna inom jordbruket skola även framgent kunna fortgå utan ökad användning av mänsklig arbetskraft. Hela landets befolkningsöverskott torde sålunda i fortsättningen kunna tagas i anspråk för övriga arbetsområden.» Det finns således grundad anledning att antaga, att jordbrukets behov av arbetskraft icke skall röna alltför menlig inverkan av åttatimmarsdagens införande i industrien.

Nu kan det icke bestridas att under övergångstiden vissa svårigheter komma att yppa sig, framför allt för det större jordbruket, men dessa torde vara av övergående art. Vid varje tidpunkt, då en dylik reform skall genomföras, uppstå vissa vanskligheter för övriga näringsgrenar, men dessa vanskligheter böra just under nuvarande depression och förhållanden på arbetsmarknaden vara mindre än eljest. Uppenbart är, att åttatimmarsdagens genomförande för industrien kan hava sina biverkningar i anspråk från jordbrukets arbetare på minskad arbetstid, men att, såsom den förste ärade talaren gjorde, påstå, att man genom att nu lagstifta om industriens arbetstid men ej om jordbrukets skulle sätta industriens arbetare i något slags överklass och klassificera jordbrukets arbetare såsom ett slags underklass torde icke vara riktigt. Jag antager att den ärade talaren observerat, att även andra än jordbruksarbetarna äro undantagna från tillämpningen av denna lag, nämligen statens arbetare, de som anställts i arbete, som åligger trafikpersonal vid järnvägar och dylika arbeten, biträden i handelsbodar, arbetare i rak- och frisérsalonger, hotell, restauranter och kaférörelse etc. Jag undrar, om alla dessa kategorier skulle vilja anse sig vara en särskild underklass i förhållande till andra arbetare därför att de ej medtagits i *nu* förevarande lagstiftning? Andra kommaren har också för sin del i känslan av nödvändigheten, att jordbrukets arbetstid också ägnas uppmärksamhet, begärt en utredning av hela lantarbetarfrågan, och särskilt om arbetstiden i jordbruket. Jag hyser intet tvivel om, att en dylik utredning skall skyndsamt komma till stånd, och att det därvid skall vara möjligt

finna linjer rörande arbetstiden i jordbruket, som kunna tillfredsställa både jordbruksidkarna och lantarbetarna. Att industriens arbetstid ej kan schablonmässigt överföras på landtbrukets område, därom råder väl ej skiljaktiga meningar. En längre arbetstid under skördetiden kan till äventyrs evalveras genom minskad arbetstid under andra tider av året. Undantag kan också ske till småjordbrukets förmån.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

I andra länder, där man genomfört 8-timmarsdagen för industrien, har man också lämnat jordbruket utanför, och det skall bli av intresse att få inhämta, huru man där tänker ordna med jordbruksarbetarnas arbetstid, särskilt i länder, där man har ganska ensartade förhållanden med våra. Således är det icke för att sätta jordbruket och jordbruksarbetarna i någon sämre klass, som de blivit uteslutna ur lagen, utan därför, att den frågan måste bedömas efter helt andra linjer och därför, att utredning nu icke föreligger i denna fråga.

Herr von Sydow var också inne på frågan, varför man nu skulle söka driva åttatimmarsdagen igenom på lagstiftningens väg och icke vilja söka den utvägen att anlita den fria avtalsvägen, som man har med avseende å andra uppgörelser om arbetsvillkor och som ju i stort sett har lett till resultat, varöver man icke alltför mycket kan klaga. Jag skall gärna medgiva, att det vore vissa fördelar förenade med att gå den vägen och ganska önskligt till och med att på den fria avtalsvägen komma till tillfredsställande resultat, ett resultat, som både vore acceptabelt för arbetsgivarna och arbetarna och som kunde grundlägga det bästa samförstånd mellan dem. Förhållandena kunna ligga helt olika i olika länder härvidlag.

I Danmark har således, såsom känt är, förslaget om åttatimmarsdag genomförts på det fria avtalets väg, åtminstone till det väsentliga, men jag tror, att förhållandena hos oss äro något olika mot i Danmark. Där har man starkare och mera omfattande organisationer och där har man också genom tidigare enskilda avtal jämnat vägen för en uppgörelse på detta område. Man hade redan förra året där gått in för en generell nedsättning av arbetstiden till 9 timmar. Lagstiftningsvägen däremot har i stor skala beträtts av de flesta länderna just därför att det varit förbundet med uppenbara svårigheter att kunna komma överens på det fria avtalets väg, och därför, att lagstiftningsvägen har vissa fördelar, som jag skall nämna några ord om sedan.

Det är givet, att lagstiftningsvägen måste bliva mera stel i vissa avseenden och samtidigt kanske också icke kan taga fullt så sakkunnig hänsyn till alla detaljer hos vissa näringar, som det är möjligt på den fria avtalsvägen. Jag tror emellertid, att såsom förhållandena ligga hos oss, det icke är lämpligt att nu kasta om och söka gå på det fria avtalets väg. Det skulle, befarar jag, vara att föra hela frågan ut i det ovissa på obestämd tid och att snarare öka än minska de slitningar mellan parterna, som karakterisera den senaste tidens arbetsmarknad. Jag tror också, att de närmast intresserade parternas ståndpunkter, av allt att döma, äro allt för

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

skiljaktiga för att någon möjlighet till uppgörelse på det fria avtalets väg skulle finnas. De anpassningsmöjligheter, som lagförslaget företer, anses å båda sidor, fast från motsatta ståndpunkter, icke hava annat att göra, än att fortfarande söka på lagstiftningens väg komma till resultat i ifrågavarande ämne, och att varje annan väg icke blott är oviss utan också är uppfylld av vanskligheter och faror. Detta hindrar ju icke, att åtskilliga föreskrifter och normerande bestämmelser lämpligen kunna överlämnas till förhandling mellan parterna i arbetsavtalet för att sedan få uttryck i de beslut, som arbetsrådet i olika fall kan komma att fatta. Genom att man lägger frågan på lagstiftningens väg borde rättvisan, billigheten och framsyntheten kunna bliva mera avgörande, än om man lägger det på fria avtalets väg, då det ju närmast är maktinnehavet, det tillfälliga eller det varaktiga, som bestämmer överenskommelsens art. Dessutom bör icke förbises, att ett legalt ordnande av arbetstiden också har sin betydelse däri, att alla företag, tillhörande samma näringsgren, drabbas av den förkortade arbetstiden. Vid en förkortning av arbetstiden, vunnen genom arbetarnas egna ansträngningar, kan det emellanåt inträffa, att olika arbetstid blir gällande vid olika företag i samma industrigren. Därmed kan också föranledas en konstlad förskjutning av kapitalet, då en eller annan näringsgren befrias från förpliktelser, som åligga de övriga och vinner ett tillfälligt, i dess egna ekonomiska förutsättningar ej grundat, försprång.

Jag skall nu yttra några ord om de undantag, som förekomma i lagen, särskilt i paragraf 1, som vi närmast sysselsätta oss med, och framställa några erinringar i avseende å dispenser och undantagsmöjligheter, som finnas i lagen. Man har särskilt gjort anmärkningar och vänt sig emot undantagen under mom. d) och i), det vill säga under d) undantag med avseende å arbete, som bedrives av staten, och under i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik.

Med avseende å undantaget under d), arbete, som bedrives av staten, är det icke meningen att ställa statens arbetare i gemen i sämre ställning än andra arbetare. Det framgår också tydligt därav, att 48 timmars arbetsvecka numera tillämpas för statens anläggningsarbeten och för statens verkstäder, således vid telegrafverkets verkstäder, vid statens järnvägars verkstäder samt vid marinens och arméns verkstäder. Därigenom har man visat sin villighet, att taga hänsyn till statsarbetarna, och detta har också i denna debatt varit föremål för visst klander. Förhållandet är det, att statens verksamhet på detta område är så mångskiftande, att arbetstiden måste ordnas i administrativ väg, så mycket hellre som de uppskovs- och dispensmöjligheter, som finnas enligt lagen genom beslut av arbetsrådet icke lämpligen böra komma till anlitande, då det är fråga om staten såsom arbetsgivare. Jag tror på dessa grunder, att undantaget under d) är befogat och att det icke i praktiken skall visa sig menligt för statens arbetare, varmed icke är sagt att vid

allt arbete, som bedrives för statens räkning, anspråk på åttatimmars-arbetsdag med fog kan ställas.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Beträffande undantaget under mom. i) för arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik, så måste jämväl den frågan ordnas i annat sammanhang än nu föreliggande. Arbetet är här av särskild art, då det är trafiksäkerhetskravet, som här främst måste tillgodoses. Att jämväl här åtgärder äro påkallade för arbetstidens begränsning är klart, men därtill kräves en särskild utredning, som tager hänsyn till särskilda förhållanden, framför allt den skiftande och växlande trafiken.

Beträffande undantaget för butiksbiträden med flera enligt mom. j), varemot också riktats anmärkningar, äro vissa bestämmelser träffade i butikstängningslagen. Dessa äro maximibestämmelser och avse icke främst att reglera butikspersonalens arbetstid. En särskild undersökning och utredning av förhållandena i detta avseende är emellertid påkallad och redan igångsatt, vadan inom en nära framtid butiks- och kontorspersonalens arbetstidsfråga kommer upp. Jag tror således, att 1 § fyller det syftemål, varom nu närmast är fråga, och jag har icke något att erinra mot vad utskottet föreslagit med avseende å denna §. Den ändring, utskottet föreslagit i avseende å trädgårdsskötseln, spelar en mycket underordnad roll i hela denna fråga.

Med avseende å de övriga ändringar, som utskottet gjort i Kungl. Maj:ts förslag, har jag för min del icke heller några avsevärdare erinringar däremot. Jag kan dock icke för min del finna, att det är något så synnerligen starkt skäl, som talat för att från förslagsrätt till arbetsråden utesluta sådana sammanslutningar, som icke omfatta minst 50,000 arbetare eller, om det gäller arbetsgivare, sammanslutningar, vilkas ledamöter sysselsätta tillhopa minst 50,000 arbetare. Detta begränsar förslagets möjligheter, och jag tycker för min del icke att det är så lämpligt att antaga den bestämmelsen, men då den kommit in i utskottets förslag, och den icke spelar någon väsentlig betydelse samt det i allt fall är otvivelaktigt, att arbetsråden komma att sammansättas främst från de stora organisationerna, har jag icke någon invändning att göra emot utskottets förslag i den delen.

Jag har redan berört de båda huvudreservationerna från högerhåll, och jag skulle bara här vilja säga, att jag finner det uppenbart, att, om kammaren, som jag antager, icke kommer att gå med på utskottets förslag, man lämpligast enar sig om avslagslinjen. Det förslag, som herr von Sydow framlagt om 54 timmars arbetsvecka kan näppeligen giva anledning till någon sammanjämkning, som kan av regeringen accepteras.

Å andra sidan måste jag också förklara, att de reservationer, som framkommit ifrån socialdemokratiskt håll, icke böra föranleda någon ändring i utskottets förslag. Jag har särskilt fäst mig vid, att reservanterna hava vågat sig på att förorda en strykning av hela 5 § och dess överflyttande i beskuret skick till en annan §. Detta vore enligt min mening ej lyckligt.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag förstår mycket väl, att man från arbetarhåll så småningom vill komma ifrån den kontinuerliga driften, men så som förhållandena äro i vårt land liksom i många andra länder, måste man hava allt skäl att nöja sig med att få treskiftsindelningen införd och icke betaga industrien möjlighet att även kunna arbeta dygnet runt. Det skulle ställa oss i alltför ogynnsam ställning till utlandet och vi skulle för närvarande ej kunna konkurrera med utlandet. Vi veta, huru förhållandena ligga i Danmark. Där föreslog regeringen, den socialdemokratiske ministern Stauning, att det skulle medgivas en arbetstid av 168 timmar på tre veckor. Det var således 21 åttatimmarsskift. Danska riksdagen nedsatte denna bestämmelse till 160 timmar, d. v. s. 20 åttatimmarsskift och med denna arbetstid utfärdades den danska lagen i ämnet. Kammaren vet mycket väl, att den kontinuerliga driften är reglerad i Danmark genom lag och icke genom överenskommelser. Där har man berett möjligheter för vissa industrier att kunna arbeta under veckans sju dagar, men hos oss vill man icke gärna gå den vägen. Man kan hysa en viss tvekan och en sådan hyste jag under propositionens utarbetande, huruvida det icke vore lika lämpligt att göra det medgivande, varom här är fråga, till en lagparagraf och att i lagen sattes in, att vid kontinuerlig drift tiden kunde utsträckas till t. ex. 160 timmar under tre veckor och åttatimmarsskift. Men man inlade i stället i 5 § en bestämmelse, enligt vilken vid kontinuerlig drift arbetsrådet skulle kunna meddela undantag från den generella 48-timmarsveckan; och det är givet, att detta undantag skulle kunna både sökas och meddelas i avsevärd utsträckning, ty det är icke möjligt för oss att i viktigare grenar av vår industri undvara den kontinuerliga driften åtminstone så länge som våra grannländer använda sig av och stadfäst denna drift. Det är således omöjligt att kunna ur lagförslaget utesluta 5 §. Den måste finnas. Däremot har jag för min del vissa sympatier för vad som framhålles i en reservation från socialdemokratiskt håll och med understöd av herr Pettersson i Södertälje om att arbetsrådet skulle få en förändrad och något olika ställning därigenom att det skulle bliva beslutande i stället för allenast avgivande yttranden i vissa viktiga frågor. Detta överensstämmer med vad jag i propositionen tänkt föreslå, men som till följd av invändningar från lagrådet ändrades. Jag tror dock, att det f. n. är lämpligast att även här följa utskottets förslag och att det blir Kungl. Maj:t, som, då frågan återkommer, får överväga, huruvida den formulering, som utskottet föreslagit för att giva arbetsrådet en annan ställning, kan vara tillfredsställande och riktig, och jag vill förbehålla mig att få taga det under särskild omprövning framdeles. Hela förslaget synes mig vara tilltalande och innebära en förenkling, som kan vara av ganska stor betydelse.

Det är ju också möjligt, att, när förslaget återkommer, man kan hava anledning att något närmare granska de norska och danska förslagen för att få överensstämmelse med dem i görligaste mån, och jag vill således säga, att, fastän regeringen nu anser sig böra förorda utskottets förslag, regeringen dock vill förbehålla sig rätt att vid fortsatt behandling taga hänsyn till vad som kan vara lämpligt och skä-

ligt för oss att upptaga av vad som inom de nordiska länderna i övrigt i detta avseende överenskommits.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag har nu haft tillfälle att utveckla de huvudsakligaste skäl, som enligt min mening tala för ett bifall till föreliggande förslag och att bemöta de viktigare invändningarna, som riktats däremot. Jag har, som sagt, föga hopp om, att denna kammare skall biträda Kungl. Maj:ts proposition, men jag vill hava sagt, att det för min del förefaller som om kommaren skulle handla politiskt klokt, om kammaren »slog till» på ett förslag, som jag tror måste anses taga hänsyn till olika intressen hos båda parterna i arbetsavtalet. Då jag befarar att ett dröjsmål med genomförandet av denna reform, som nu gör sitt segertåg överallt i världen, kan vålla oro och misstämning inom vår arbetareklass och taga sig uttryck i åtgärder, som vida mer och varaktigare kunna skada vår industri än vad den minskade arbetstiden förmår, och när uppenbart Norges och Danmarks arbetsgivare äro beredda att taga åtta-timmarsdagen, så borde arbetsgivarna i vårt land kunna utan risk godtaga samma princip. Detta så mycket hellre som eljest överallt i världen samma steg är taget eller kan förväntas tagas under den närmaste tiden.

Jag vågar därför, med de skäl, jag nu och förut anfört, hemställa, att kammaren måtte bifalla andra särskilda utskottets förevarande förslag, och jag tror, att därmed *hela* landets intressen bäst tillvaratagas.

Herr Söderberg: Herr talman! Det är ju naturligtvis icke med någon större glädje man i dag tager till orda i en fråga, som så gott som från samtliga håll förklaras skall falla i denna kammare. Jag skulle dock icke vara till freds med mig själv, om jag skulle hava uraktlåtit att säga några ord till densamma, vilken berör dem, jag närmast anser mig representera, så oerhört djupt, och som utgör ett av deras viktigaste krav.

Nu vill jag först säga, i anledning av det tal man hörde här i kammaren redan när propositionen väcktes, nämligen då man sade, att förslaget hade kommit utan tillräcklig utredning och att det hade gått för fort — vilket resonemang sedan fullföljts såväl i den allmänna diskussionen, som i en del utlåtanden — att hade denna kommitté suttit aldrig så länge och hade den i likhet med många andra kommittéer använt en mycket lång tid för detta ärendes undersökning och för att ge den lämpligaste formen åt ett lagförslag, och hade man gjort aldrig så noggranna utredningar om möjligheten ur ekonomisk synpunkt att genomföra åtta timmars arbetsdag här i landet, så hade, såvitt jag kan förstå, givetvis anmärkningarna mot lagförslaget ändock blivit desamma, och utlåtandena från korporationer, som yttrat sig över detta ärende och myndigheter, som blivit däri hörda, hade väl blivit av ungefär samma natur, som de nu äro. Kommerskollegium ser på frågan förnämligast ur näringarnas synpunkt och ur ekonomisk synpunkt och avstyrker. Socialstyrelsen har till följd av sin läggning och av den uppgift socialstyrelsen fått en något annan syn

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

på frågan. Arbetsgivarnas huvudorganisation hade alldeles bestämt yttrat, att detta förslag är omöjligt ur industriens synpunkt, och jag tänker, att landsorganisationens styrelse hade väl haft ungefär samma utlåtande då, som den nu kommit till, eller att ur arbetarnas synpunkt kan man anse, att lagförslaget icke ger tillräckligt. Sålunda kunna vi nog lämna det å sido, som utgjort och kanske i fortsättningen, då frågan ännu en gång i framtiden kommer före, torde komma att utgöra en ingående beståndsdel i diskussionen, nämligen, att frågan icke är tillräckligt utredd. Nu är att märka, att i länder, där man infört lagar och förordningar i detta stycke, har detta försiggått, efter vad jag kunnat få mig bekant, utan några större utredningar alls, och där har det visat sig att då nödvändighet föreligger att ur andra synpunkter få en lag till stånd på området, kan man införa en sådan även utan alltför långa utredningar.

Vare sig i den allmänna diskussionen, eller i behandlingen i utskottet har icke med någon särskild styrka betonats vad den ärade talaren på Stockholmsbänken, herr von Sydow, vidrörde i de stickprov han anförde om undersökningar beträffande arbetstidens inverkan och arbetets inverkan på arbetarnas hälsotillstånd, och vilkas beviskraft, enligt min mening, icke vore alltför överväldigande. Behovet av arbetstidens förkortning till åtta timmar per dygn har icke bestritts ur hälsosynpunkt och ur den synpunkten, att man dock måste, allt eftersom industrien tilltager och utvecklas, söka skapa lagliga garantier mot en för lång arbetstid här i landet. Att den svenska arbetarklassen befinner sig vid så pass god fysik som den gör, kan det icke ändå bottna däri — och min uppfattning är, att det bottnar däri — att vi ännu haft en så stor mängd friskt blod att taga av och att kasta in i industrien? Ty det är icke naturligt, icke förmenligt med naturens ordning, att människorna skola under en mycket lång arbetstid syssla med arbete inom de mångskiftande områden och på ovedersägligt mången gång hälsovådliga områden, som industrien och det med industrien förenade arbetet för med sig. Låt det gå några generationer — vi skola väl se in i framtiden — då denna reserv av ofördärvad arbetskraft icke längre finns att tillgå, utan då det växer upp den ena industriarbetargenerationen efter den andra, och då det icke längre finns detta reservkapital av frisk arbetskraft att taga av. Låt detta ske med den ena industriarbetaregenerationen efter den andra, och de skola icke bliva så motståndskraftiga! Ingen skall våga påstå det, ty Sverige går mer och mer in på industrialiseringens väg och befolkningen kommer mer och mer in i industrien, ty Sverige har stora förutsättningar att utveckla densamma. Det är några ord ur den synpunkten, som böra sägas. Det går icke att negligera detta förhållande, och därvidlag kan icke något enstaka prov, taget här och där, ge en tillfredsställande förklaring. Man kan icke komma och säga, att industrien icke är så hälsovådlig. Den är hälsovådlig, och jag vågar upprepa det, det är nu så, att endast tack vare det faktum, att vi i så stor utsträckning äga arbetare, som ursprungligen hava sysslat med jorden och som

blivit födda vid jordbruket och som så att säga med modersmjölken hava fått den större styrkan, hava industriarbetarna hittills kunnat bibehålla sin fysik, och jag tillåter mig säga, även sin andliga vigör här i landet.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Men det är icke enbart detta, som gör frågan så stor för arbetaren. Denna är ju endast ett brottstycke ur den stora frågan. Den är endast en del av det spörsmål, som — därom är jag livligt övertygad — även Sveriges riksdag inom en icke alltför avlägsen framtid får tillfälle att taga under behandling, nämligen det: Huru skola arbetsförhållandena överhuvud kunna tillfredsställande ordnas? Europas främsta politiker ha sagt, att det blir ingen fred i världen förrän arbetarfrågan finner sin tillfredsställande lösning, och den fodrar sin lösning i sin helhet mera än frågan om åttatimmarsdagens genomförande eller icke. Ty, mina herrar, sätten er in i arbetarklassens ekonomiska läge i första hand! Jag vågar säga, att lösningen icke kan hämtas ur en gången tids uppfattning, där man ändock gick ut ifrån att arbetarna skulle hava förutsättningar att skapa sig en egen oberoende ställning, att den begåvade, starke och duktige skulle slå sig fram och bli sin egen, bli ekonomiskt oberoende. Den förutsättningen är ju utesluten med industrialismens tilltagande utveckling och fortsatta utveckling. Lönearbetarklassen är av industrialismen faktiskt dömd att i tidernas tid, tänkte jag säga, bli en lönearbetarklass med alla de nackdelar, som åtfölja den. Men om på grund därav utsikterna att komma till oberoende ställning för lönearbetarna icke längre finnas, utan industrialiseringen och skärpningen av klassmotsatserna fortsättes då har hos denna klass, hos dessa arbetare, såsom ett av de förnämsta kraven och ett av de förnämsta medlen i deras kamp för tillvaron kommit insikten om, att för att föra dem framåt i samhället, i livet, måste arbetstiden förkortas. Detta är självfallet också en av de få vinster, som då få bestående nytta av och som för dem har ofrånkomligt värde, och därför har frågan om arbetstidens förkortning ned till åtta timmar per dag blivit en så viktig fråga för dem. Den har blivit viktig därför att de fått klart för sig, att det är oändligt svårt för folk i en lönarbetares ställning att komma fram till företagarställning, och där detta någon gång kan ske, bestyrker det endast, eftersom undantagen äro så ytterst få, denna regel.

Nu kan man ju framställa den frågan huruvida de ekonomiska synpunkterna, som förnämligast hava framförts från högerreservanterna, skola vara de utslagsgivande synpunkterna. Skall hela detta problem, som vi i vårt land och i alla länder befinna oss uti, skall det problemet uteslutade betraktas ur ekonomisk synpunkt? Är det icke även andra synpunkter, som kunna och måste göra sig gällande, de synpunkter, som skapas dels av lönearbetet självt och dels av hela lönearbetarklassens fortsatta framåtryckande och hela lönearbetarklassens fordran på arbetstidens förkortning? Jag vågar tillmäta de synpunkterna fullständigt lika stor betydelse, som betydelsen av dem, vilka framföras från den andra sidan.

Vi ha ytterst utförligt fått höra framhållas de ekonomiska be-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

tänkligheterna. De hava framhållits av kommerskollegium, av arbetsgivarnas organisationer och av hela den press, vilken icke med blida ögon ser det erkännande åt arbetskraften i första hand som ligger i antagandet av en sådan lag. Jag kan säga, att den kampanjen icke var så brännande, innan kommittén tillsattes 1918, men den började omedelbart av arbetsgivareorganisationernas organ i första hand, där man med all gewalt slog in på det, att åttatimmarsdagen ur industriens synpunkt bleve omöjlig att genomföra, därför att industrien icke tålde vid det. Det vore oekonomiskt, och de i industrien insatta kapitalen finge ingen möjlighet att förränta sig, och landets ekonomiska tillstånd komme att förvärras därav. Dessa betänkligheter hava vi varit vana vid att höra nu i över ett års tid. Vi hava varit vana vid att från många håll höra det föras fram och föras fram med allt större styrka, eftersom tiden för frågans avgörande i riksdagen närmat sig. Nu vill jag verkligen hålla före, att alla beräkningar i detta avseende ju äro ytterst approximativa. Kommittén säger det själv och det kan var och en förstå, att på hela detta arbetsområde beräkningarna, som gå ut på att ådagalägga merkostnaden för industrien eller behovet av ökat arbetareantal, ju måste i hög grad bliva beräkningar, som naturligtvis i detta fall alltid komma att hålla sig i överkanten. Vi skola erinra oss, att primäruppgifterna äro givna av arbetsgivarna själva. Jag vill icke betvivla primäruppgifternas riktighet eller sätta dem ifråga, men självfallet är, att, då man är part i egen sak och skall giva ett sådant utlåtande, man söker att hålla det så mycket i överkanten som möjligt. Men jag vill säga, att om man skall hålla sig till det som kommittéutrednigen söker visa, att det skulle bliva ökad produktionskostnad vid förminskad produktion av 4,54 %, så förefaller mig *den* siffran ej så hög. Vi vilja ju dock icke förutsätta att produktionen på något sätt skulle förminskas, utan vi gå över till det alternativet i kommitténs betänkande, som talar om bibehållen produktion och att det skulle stanna vid en ökning av 3,37 % — så är dock icke heller *den* siffran så avskräckande. Jag skall även ifrågasätta, om det skulle betraktas såsom en fullständig riksolycka, att det skulle hava något slags ruinerande inflytande på industrien, att dessa produktionskostnader finge åtminstone till en del betäckas av en överföring från kontot för utdelningar till aktieägarna till avlöningarnas konto. Jag tycker, att det vore en mycket rimlig utväg att tänka sig, att de ökade produktionskostnaderna skulle täckas, åtminstone till en del, därigenom. Under den tid, som industrialismen har utvecklat sig här i landet, har det gått till så att, när arbetarna genom sina organisationer först togo upp spörsmålet om arbetstidens förkortning, ha de mötts av fullständigt samma historia. Vid varje facklig förhandling har det hetat, att industrien icke kan bära denna löneökning och att den icke kan bära denna arbetstidsförkortning. Ibland har man godvilligt och utan strid likväl gått med på detta, men i flera fall hava förbittrade strider föregått en höjning av lönerna och en förkortning av arbetstiden. Under denna utveckling ha arbetarna dock sett, att industrien dock går framåt och att den har dragit till sig mer och mer kapital, och

detta har icke legat räntelöst, ty ingen sätter väl in pengar i ett företag, som icke ger så god avkastning som möjligt; och industrien har i flesta fall givit god avkastning. Jag gratulerar den av kammarens herrar ledamöter, som i första hand vill åtaga sig och i andra hand skulle lyckas att bibringa arbetareskarorna den uppfattningen, att icke industrien ger avkastning å i den nedlagt kapital i den utsträckningen till och med att, om man skulle minska profiten på däri insatt kapital, det ändå skulle räcka till både att höja lönerna och att förminska arbetstiden. Det kan hända, att det i vissa delar är en felaktig uppfattning hos arbetarna, men den tid, som har gått, har icke skapat sinnena så värst mjuka hos arbetareklassen, utan hårda strider, hårda nappatag med arbetsgivarna, segheten och motståndet från deras sida har naturligtvis gjort arbetarna så gott som förutbestämda att icke vilja taga hänsyn till detta. Att industrien de facto dock icke har haft, åtminstone under den senaste tiden, dåliga tider, kan icke bestridas. Frågan kan icke ses uteslutande ur rent ekonomisk synpunkt. Folkens liv — vi hava dock icke drabbats av den största av alla olyckor, nämligen den att behöva vara med i kriget och att lida därunder som de andra länderna hava gjort — livet folken emellan är dock så utbrett och så organiserat, att man aldrig kan tänka sig, att en rörelse kan uppstå i ett land som icke arbetarna i ett annat land även taga del av och som bliver anpassbart även på dem. Då gives det såväl i vårt land som i övriga länder fullständigt samma situation beträffande arbetarna, nämligen att framsynthet och klokhet från statsmakternas sida kan i detta stycke vara fullkomligt lika bärande som de ekonomiska synpunkterna. Det skall i längden visa sig vara fördelaktigast för ett land att just i det kritiska moment, då man står och väger, huruvida arbetarna skola bibehållas vid den uppfattningen, att deras livskrav genom statens ingripande kan tillgodoses eller de befinna sig besvikna i detta och söka taga saken i egna händer, då kan det naturligtvis — och det är självfallet, efter vad jag kan förstå — vara en om klok framsynthet vittnande blick hos statsmakterna, att de söka hos arbetarna bibehålla den uppfattningen att i stora och viktiga livsfrågor hava vi dock möjlighet att genom statsmakternas ingripande få våra förhållanden ordnade, så att vi kunna bliva något så när tillfredsställda åtminstone. Jag tror icke, att den synpunkten på allvar kan från något håll bestridas av den, som vill försöka att uppmärksamt avläsa vad som rör sig hos arbetareklassen i dessa dagar. För övrigt hava icke arbetsgivarna varit förberedda på denna lagstiftning? De kunna icke hava varit oförberedda på den, därför att kravet därpå första gången restes för 30 år sedan. Men man har negligerat det så länge som möjligt, och man har givit efter någon liten bit, då man blivit tvungen till det. Denna fråga har varit före två gånger i riksdagen. 1908 väcktes en motion därom och likaså 1913, men frågan föll redan i andra kammaren, så att den kom aldrig till denna kammare. Något regeringsinitiativ har icke blivit möjligt, förrän det blev en regering i landet, som förstod nödvändigheten och behovet av att upptaga frågan och föra den fram till riksdagen från regeringshåll. Industrien kan ju vara rätt mycket

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

förberedd även ekonomiskt sett, om man tänker på de vinster, som för så många industrier å de allra flesta håll uppstått under de senaste åren. En del av dessa vinster kunde ju hava reserverats för att möta de utgifter, som från industriens sida självfallet bli i viss utsträckning ofrånkomliga vid lagens ikraftträdande. Frågan kommer sålunda icke oförberedd över denna riksdag. Frågan har kommit mera oförberedd över en del av de länder, där denna lagstiftning nu liksom här är aktuell.

Här sades av den förste ärade talaren, att arbetarna skulle mera vinnlägga sig om att studera produktionen och ekonomien. Jag vill fråga den ärade talaren, om icke just detta är ett av de förnämsta skälen varför man nu skall bevilja denna åttatimmarsarbetsdag. Är icke det en av orsakerna till att arbetarna icke hava kunnat det, förutom att sedan de bildat sina organisationer, hava fått inrikta sig så gott som huvudsakligen på att stå i stridsställning gentemot arbetsgivarna. Möjligheten för dem att förkovra sig i vetande och tränga in i produktionsprocessen, som för dem många gånger är ett mysterium, har varit utesluten genom den långa arbetstiden. För övrigt vill jag säga, att arbetarna ha ju aldrig kommit längre än till kontorsdörren. Ha de kommit innanför den, ha de i långa, långa tider fått stå som supplikanter. Den tanken har ju varit dem fullständigt främmande — de ha aldrig vågot tänka så djärvt, som att de skulle försöka säga ett ord om hur produktionen sköttes och leddes i de företag, där de varit anställda. Arbetsgivarna ha naturligtvis icke heller varit benägna därför. De hava ansett, att när de *givit* arbetarna arbete, borde dessa låta sig nöja därmed. Självfallet är det ett spörsmål, som tränger sig fram, såsom jag sade i början av mitt anförande, i samband med att hela denna fråga rullas upp, och jag skulle vilja rekommendera en och var, som talar om denna sak, att giva akt på, hurusom man i ett så industrialiserat land som England finner det omöjligt att lämna den frågan ur sikte. Där sysslar man icke enbart med frågan om arbetstidens förkortning, utan där har den kommitté, bestående av lika många arbetare och arbetsgivare, vilken av regeringen tillsatts för att söka ordna arbetarspörsmålen, enhälligt funnit sig föranlåten att till regeringen avgiva det utlåtandet, att föremål för statsmakternas i England uppmärksamhet kan bli icke endast frågan om arbetstidens reglering utan även frågan om arbetarnas medinflytande över produktionen. Skall den saken kunna realiseras — och jag tror, att den kommer att realiseras, ty det är omöjligt att undgå det — ja, då är ju självfallet den förkortade arbetstiden en av de förnämsta utgångspunkterna för arbetarnas möjlighet att åtminstone försöka att tränga in i spörsmålen om produktionens ordnande.

I fråga om ställningen mellan företagare och arbetare hava ju förhållandena nu något ändrat sig, därigenom att arbetarna hava organiserat sig. Dessa organisationer på arbetarsidan hava ju förnämligast måst taga till sin uppgift att söka förkorta arbetstiden så långt som det varit möjligt och söka höja lönen, så att arbetarna skulle kunna hålla jämna steg med livsmedelspriserna stegring. Gär-

na skulle vi å arbetarsidan hava velat här i landet nå samma resultat, som man kommit till i exempelvis Danmark, där man nämligen i dessa dagar mellan arbetsgivarnas och arbetarnas huvudorganisationer enats icke blott principiellt utan även realiter om en 8-timmarsdag. Men här i landet har det varit oss omöjligt att kunna komma till det samförståndet med arbetsgivarna, att vi skulle kunna få en sådan överenskommelse till stånd. Det har varit absolut uteslutet. Det måste vara ett annat kynne, andra utgångspunkter för de svenska arbetsgivarnas betraktelsesätt, då deras förnämsta representant, när det gäller en statlig reglering av arbetstiden, gör gällande, att tiden nu är inne att få en arbetsdag av nio timmar statligt reglerad. När man fasthåller vid att en lagstiftning skall hålla sig till en 9-timmarsarbetsdag, vilket för de stora industriernas del icke betyder den minsta förbättring i förhållande till den nuvarande arbetstiden, då förstår man, att förutsättningarna för att här i landet genom förhandlingar organisationsvis komma till en överenskommelse med industrien och dess målsmän om 8-timmarsdagen äro ytterst små, för att icke säga inga alls. Vi hava icke sett någon möjlighet att komma fram på den vägen.

Den förste ärade talaren på Kristianstadslänsbänken framdrog vidare betänkligheter i fråga om denna lagstiftning särskilt beträffande jordbruket, och de hava även framförts av herr von Sydow. Ja, hade man då varit mindre missbelåten, ifall jordbruket varit inrangerat under denna lag? Det är ju till fakta man får hålla sig, och faktum är ju endast det, att jordbruket *icke* är ställt under lagen. Jag måste säga, att över framtida förhållanden råder ju ingen av oss här i denna kammare. Ingen har ju utvecklingen i sin hand. Om utvecklingen går i den riktningen, att 8-timmarsdagen blir ett verkligt brännande spörsmål även för jordbrukets del, tränger sig väl det spörsmålet fram av sig självt. Jag må säga, att från arbetarhåll ha vi icke sett saken på det sättet, att vi på något vis skulle vilja sätta lantarbetarna i en tillbakaskjuten ställning eller säga till dem att vi icke bry oss om dem. Självfallet ligger det ju i industriarbetarens intresse och måste industriarbetaren hysa sympatier för, att arbetarna inom lantbruket icke skola ha det sämre ställt än han själv. Men vi hava bedömt saken så, att om vi rycka in spörsmålet om lantarbetarnas normalarbetsdag i frågan om industriarbetarnas, varvid man icke kan bortse ifrån, att arbetet dock är hälsovådligare inom industrien och arbetstiden där således mera i behov av förkortning, så komplicera vi frågan, och vi göra det svårare att få 8-timmars arbetsdagen realiserad för industriarbetarna, vilka det nu närmast gäller.

I mitt resonemang har jag därtill även den utgångspunkten, att lika visst som den förkortning av arbetstiden inom industrien, som skett från 12 à 13 timmar, som förr i världen var vanligt, och ned till nu, lika visst som denna förkortning har följts av en, jag hade så när sagt, rent automatisk nedsättning av lantarbetarnas arbetstid, vilken ju har nedsatts i stor utsträckning — därom vittna både de avtal, som funnos under den första lantarbetarrörelsen för ett tiotal år till-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

baka, och de faktiska förhållandena nu — så vågar jag tro, att det skall såväl ur företagarnas som arbetarnas synpunkter på jordbrukets område finnas förutsättningar och bli möjligt att bringa ned arbetstiden, till dess erfarenhet och utredningar kunna visa, hur 8-timmarsdagen skall kunna anpassas efter jordbrukets förhållanden. Jag skall villigt medgiva, att förhållandena i fråga om arbetets art och karaktär icke äro desamma inom jordbruket som inom industrien. Att emellertid utgå därifrån, att hantverkar- och industriarbetargupper visserligen ha det otillfredsställande ordnat i fråga om arbetstiden — men säga, att man icke kan tillåta, att staten reglerar dessa arbetstidsförhållanden för industrihantverk, samfärdsel och transport, därför att om staten gör det, komma krav att resas från jordbrukets arbetare på samma förmåner, och att på den grunden vägra giva sin medverkan till en god lösning av de förra arbetargruppernas arbetstidsförhållanden — det är ju fullständigt otänkbart. Det är alldeles som om, för att taga ett annat exempel, man skulle vägra att gå med på byggandet av goda bostäder i städerna, därför att man därigenom skulle draga arbetarna från jorden till stadssamhällena. Det resonemanget går icke alls. Ligger det i tidsförhållandenas och den maskinella driftens utveckling — och för utvecklingen kunna vi icke uppställa bestämda teser; utvecklingen ha vi, som jag förut sade, icke i vår hand — ligger det i denna utveckling, att jorden kan skötas och ge skördar med en lagstadgad, begränsad, kortare arbetstid, än vad som nu förekommer, då föreligga naturligtvis möjligheterna givna för att utsträcka denna arbetstidens förkortning även till jordbrukets arbetare. Men något skäl att nu säga, att om vi införa denna lag på industriens område, skapa vi så oerhörda svårigheter för jordbruket, att vi av den anledningen måste avslå den, föreligger icke i den utsträckning eller av den styrka, som man här under hela diskussionen har velat göra gällande.

Så var det frågan om förhållandena i utlandet. Kravet på 8-timmarsdagen är ju i de stora industriländerna, överallt där fackföreningars- och arbetarrörelse finnes, lika gammalt som i vårt land, och det har framförts och manifesterats sedan länge. I vårt land har detta skett på ett särdeles fridsamt sätt, ty någon stor avgörande kraftmätning i denna fråga med arbetsgivareorganisationerna ha ju fackföreningarna dock aldrig kastat sig in i. Man har sökt få frågan fram genom demonstrationer och genom att gå riksdagsvägen, och jag vill tillägga, att denna väg har man följt här i landet tack vare en lång organisatorisk skolning på arbetarsidan.

Vad nu de utländska förhållandena beträffar så fick ju frågan en aktualiserad karaktär genom kriget — det låter sig ju icke bestridas. Denna karaktär fick frågan i första hand genom de amerikanska arbetarna. En församling av representanter för de fackligt organiserade arbetarna i Förenta staterna, icke den amerikanska landsorganisationens kongress, men ett möte av en del av dess medlemmar, uppställde det kravet, att då detta förhärjande krig går över världen, skola arbetarna därur få en beståndande fördel, och denna beståndande fördel vore, att i det blivande fredsfördraget skulle som en

av de viktigaste delarna inrymmas en ny arbetsrätt, dels ett internationellt lagfästande av 8-timmarsdagen, dels ett inrättande av en representantförsamling, vilken skulle ha en avgörande makt att besluta i arbetarskyddsfrågor. Detta krav togs upp av de engelska och franska arbetarna, av västmakterna organiserade arbetare, och på en konferens i Leeds 1916 fastställde de det s. k. Leeds-programmet, som närmast anslöt sig till det amerikanska programmet. Detta program skickades ut till de fackliga landsorganisationerna i alla länder, och hade icke västmakternas regeringar lagt passvårigheter såsom hinder i vägen för framför allt de franska ombuden att komma till Bern 1917, hade vi redan där kunnat enas om ett för bägge sidorna gemensamt arbetarskyddsprogram. Emellertid kunde icke dessa ombud komma. Den internationella fackliga byrån i Berlin bearbetade programmet från Leeds, och dess utkast behandlades vid den konferens i Bern, som vi hade i september 1917. Detta utkast anslöt sig i det närmaste till Leeds-programmet. Västmakternas arbetare, centralstaternas arbetare och de neutrala staternas arbetare voro sålunda alla ense om, att detta nya moment borde inflyta i ett blivande fredsfördrag. Till följd av att icke alla länder blevo i tillfälle att vara representerade i Bern 1917, kom en ny konferens till stånd i februari i år i Bern, och dit kommo så många, som hade möjlighet att komma, såsom framgår av den bilaga, som finnes till den socialdemokratiska motionen av herr Hagman. På denna konferens i Bern i år blevo representanter från Englands, Amerikes, Frankrikes, Tysklands och Tysk-Österrikes m. fl. länders arbetare ense om, att den arbetstid av 10 timmar, varom man talade i Bern 1917 såsom en övergång, nu måste betraktas som en övervunnen ståndpunkt; nu gälde det 8-timmarsdagen.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Det är ju vidare icke oväsentligt, att 8-timmarsdagen är införd i Tyskland. Den tyska revolutionsregeringen utgav redan i november förra året en förordning om 8-timmarsdagens införande. Läser man uppmärksamt allt vad som skrives i dessa dagar om behovet särskilt för Tyskland att öka sin produktion, sina arbetsresultat, skall man icke finna, åtminstone har jag ännu icke funnit någon författare, som vågat föreslå, att de tyska arbetarna skulle avstå från sin 8-timmarsarbetsdag. Jag har den bestämda uppfattningen, att hurudan statsformen än må bli i Tyskland, blir 8-timmarsdagen där beståndande.

Jag vill i detta sammanhang påpeka, att aldrig någonsin förr ha de fackliga organisationerna i något land varit uppe på en sådan höjdpunkt, som de nu äro. De ha gått upp i England till fyra miljoner medlemmar, i Tyskland till över tre miljoner, i Frankrike till över en miljon. Medlemsantalet har varit i stigande hela tiden, och de fackliga organisationerna ha i dessa länder blivit en verkligt inflytelserik faktor. Detta gäller även framför allt i Frankrike. Det förklarades av de franska ombuden i Bern, att skall den franska regeringen räkna med något arbetarinflytande, skall det vara det *fackliga* arbetarinflytandet. Att dessa arbetare i Ame-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

rika, England, Tyskland, Frankrike, i synnerhet i England och Amerika, skulle släppa kravet på en verklig 8-timmars arbetsdag, är mycket osannolikt.

I England synes man ordna saken så, att man icke har så stort behov av framläggandet för parlamentet av ett lagförslag. 8-timmarsarbetsdagen är genomförd i de största industrierna. Där det möter några svårigheter, griper regeringen in, och man finner en utväg att skapa ett förhållande, genom vilket arbetarnas krav på 8-timmarsdagen blir tillgodosett. När detta krav, på så sätt blir realiter tillgodosett över hela linjen, blir det en enkel uppgift för parlamentet såväl i över- som underhus att konfirmera detta genom en lag.

Lika osannolikt förefaller det mig, att de amerikanska arbetarnas inflytande i sitt land, från vilka initiativet om 8-timmarsdagens snara realiserande i samband med fredsslutet ursprungligen utgick, skulle så slappna av, att det icke skulle vara dem möjligt att i de av Amerikas 48 stater, som äro industrialiserade, få en lagfäst 8-timmarsdag inom de arbetsgrenar och i de stater, där man ännu icke har det lagfäst.

Det sades, att i Frankrike vore 8-timmarsdagen endast principiellt införd. Ja, man går naturligtvis till väga olika i olika länder efter olika länders vanliga arbetssätt. Såvitt jag kan förstå av de upplysningar, som jag fått, är det så i Frankrike med dess rent parlamentariska styrelsesätt, att rätten att medgiva undantag och frågan om förordningars utfärdande ytterst är lagd i händerna på arbetsministern. Men den dag då en arbetsminister visar, att han icke vill tillämpa lagen så fort som möjligt — om det dröjer för länge med tillämpningen på områden, som lagen varit avsedd att omfatta, eller om han skulle söka att utsträcka undantagen utöver lagens mening — ja, den dagen sitter icke ministern säker längre; då interpelleras han i parlamentet och får ett misstroendevotum, och då följer av det franska parlamentariska styrelsesättet, att det blir en annan regim. På detta hava de franska arbetarna förlitat sig. Med den energi och den intensitet, med vilken i synnerhet de franska arbetarna och deras representanter hava propagerat för 8-timmarsdagen — idén om 1-majdemonstrationerna utgick från Paris och från en fransman — och med kännedom om, vilket värde de franska arbetarna sätta på den, vågar jag för min del anse, att 8-timmarsdagen alldeles givet genomföres i Frankrike.

Det är ju dessa länder, vi måste mest räkna med — kanske numera i något annan ordning än jag tagit dem: Amerika, England, Tyskland och Frankrike. För dessa länders del vågar jag alltså säga, att bekymren behöva vara endast minimala. Frågan är internationell, och arbetarnas ställning i dessa länder — och jag fäster särskild vikt vid deras ställning i dessa länder, därför att det är ju förnämligast arbetarnas uppfattning och deras organisationers uppfattning om spörsmålet och dess lagfästande, som

måste färga hela frågans framåtförande och behandling och slutförande uti parlamenten — är sådan, såvitt jag kan förstå, att det finnes de största förutsättningar för att antaga, att där spörsmålet om 8-timmarsdagen icke i hela sin utsträckning redan är lagfäst, där är det en tidsfråga, när det så blir, och jag vågar upprepa, att enligt meddelanden, som jag kunnat införskaffa, är 8-timmarsdagen redan införd uti allra största utsträckning i Englands industri.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Är det nu så, att man vill fullständigt förbehålla sig den rätten från industriens sida, att densamma skall allt framgent kunna bedrivas på det sätt, som man i gångna tider varit van vid, d. v. s. att när marknaden är gynnsam och när beställningarna hopa sig, då skall industrien ha den obegränsade rätten till att suga åt sig arbetskraft, till dess marknaden blir mättad, då den stöter ifrån sig arbetskraften igen? Jag har den uppfattningen, att om *någon* tid skulle vara gynnsam för själva produktionssättets förändring, skulle det vara den innevarande. Att en sådan förändring är nödvändig, är väl uppenbart, ty inte kan man väl tänka sig, att även i fortsättningen det bör få vara så, att produktionen vissa tider kan få fortgå uti ett absolut obegränsat tempo — endast beroende på arbetsgivarnas förgottfinnande i första hand och i andra hand på deras villighet till att med vederbörande fackorganisationer träffa någon smula restriktiva bestämmelser — varvid produktionen har den rätten att suga åt sig så mycken arbetskraft, som den kan finna lämpligt, för att sedan, när marknaden är fylld, stöta den tillbaka igen, utan att fråga efter kriserna och fråga efter de svårigheter, som övergå dessa arbetare, vilka dragits in vid högkonjunkturerna i industrien. Den faran kan alldeles givet föreligga, ty även om marknaden nu är ganska tom, så kommer man naturligtvis snart till den tidpunkten, när marknaden blir fylld igen och då produktionen icke blott motsvarar behoven utan då, antingen till följd av för stor produktion eller till följd av för liten konsumtionsförmåga, industrien måste knappa in på nytt. Är det inte bättre då, såvitt jag kan finna, även från industriens egen synpunkt, att få driften mera kontinuerligt lagd, så att man undviker detta svängande fram och tillbaka, mellan överproduktion å ena sidan och tillbakastötande av arbetskraften och kriser på den andra sidan, så att man får det hela jämnare fördelat? Men en utav förutsättningarna för denna jämnare fördelning, det håller jag före, ligger i 8-timmarsdagens införande.

Det kan ju inte bliva något allvarligt tal, såvitt jag kan förstå, om ett bifall till herrar von Sydows och Forssmans reservation. Allmänt säges ju, att frågan här skall falla, och jag må säga, att det är lika bra, att den faller, ty då blir ju fältet lika öppet som förut. Ett bifall till herrar von Sydows och Forssmans reservation om 9-timmarsdag och 40 timmars övertidsarbete per vecka, eller någon sammanjämkning mellan deras och utskottets ståndpunkt, kan jag försäkra är alldeles otänkbart från vår sida.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Vi ha ju nu kollektivavtal, till exempel inom byggnadsindustrien, enligt vilka arbetstiden går ned till 51 timmar per vecka, och den stora mekaniska verkstadsindustrien har kollektivavtal, som upptager 52 timmar per vecka. Att då erbjuda en lag, vilken skulle stadfästa en arbetstid av 54 timmar per vecka, det förstår man, är ju detsamma som att bjuda ingenting. Den tiden är nog gången, när ett sådant förslag var acceptabelt ur arbetarsynpunkt. Det kunde kanske ha varit det för en del år tillbaka, innan man kommit så pass långt med hänsyn till arbetstidens förkortning, som man nu gjort. Hade man kommit med det förslaget i en tid, då man ännu inte i en del länder haft en lag om arbetstidens begränsning, kunde det ha varit någonting att reflektera på, men jag tror inte jag behöver försäkra kammarens ledamöter — ty så mycket känner man nog till på grund av vad tidningarna meddela och på grund av andra upplysningar man fått om ställningen bland arbetarna ute i landet och om deras resolutioner — att det är alldeles uteslutet, att vi skulle kunna på något sätt söka komma överens om en arbetstidslag med utgångspunkt från 9 timmars arbetstid och 40 timmars övertid per vecka. Den tiden är förbi, och vad det nu gäller är: skola vi få 8 timmars arbetsdag nu, eller skola vi vänta på den ännu en tid? Skola arbetarna få den uppfattningen, att frågan inte blir löst, förrän de taga den i sina egna händer och under hårda strider med arbetsgivarna söka realisera sitt krav?

Jag vill nu bara säga några ord också om de reservationer, som vi ha bifogat utskottsutlåtandet. Vi gåvo ju vår mening till känna, med detsamma propositionen framlades, att denna lag gick för långt i eftergifter och undantag, och den uppfattningen framfördes även ifrån den fackliga landsorganisationens styrelse till regeringen. Regeringen tog emellertid ingen hänsyn därtill. Vi ha upprepat ungefär samma synpunkter motionsvis, och det är liknande synpunkter vi fört fram i våra reservationer här. Det kan inte vara någon idé att gå igenom punktvis vad vi här ha yrkat på, ty om det inte blir annat än ett avslag på första paragrafen, kommer man ju aldrig så långt, och skulle mot all förmodan lagförslaget bliva bifallet, blir det ju tillfälle att återkomma till reservationerna vid de olika paragraferna. Emellertid anse vi i första hand det grundläggande undantag, som ges i 1 §, när man med detsamma ställer utom lagen statens stora arbetarkårer och även den stora personalen vid de enskilda järnvägarna, vara ett av det väsentligaste. Vi anse vidare, att den befogenhet, som arbetsrådet skulle få enligt kommitténs förslag och som är utvidgad i herr Petterssons i Södertälje m. fl. reservation, bör vara den naturliga utgångspunkten för dessa frågors behandling, därför att man bör söka att så långt möjligt är förenkla och göra effektiv ett sådant arbetsråds behandling av hithörande frågor, dess prövning av tvister enligt lagen och dess prejudicerande utslag, och söka avlyfta detta så mycket som möjligt från de allmänna domstolarna. Fram-

för allt bör man försöka få en enhetlig behandling utav lagförslaget, därför att denna prejudicerande verksamhet givetvis kommer att bilda utgångspunkten för den arbetsrätt, vilken naturligtvis kommer att skapas genom en sådan lags tillkomst. Därför anse vi, att det är bättre att lägga detta uti ett arbetsråds händer än att överlämna det mesta därav åtminstone till de allmänna domstolarna. Utskottet har ju även ansett det riktigast att gå med på den hemställan, som är gjord av bägge parterna — det var, tror jag, en av de få punkter, vari bägge sidornas representanter kunde bli eniga — beträffande fastslåendet av vilka stora huvudorganisationer skulle ha rätten att föreslå medlemmar uti detta arbetsråd. Jag vill säga herr civilministern, att jag åtminstone intar den ståndpunkten, att det är mycket bättre för Kungl. Maj:t att inte få denna oändliga massa av förslag, som skulle ha inkommit, därest man ginge ner till mindre organisationer eller om man skulle släppa förslagsrätten ännu friare, som en del yrkade på. Urvalet sker naturligtvis lättare genom ett begränsat förslag till Kungl. Maj:t, och man behöver icke draga i tvivelsmål, att man icke från dessa huvudorganisationers sida skall kunna finna lämpliga kandidater med det utökade antal suppleanter, som utskottet och även reservanterna föreslå för behandling av vissa specialfrågor. Jag tror, att om ett förslag kommer fram på nytt, skulle det vara mycket fördelaktigt, om herr statsrådet toge upp den grundtanke, som förefinnes i kommitténs förslag, att lägga huvudavgörandet i ett sådant arbetsråds händer, och icke, som Kungl. Maj:t förra gången föreslog på lagrådets hemställan, vilket utskottet tagit upp, frångå den stora ledande tanken om arbetsrådet.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Herr civilministern vände sig särskilt mot vårt yrkande på femte paragrafens slopande. Ja, det har sagts från många håll på arbetarsidan, att denna lag ju visserligen har en generell utgångspunkt, att 8-timmarsdagen bör fastslås, men för övrigt är lagen endast en stor, lång följd utav undantagsmöjligheter och utav mindre effektiva bestämmelser. Vi ha sett en mycket stor fara från arbetarsidan i tillämpningen uti arbetsrådets händer av denna 5 §, och det har gjort, att vi energiskt ha vänt oss och fortfarande vända oss mot denna paragraf. I paragrafens första stycke inrymmes en ofantlig massa arbeten, som arbetsgivarsidan särskilt icke skall uraktlåta att göra hemställan hos arbetsrådet om att få undantagna, och i arbetsrådet förfogar ju arbetarsidan, såväl enligt förslaget som enligt reservationen, endast över två direkta representanter.

Sedan frukta vi beträffande detta skiftarbete, vilket är av så stor betydelse, att där det skall bedrivas icke blott kontinuerligt med söndagsavbrott utan även kontinuerligt på det sätt, att man har det veckan om, där skall det kunna ges undantag av den natur, att söndagsvilan för arbetarna blir så gott som illusorisk. Går man ut ifrån den utgångspunkten, att arbetsrådets rätt att ge undantag är tillkommen huvudsakligast därför att man därmed skall kunna bereda möjlighet till 7-skiftsystem med 56 timmar per vecka, då blir saken ännu

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

betänkligare. Man har icke velat lyssna till påminnelserna från arbetarsidan — och man söker även, vill jag minnas i det utlåtande nr 2, som är avgivet av kommittén, att bestrida riktigheten därav — att svårigheterna härvidlag kunna avhjälpas genom insättande av extra arbetskraft. De arbetare, som gå i skiftarbete, äro å sin sida fullständigt medvetna och övertygade om att sju skift pr vecka går att ordna på föreslaget sätt, och vi se, som sagt var, en ytterst stor fara i att skiftarbetet skulle kunna ordnas så av arbetsrådet att det bleve 56 timmar pr vecka.

Det tredje stycket i 5 § ha vi haft betänkligheter emot förnämligast, därför att det kunde vara ett farligt ingripande på byggnadsindustriens område. I det kollektivavtal, som är upprättat för denna industri, är, som jag nyss sade, bestämd en maximalarbetstid av 51 timmar per vecka. Beträffande denna industri skulle enligt förslaget makten läggas i arbetsrådets händer att utsträcka denna arbetstid på sommaren för att minskas på vintern, och sålunda 8-timmarsdagen beräknas genomsnittligt för hela året. Jag tror, att skulle, sedan man promt infört detta i lagen, ett blivande arbetsråd efter en sådan bestämmelses tillkomst fälla något sådant utslag som att för byggnadsindustriens arbetare skulle arbetstiden utsträckas på sommaren, så är det så gott som uteslutet, att arbetarna i denna industri skulle rätta sig efter ett sådant arbetsrådets utslag, därför att den arbetstid på sommaren, som arbetarna avtalsenligt kommit till, vilja de icke släppa på grund av en sådan bestämmelse, om att ett arbetsråd skulle ha rätt att beräkna arbetstiden genomsnittligt året om.

Vi frukta således huvudsakligast, att detta arbetsråd skulle vid lagens tillämpning och vid tolkningar utav lagen och framför allt vid undantagens fastställande gå så långt i medgivanden och i eftergifter mot arbetsgivarsidan, att lagen skulle kunna för stora arbetargrupper, vilka ha tänkt sig kunna komma i den gynnsamma ställningen att få 8-timmarsdagen tillämpad och lagligen fastställd, medföra en besvikelse härvidlag, så att de fortfarande finge bibehålla en längre arbetstid, än vad lagen principiellt vill tillåta. Därför må jag säga, att hur mycket vi än förstå behovet utav, att lagen göres så anpassningsbar och så smidig som möjligt, så får nog herr civilministern vara vänlig och tänka på, när ett blivande lagförslag kommer att framläggas, att inte undantagsmöjligheterna för arbetsrådet bli utav alltför ingripande karaktär.

Och nu bara ett par ord till, herr talman! Ytterst är denna fråga om arbetstidens och 8-timmarsdagens fastställande genom lag väl en fråga, om vilket som skall vara det avgörande här i landet, om de synpunkter skola vara avgörande, som äro framförda från industriens målsmän, nämligen att kapitalet och industrien och produktionen äro utav den natur, att de tåla intet sådant intrång genom lagstiftningen, huruvida det skall vara utgångspunkten och vara det primära uti alla överläggningar, alla förslag, alla beslut uti denna fråga, vara den mest framskjutna, den mest betydande faktorn uti vårt samhällsliv, eller huruvida den synpunkten skall vara den avgö-

rande, att över allt detta, över produktionens och industriens och kapitalets krav, står dock någonting högre och någonting mera, och det är den levande arbetskraften och dess krav. Det är dem, som lagen skall i främsta rummet taga hänsyn till, och det är ändå till sist så, att det är den levande mänskliga arbetskraften, det är människorna, som skola vara utgångspunkten vid en lagstiftning på detta område, och det naturliga är, att produktionen och kapitalet få inrangera sig därefter.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att härmed få yrka bifall till 1 § med den reservation som av mig med flera är gjord vid paragrafen i fråga.

Herr Enhörning: Herr greve och talman, mina herrar! Då kammaren nu går att antaga eller förkasta arbetstidens begränsning, kan jag — såsom arbetsgivare och motionär — icke underlåta att yttra några ord.

Det synes mig då, att Kungl. Maj:t i denna fråga gått alltför brådstörtat till väga utan att iakttaga den modifikation, som förmedlar en mjukare övergång, nödvändig dels för arbetarna själva, dels för industrien och dels för hela vårt land.

Arbetstiden har ju så småningom i sakta tempo minskats från 59,5 timmar 1905 till 56,4 timmar 1917, och nu begär Kungl. Maj:t en minskning till 48 timmar, allt per vecka, motsvarande 14,9 procent på 1917 års arbetstid. En sådan kraftig minskning på en enda gång måste medföra betydliga rubbningar i det ekonomiska livet icke minst för arbetarna själva — om nu icke industrien kan betala en motsvarande ökning av arbetsförtjänsten.

Utsikterna för framtiden äro sannerligen icke ljusa, och stora svårigheter måste bli följden. Jag fruktar högeligen, att Kungl. Maj:t skall få anledning att mer än en gång beklaga, att man på en enda gång tog detta steg ut i det okända, om den kungl. propositionen nu eller framdeles under året skulle komma att upphöjas till lag. Hur mycket lyckligare hade det väl ej varit för folk och land, om man gått fram med försiktighet och tagit en lämplig övergångstid. Då hade man ej behövt frukta alltför svåra följder. Svårigheterna för industrien hade då minskats. De värden, som stå på spel, äro sannerligen icke obetydliga. Herr von Sydow har i sitt anförande visat därpå, och jag skall icke nu upprepa dessa siffror.

Herr statsrådet och chefen för civildepartementet uttryckte den förhoppningen, att man nu skulle söka införa bättre organisation och tekniska förbättringar. Därpå vill säkerligen industrien nedlägga hela sin kraft och hela sin energi, om den icke rönte ett så kraftigt motstånd just från arbetarsidan. Man möter ett kolosalt motstånd, för att icke säga obstruktion, som man får använda flera år att arbeta bort, så snart man kommer med nya, moderna saker. I detta avseende äro arbetarna de mest konservativa man gärna kan tänka sig. Åtminstone är det min — och utan tvivel många arbetsgivares — sorgliga erfarenhet.

Jag kan icke annat än beklaga, att Kungl. Maj:t nu skall söka genomföra 48 timmars arbetstid per vecka i en tid, då varje nerv i

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

stället borde spännas för att bestå i konkurrensen med andra länder, vilka synas hava med större försiktighet velat utröna verkningarna av en så väsentligt förkortad arbetstid.

Vi känna ej ännu med säkerhet, huru härmed förhåller sig i andra länder, och den omständigheten borde hava manat oss till större försiktighet — så mycket mer som å den nu pågående fredskonferensen beslutats att i fredsfördraget intaga ett moment, så lydande: »Antagandet av en arbetsdag om 8 timmar eller en arbetsvecka om 48 timmar såsom ett mål att eftersträva överallt, där det ej redan är uppnått.»

Nu har emellertid utskottet gått betydligt längre än Kungl. Maj:t, ty den formulering, som 4 § fått enligt utskottets förslag, synes inbjuda till en lagfästad arbetstid av endast 45 timmar i veckan i stället för Kungl. Maj:ts 48 timmar. Följden av denna ytterligare förkortning av arbetstiden blir en ständig strid fortfarande mellan arbetare och arbetsgivare vid varje arbetsavtals ingående och en dylik lucka i lagen kommer givetvis ingalunda att bidraga till ett gott förhållande parterna emellan. Hittills har striden gällt 48 timmar och genast man uppnått dem upptages en strid om 45 timmar. Man kommer således ur askan i elden.

Världens herrar, ententemakterna, uppträda med större försiktighet än vårt lilla folk, som så gott som uteslutande är beroende av dem. Är detta att handla med klokhet och försiktighet och att för framtiden säkerställa vårt folks välfärd och lycka?

Det går lätt att reducera arbetstiden, men det går icke lika lätt att åter öka den. Det kan ej annat än föregås av sorgliga strider mellan arbetarna och kapitalet, och icke ens, när nöden står för dörren, kunna måhända felstegen gottgöras. Det tager tid att då upphjälpa armodet.

Det är industrien, som under dessa krigsår fått i tillförne oanad grad betala dyrtiden, och den har också hållit provet på ett glänsande sätt. Utan den hade vi varit ohjälpligt förlorade. Som uppmuntran bjuder man nu industrien inskränkning av arbetstiden just i det moment, då så mången industris vara eller icke vara är beroende av en kraftig produktionsökning för överkommande av svårigheterna.

För egen del unnar jag arbetarna gärna en 48-timmars arbetstid, om och när tiderna medgiva det, men som ett litet folk, beroende av andra länder, kunna och böra vi icke gå i spetsen därför, utan liksom de segrande stormakterna eftersträva en arbetsdag om 8 timmar. Det kunna vi icke göra på bättre och säkrare sätt än att fördela steget i tvänne tempon genom att nu antaga herrar Forssmans och von Sydows reservation och låta därmed bero, tills vi genom en lämplig övergångsperiod och allvarliga förberedelser känna oss kraftiga nog att taga ut steget till endast 48 timmars arbetsvecka, dock icke före de länder, som vi i detta avseende äro beroende av.

På så sätt synes det mig, att vi nu borde förbereda oss på det av våra arbetare eftersträvade målet — 48-timmars arbetsvecka, vilket helt visst skulle bli lyckligt för dem och hela vårt land. Att nu på en gång bidraga till detta stegs förverkligande vill jag för min del

icke taga på mitt ansvar, och måste jag därför, herr greve och talman, yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till herrar Forssmans och von Sydows reservation.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Greve Wachtmeister, Henning: Herr greve och talman! Jag anhåller att endast med några ord få instämma i det yrkande om avslag på här föreliggande förslag, som framställdes vid debattens början av herr Nilsson i Skottlandshus. De skäl, jag stöder mig på, äro i huvudsak desamma, som han framförde — jag vill inte nu upprepa dem. Bland dessa skäl ställer jag främst det, att, man må säga vad man vill, så måste ett lagförslag om 8 timmars arbetsdag komma att skada jordbruket, på samma gång en dylik lag kommer att skada industrien. Den senare näringen kommer att taga skada därigenom, att lagen skulle tillämpas på ett brådstörtat sätt. Att just nu antaga en lag, som skulle skada jordbruket och verka försvårande för industrien, vore väl icke klokt.

Till dessa skäl vill jag lägga ännu ett. Det har uti utredningen visats, att om lagen genomföres, erfordras ett antal av över 70,000 nya arbetare i vårt land. Varifrån dessa skola tagas, har ej påvisats. Herr statsrådet framhöll nyss endast såsom sin uppfattning, att arbetarna nog skulle komma att räcka även för jordbruket.

Jag har då kommit att tänka på den stora skara arbetare och jordbrukare, som under senaste årtionden emigrerat från vårt land särskilt till Nordamerika. Förhållandena därute komma kanske snart nog att bliva sådana, att dessa arbetare, som säkerligen till största delen hava bibehållit kärleken till sitt fosterland, skulle önska återvända till hemlandet, om det så kunde ordnas, och om deras utkomst här hemma skulle kunna säkerställas. Dessa arbetare äro vana vid arbete och vana vid moderna arbetsmetoder. De skulle sålunda kunna bliva goda föregångsmän här hemma, och arbetsintensiteten skulle därigenom kunna komma att ökas, vilket ju vore synnerligen behövligt, även om 8-timmarsdagen icke infördes. Dessutom skulle säkerligen de flesta av dessa återvändande medföra kapital till Sverige, vilket skulle komma såväl dem själva som landet i övrigt till godo.

Jag anser sålunda, att det vore önskligt, att åtgärder vidtoges för att få hem dessa emigranter. Men detta skulle ske på ett för ändamålet särskilt lämpligt sätt — det måste sägas, att de sätt, som förut använts i detta syfte, hava varit mera eller mindre olämpliga.

Då emellertid ingen som helst utredning rörande detta spörsmål föreligger, och då det i övrigt icke torde vara lämpligt att rusa åstad och nu skaffa landet ett behov av ytterligare 70,000 arbetare, utan att man vet, varifrån man skulle kunna taga dessa, torde den omständigheten vara ännu ett skäl för avslag för närvarande på det föreliggande förslaget.

Enligt mitt förmenande erkände herr statsrådet och chefen för civildepartementet i sitt anförande nyss indirekt, att här föreliggande förslag har kommit fram väl hastigt och icke är så fullständigt, som önskligt vore, då han på regeringens vägnar måste förbe-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

hålla regeringen rätten, att, även om detta förslag i dag antoges, komma med framställning om ändringar och tillägg i lagen, beroende på de erfarenheter man kommer att få från andra, särskilt angivna länders lagar. Men är detta ett klokt sätt att gå tillväga? Vore det ej lämpligast att vänta med att framlägga och antaga förslaget, till dess man har den nödvändiga erfarenheten för att kunna komma fram med ett förslag, som man sedermera kan stå för, och icke ett sådant, beträffande vilket man redan innan det är antaget, framhåller, att det säkerligen mycket snart behöver ändras. Hela detta lagförslag är enligt min mening ett hastverk, och detta utgör ytterligare en anledning för mig, herr greve och talman, att yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den reservation, som avgivits av herr Nilsson i Skottlandshus m. fl.

Herr Schmidt: Herr greve och talman, mina herrar! Enär jag reserverat mig i en viss detalj av ifrågavarande lagförslag, tillåter jag mig anföra de skäl, jag haft härför.

Som jag redan i reservationen angivit, är jag av den meningen, att lagförslaget, sådant det nu föreligger, bör avslås av skäl, som redan ha framförts i herr Nilssons m. fl. reservation och som för övrigt understrukits under dagens debatt, men särskilt med hänsyn därtill, att en lagstadgad begränsning av arbetstiden ännu icke blivit utformad i något med vårt konkurrerande industriland samt därtill, att den utredning rörande lagens inverkan på våra industrier, som under ärendets behandling framkommit, sannerligen icke uppmuntrar till ett godtagande av lagförslaget utan vidare. Jag vill därför icke ha sagt, att ej en begränsning av arbetstiden kan i vissa fall vara berättigad och av behovet påkallad. Men jag vågar hålla före, att detta helst bör ske på det fria avtalets väg, gärna då under kontroll och förmedling av administrativa myndigheter och organ, eller också att detta för närvarande bör inskränkas endast till vissa industrier. Det vore då möjligt att anpassa sig efter de olika industriernas och hantverkens önskningar och behov och, vad som är ännu viktigare, efter blivande arbetsförhållanden i likartade industrigrenar i våra grannländer. Detta senare anser jag vara av så mycket större vikt, som vårt land redan på grund av klimatologiska förhållanden, på grund av brist på en hel del råvaror, brist på kol m. m. redan sitter i efterhand vid konkurrensen på världsmarknaden. Det föreliggande lagförslaget är alltför stereotypt och, som här sagts, alltför schablonmässigt samt saknar enligt mitt förmenande nödiga anpassningsmoment för de olika arbetsområdena. Så likställas exempelvis industrier med kontinuerlig drift med säsongindustrier, med säsongarbeten och hantverk, varjämte lagförslaget icke tar någon som helst hänsyn till de olikartade förhållanden, under vilka samma arbete måste utföras inom skilda delar av vårt land.

En dylik brist på förståelse av vilka krav måste ställas på ett arbete framträder bl. a. i fråga om arbetet vid skiljeställe, då detta arbete icke undantagits från lagens tillämpning, ehuru flottnings-

arbete i övrigt icke ansetts böra falla under lagens bestämmelser. Under de ytterst prekära och säregna förhållanden flottningsarbetena bedrivas och med de skiftande och olikartade faktorer man därvid har att räkna, torde det vara omöjligt att någonsin kunna inrangera detta slag av arbete under en lag om åtta timmars arbetsdag, för såvitt man icke avser att stoppa vår trävaruindustri. Om så ej är förhållandet, är svårt att förstå, varför sorteringsarbetet — vilket står och, av skäl som i min m. fl:s motion påvisats, måste stå i den allra intimaste kontakt med flottningsarbetet i ådalarna, därest detta skall kunna normalt fortgå — ej också undantagits från lagens tillämpning.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Som förslaget nu föreligger är det i själva verket att giva med den ena handen och taga igen med den andra.

Det har gjorts gällande, att inskränkningen i arbetstiden skulle gå att kompensera genom utökning av arbetskraften. Skulle detta låta sig göra, skulle olägenheten för virkessorteringen genom lagstadgad åtta timmars arbetsdag inskränka sig till en fråga av ekonomisk art resulterande i mellan 40 à 50 % ökade arbetskostnader, och med det sinne för ekonomiska realiteter, som nu tyckas vara bestämmande, torde ett dylikt skäl icke vinna beaktande, men tyvärr är det ej så. Det har tvärtom redan visat sig svårare och svårare att nöjaktigt rekrytera de tvenne vakter, som nu i allmänhet användas vid skiljena, och över huvud taget torde det bliva alldeles omöjligt erhålla nödig arbetskraft för den ytterligare vakt, som skulle nödvändiggöras genom lagförslaget.

I praktiken kommer därför lagförslaget att i denna del till sina konsekvenser medföra, att våra flottleders trafikförmåga så småningom kommer att väsentligt nedbringas och detta i desto högre grad och i desto raskare tempo, ju flera skiljeställen komma att anläggas upp efter flottlederna, något som i framtiden antagligen kommer att ske i rätt stor utsträckning tack vare bestämmelserna därom i den nyantagna flottningslagen.

Vad en dylik minskning av flottledernas kapacitet skulle innebära för vårt ekonomiska liv torde jag ej behöva ingå på, utan inskränker jag mig till att i detta sammanhang erinra om att vår trävaruindustri är och särskilt under de närmaste åren måste bliva den exportindustri, som huvudsakligen skall betala vår import. Jag har avgivit min reservation fullt medveten om att den f. n. är fullständigt betydelselös, men under förhoppning att de synpunkter jag däri framfört och nu ytterligare framhållit måtte vinna beaktande, då ett lagförslag i denna riktning ånyo kommer att framläggas.

På skäl jag från början anfört yrkar jag nu emellertid, herr greve och talman, avslag på lagförslaget i dess helhet och bifall till den av herr Nilsson i Skottlandshus m. fl. avgivna reservation.

Herr Westrup: Herr greve och talman, mina herrar! Endast några ord i denna för hela vårt land, för dess industri och lantbruk, så viktiga fråga.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Då regeringen nu tagit sig an denna sak, borde dess åtgöranden i främsta rummet hava gått ut på att få frågan så fullständigt utredd som möjligt, varigenom ett eventuellt lagförslag hade kunnat utarbetas i enlighet med *våra* förhållanden. Regeringen har emellertid haft så bråttom med förslagets framläggande, att utredningsarbetet icke medhunnits, och ännu mindre har det funnits tid och tillfälle att få fram en form på lagen, som varit förenlig med *våra* villkor. Det är då icke heller underligt, att regeringen icke presterat den ringaste utredning av de ekonomiska verkningarna av den nya lagstiftningen för de yrken, vilka skulle beröras av densamma. Kungl. Maj:t begär således, att riksdagen skall fatta ett för hela vårt näringsliv så viktigt beslut helt och hållet i blindo, vilket jag för min del icke kan vara med om.

Regeringen har förespeglat en ökad arbetsintensitet såsom en följd av den minskade arbetstiden. Den lilla och allt utom fullständiga erfarenhet på området, som föreligger från annat håll, talar emellertid i motsatt riktning. Man får allt räkna med ett bibehållande av den hittillsvarande arbetskapaciteten och således beräkna produktionskostnaderna så mycket högre, som motsvaras av arbetstidens förkortning. Det vill med andra ord säga, att den omedelbara följden av den nya lagstiftningen måste bliva *ökade produktionskostnader,* vilka i sin ordning betyda detsamma som *minskad konkurrenskraft* gent emot utlandet och *minskade möjligheter att pressa ned den nuvarande höga prisnivån.* Den stora allmänheten och icke minst arbetsklassen själv skulle således bliva närmast lidande av reformen, vars införande under nuvarande abnorma prisförhållanden endast skulle medföra olägenheter. Skall den någon gång genomföras, måste det ske under en period av låga varupriser.

Lyckligast vore, om de faktiska förhållandena själva finge efter hand ordna denna angelägenhet. Det pågår ju sedan åratal tillbaka en oavlåtlig strävan att minska arbetstidens längd, i den mån detta låter förena sig med näringarnas fortbestånd. Arbetsgivarna hava lika litet nu som förut någon önskan att utkräva mera arbete än skäligt är. I den mån som deras eget intresse av en lönande drift tillgodoses hava de icke någonting emot att släppa efter på arbetstiden.

I den mån som arbetstidens minskning gjort sig gällande även för våra utländska kulturländer har den svenska industrien följt efter utan att töva. En del industrier äro redan nere i 54-timmarsveckan, och det finnes icke något, som tyder på att icke denna oavlåtliga fortgående evolution från längre till kortare arbetstid skall fortgå, i den mån förhållandena medgiva. Det är icke heller i arbetarnas intresse, att arbetstidens minskning alltför mycket forceras. Sker detta, måste den givna följden bliva, att våra näringar bliva svårare situerade än andra länders. I strid med herr Söderbergs uttalande är jag av den meningen, att den, som allra först och främst får bära följden härav, blir arbetaren. Det börjar med

minskade arbetstillfällen, övergår lätt till arbetsbrist och slutar med svårigheter och förlust för honom.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Herr Söderberg undrade, om någon i denna kammare kunde finnas, som kunde bibringa arbetarna den föreställningen, att industrien icke fortfarande skulle bära sig. Tro mig, herr Söderberg, att vi gå svåra tider till mötes, och det skall snart visa sig, att den gyllene tid, som rådde under krigsåren, redan är förbi och vi få säkerligen många år med stora svårigheter.

Herr Söderberg frågade vidare: »Varför har industrien icke reserverat av sina stora årsvinster under krigsåren för att stå emot de kommande årens lågkonjunktur?» Det är just vad industrien gjort. Man har reserverat för nybyggnader och till nya förbättrade maskiner. Men hava de reserverade medlen varit stora, så hava de s. k. krigskonjunkturskatterna varit ännu större.

Åttatimmarsdagen är icke heller en arbetarfråga i egentlig mening, utan en partipolitisk agitationsfråga, som drivits fram mindre av omtanke för arbetarens bästa än att få en lystringssignal till partikampen. Arbetaren har naturligtvis icke svårare än andra att räkna ut, att den svenska produktionen blir hårt beträngd utifrån, om man här plötsligen minskade arbetstiden, utan att detsamma skedde hos de utländska konkurrenterna. Åsikten inom den svenska industrien i denna fråga torde allmänt vara den, att man i sinom tid icke skall motsätta sig den minskning i arbetstiden, som betingas av motsvarande åtgärder utifrån. Nu är det visserligen sant, att åttatimmarsdagen är lagfästad på vissa håll i utlandet, varom herr von Sydow nyss närmare redogjort. Men det är långt ifrån fallet med vår industris förnämsta konkurrenter, som ännu icke gått med på denna reform. Det förespeglas visserligen från socialistiskt håll, att så skall ske inom kort, men ännu är det icke gjort, och det finnes ingen rimlig anledning varför vi skulle skynda före, utan tvärtom bjuder klokheten oss att vänta, till dess vi få se, huru saken arrangeras därute. Går det efter socialisternas spådomar, är det tids nog för oss att då följa exemplet, men vi äro verkligen för små och för svaga för att kunna gå i spetsen, där stora kulturländer såsom t. ex. England och Amerika med flera ännu tveka.

För industrien är åttatimmarsarbetsdagens införande en anpassningsfråga. Har industrien i utlandet att räkna med lika kort arbetstid, kan naturligtvis den svenska industrien också reda sig därmed. Däremot är åttatimmarsdagen absolut omöjlig inom *jordbruket* och flera andra yrken. Under sådden och skörden måste arbetet anpassas efter väderleken och andra förhållanden, och en tillämpning på åttatimmarsdagen skulle snart nog hindra hela jordbrukets produktion. Arbetets natur på landet förliker sig icke med åttatimmarsdagen, och jordbrukets män se således med förskräckelse an den möjligheten, att även deras arbete skulle komma att drabbas av en liknande lagstiftning. Det är visserligen sant, att detta icke omedelbart är fallet, men så mycket har man redan hört från det

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

håll, varifrån denna fråga lancerats, att man icke är i tivelsmål om, att ett genomförande av åttatimmarsdagen för industrien inom kort skulle åtföljas av en liknande reform för jordbruket. Till och med om så icke vore fallet, skulle en åttatimmarsreform för industrien alldeles lamslå jordbrukets möjligheter att få arbetskraft till sitt behov. Redan nu locka städernas och industriens kortare arbetstid arbetarna från jorden. Och detta förhållande skulle väsentligen skärpas efter den nya lagens ikraftträdande. Därmed skulle således följa en ytterligare avfolkning av landsbygden med ty åtföljande ökade pris på jordbruksarbetet, varigenom jordbrukarnas ställning skulle bliva ytterst bekymmersam. Våra näringar måste följaktligen *nu* på det kraftigaste motsätta sig den föreslagna lagstiftningen. Den är icke av det praktiska behovet påkallad.

Herr greve och talman! Jag yrkar bifall till den reservation, som förordar rent avslag på hela frågan.

Herr Tham: Herr talman, mina herrar! Endast ett par ord för tids vinnande.

Man kan väl förstå arbetarnas krav på lagstadgad, förkortad arbetsdag för att det därigenom måtte beredas dem tillfälle till ökad vila och intellektuell förkovran. Likaledes förstår jag och har ingenting att erinra emot vad herr Söderberg nyss nämnde. Han berörde, att den lagstadgade arbetsdagen var en åtgärd på vägen för att förskaffa arbetarstammen ökat ekonomiskt oberoende. Det är ingen som vill förneka det berättigade i denna synpunkt såväl som i andra strävanden. Men herr Söderberg frågade också: Varför skall den ekonomiska synpunkten vara den bestämmande? Det är nog tyvärr så, att vi få nog icke alldeles bortse härifrån; detta har med skärpa framhållits av herr von Sydow och flera föregående talare.

Vårt geografiska läge och våra naturtillgångar äro av den beskaffenhet, att vi äro hänvisade till en viss import. Men för att kunna importera måste vi också kunna exportera; och för att kunna exportera måste vi hava förmågan att upptaga konkurrensen på världsmarknaden. Huru förhåller det sig för närvarande med vår konkurrensförmåga? Under kriget och nu omedelbart efter kriget hava våra produktionskostnader, jämförda med de med oss konkurrerande ländernas, stigit från 20 till 35 % enligt officiella uppgifter, som ingått till utrikesdepartementet från olika konsulat. Det är sålunda för oss en livsfråga, för att vi skola kunna upprätthålla vår export, att nedbringa tillverknings- och produktionskostnaderna för våra exportartiklar. Produktionskostnaderna böra uppdelas dels i kostnader för råvaror och dels i kostnader för arbetet. De råvaror, som man är beroende av och som få lov att importeras, äro ju mångfaldiga. Jag vill endast beröra sådana artiklar såsom kol, oljor, koppar m. m. Det kan ju sägas, att dessa råvaror gått ned i pris avsevärt nu, sedan kriget upphört. Det är sant; men om dessa råvaror gått ned i pris för oss, hava de naturligtvis i motsvarande mån reducerats för de med oss

konkurrerande länderna. Det är ju fraktskillnaden, som därvid spelar in, i anledning varav vi alltid stå i oförmånligare läge beträffande erforderliga råvaror. Återstår då således endast arbetskostnaden; och huru skall det bliva möjligt att reducera arbetskostnaden, om arbetstiden förkortas på sätt föreliggande förslag innebär?

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Det har framhållits av herr von Sydow, och det har påpekats i arbetskommitténs utredning, att våra kostnader för produktionen komma att ökas med 4,54 % i följd av åttatimmarsdagens införande eller i pengar för svenska exportindustrien i dess helhet med 142 miljoner kronor per år. Inför dessa förhållanden förefaller det mig tydligt och klart, att vi måste gå fram med största försiktighet, och även om vi, såsom jag först nämnde, godkänna det berättigade i strävandena på förkortad arbetstid, få vi icke göra hoppet för våldsamt utan framgå på lämpliga linjer. Och det synes mig, som om den av herrar von Sydow och Forssman avgivna reservationen giver klaven till en försiktig övergång, som kommer att ställa vårt läge på världsmarknaden i bättre ställning, än om vi helt kvickt skulle taga steget på en gång till åtta timmars lagstadgad arbetsdag.

Jag ber därför att, med hänsyn till industriens berättigade intressen härvidlag, få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av herrar von Sydow och Forssman avgivna reservationen.

Herr von Koch: Jag tror, att det är många i denna kammare, som med besvikelse tagit del av utskottets betänkande med alla dess reservationer, och den diskussion, som här i dag förekommit, torde även hava ökat denna besvikelse i hög grad. Här har under de sista veckorna behandlats en stor social och ekonomisk fråga, som går mot sin lösning över hela världen. Alla veta, att denna fråga hör framtiden till, och kommer att få sin lösning, och alla veta vi, att den måste lösas snart även i vårt land, ifall vi överhuvud taget skola gå emot en lugn och lycklig framtid. Men trots detta har det icke lyckats att i utskottet åstadkomma någon som helst enighet i frågan, utan åsikterna hava varit så delade, som överhuvud taget varit möjligt. Å ena sidan ha representanterna för denna kammares majoritetsparti helt enkelt yrkat avslag på det hela, och å andra sidan hava socialdemokraterna genom att stryka en del undantagsbestämmelser och dispensmöjligheter, som skulle göra lagen anpassbar för det verkliga livet, lagt det hela så att lagstiftningens tillämpning skulle bli mycket svår. Man kan icke låta bli att jämföra den behandling, som här i landet kommit denna fråga till del, med den, som ägt rum i grannländerna. Det har förut erinrats om, att både i Norge och Danmark arbetare och arbetsgivare äro eniga om, att frågan nu skall lösas. Jag kan tillägga en sak, som jag just häromdagen hörde, och det var, att då frågan framlades för det norska stortinget, uppträdde högerns ledare och uttryckte sin tillfredsställelse över att regeringen lade fram denna fråga nu. Såsom förut från statsrådsbänken antytts förefinnes all sannolikhet för, att det norska förslaget, som är — lägg märke till det, mina herrar — i vissa avseenden radikalare än det svenska, kommer att antagas så gott som enhälligt.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Men det är icke bara hos våra närmaste grannar denna enighet i uppfattning gjort sig gällande. Det mest typiska exempel för, huru man på andra håll ser detta spörsmål, är den behandling, som kommit detsamma till del i *Frankrike*, detta konservativa land, där man knappast kunde ana, att frågan skulle vara mogen för lösning. Enligt en rapport från svenska legationen i Paris, som ställts till utskottets förfogande, äro folkmeningen, regeringen och parlamentet fullkomligt eniga i saken. När frågan behandlades i parlamentet, höjdes knappast en enda röst emot reformen; det rådde fullständig enighet i detta avseende. Och i rapporten tillägges, att för några år sedan ansågs denna reform vara uttryck allenast för några av socialismen upphetsade svaga hjärnors mindre realiserbara försök och att densamma då knappast kunde samla blott ett par hundra röster i franska parlamentet.

Vad är det som gjort, att saken mognat så ofantligt hastigt på det hållet? Förklaringen lämnas i den av mig nämnda rapporten. »Kriget», heter det, »har ej minst på det sociala området varit en ypperlig läromästare. Den har tvungit folk att kasta bort fördomar och förutfattade meningar och att i stället riktigare bedöma de ekonomiskt produktiva krafterna, ej minst att rättvisare värdesätta den mänskliga arbetskraften. När inför den överhängande faran folken måste spänna sina krafter till det yttersta och det gällde att exakt kalkylera, hur största produktionsavkastning och arbetsintensitet kunde uppdrivas, lärde man sig att uppfatta ett flertal av arbetarnas synpunkter som något helt annat än egoistiska klasskrav. Man lärde sig förstå, att de i många hänseenden voro motiverade av själva produktionsordningens karaktär, att det hela skulle gagnas genom att man tillmötesgick dem. Man lärde sig kanske också att något förstå, att den uppoffrande, modiga och duktiga poilun från verkstaden hade rätt till att få sina allmänna existensmöjligheter förbättrade och att en dylik förbättring ej endast skulle lända honom och hans familj utan indirekt hela samhället till nytta.»

Det är detta, som åstadkommit förändringen i uppfattningen om arbetarnas ställning och höga betydelse i samhällslivet och förmått de stora kulturländerna att upptaga frågan till avgörande. Det är nog också detta, som gjort, att i våra grannländer denna tanke förts fram så långt som skett. Det var verkligen förvånande, finner jag för min del, att höra, att många av de föregående talarna icke ens försökt sätta sig in i den tankegången, att vad som under de sista åren hänt runt om i världen i hög grad mognat denna frågas lösning; och särskilt gjorde det mig ont att höra herr von Sydow, som vid så många tillfällen visat sig besitta socialt intresse, giva sitt anförande en så utomordentligt negativ och pessimistisk riktning, som nu var fallet.

Det finnes emellertid, mina herrar, en annan anledning att förvåna sig över majoritetspartiets ställning till frågan, och den är, att tidigare i denna kammare intresset för reformen dock varit livligare än nu. Jag vill erinra de herrar, som voro med för tjugufem år sedan i kammaren, d. v. s. 1895, att då förelåg ett förslag om arbetstidens begränsning framfört genom motion av Fridtjuv Berg. Av ett enhälligt utskott i första kammaren tillstyrktes då, att utredning skulle ske angående

reglerandet av arbetstiden inom sådana fabriker och andra industriella inrättningar, i vilka arbetet genom sin art inverkar på arbetarnas hälsa. Det är visserligen sant, att förslaget då föll, men det försvarades av så pass bärkraftiga representanter som av utskottets ordförande, Jesper Crusebjörn, friherre Gripenstedt och landshövdingen Treffenberg. Framför allt framhölls av herr Crusebjörn, att man bryter udden av våldsamma agitationer genom att tillmötesgå även något omstörtande idéer, och att man på den vägen kommer längre än om arbetarna få tvinga sig till vad som kan vara rimligt. Det är också intressant att höra vad Treffenberg vid det tillfället yttrade. »Kammaren borde», yttrade han, »med begärlighet omfatta varje tillfälle, som erbjödes för att övertyga arbetareklassen därom, att dess väl ligger kammaren om hjärtat.»

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Det är väl i alla fall så, att den som icke är kroppsarbetare har svårt att förstå den betydelse, som denna fråga i själva verket har för arbetarna. 8-timmarsdagen har, såsom det förut betonats, under trettio års tid varit den verkligt stora frågan för dem. Vid otaliga demonstrationer, i pressen och även i riksdagen har den varit ett lösensord, som symboliserat arbetarnas människovärde och deras uppryckande till en med andra samhällslager jämbördig ställning. Det finns ej en arbetare i Sveriges rike, som ej förstår denna enkla sak. Realiserandet av detta program genom lagstiftningens hjälp skulle bevisa, att för arbetarna mycket betydelsefulla frågor kunna vinna sin lösning under nuvarande samhällsformer. Vilken oerhört stor betydelse skulle det ej ha om denna fråga löstes genom riksdagsbeslut på ett tillfredsställande sätt, så att det verkligen inginge i arbetarnas medvetande, att den kunde under nuvarande samhällsorganisation lösas.

Det har av flera talare påståtts — och särskilt herr Westrup framhöll det med styrka — att detta vore en klassfråga, en fråga av framträdande partipolitisk karaktär. Om så vore fallet, skulle jag för min del icke vara så intresserad för densamma såsom jag är. Jag påstår tvärtom, att det är en angelägenhet, som har stor betydelse för hela samhället. En talare i denna kammare år 1894 lade vikt just på den sidan av saken, då han framhöll, i vilken ofantlig grad arbetarnas hemliv, deras intresse för barnen och familjen påverkas av en onaturligt lång arbetstid. Han utförde detta närmare på ett sätt, som jag icke vill trötta herrarna med att upprepa, men han betonade i slutet av sitt anförande, att »när familjelivet blir undergrävt, bäva statens grundvalar.»

Det är visserligen sant, att under de sista tjugufem åren förhållandena inom industrien särskilt i hygieniskt avseende väsentligen förbättrats; men vilken, som närmare studerat vårt lands industri och arbetareförhållanden kan neka till, att ännu finnes mycket som tarvar förändring och förbättring? Jag vill erinra om den påfrestning, som åstadkommes på nervsystemet vid arbete i fabrikslokalerna såväl genom passningen av snabbgående maskiner som genom den dåliga luften och larmet i fabrikerna och icke minst på grund av det enformiga arbetet. Senaste undersökningar i England hava visat, att just enformigheten i arbetet är en sak, som menligt inverkar på arbetarnas psy-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

kiska tillstånd. Var och en, som studerat arbetet i fabrikerna, måste erkänna, huru svårt det måste vara för en arbetare, som strävar framåt och vill följa med sin tid och de förhållanden under vilka han lever, att kunna göra det, när han varje söckendag under tio timmar om dagen är sysselsatt med samma slags arbete år ut och år in.

Men det är dock icke detta som är det väsentliga underlaget för åtta-timmarsdagens framförande. Det är framför allt, såsom jag vill kalla dem, de social-psykologiska skälen. Arbetaren känner med sig, att den långa arbetstiden är ett klassmärke, något som skiljer honom från andra samhällsmedlemmar. Han ser, att arbetstiden för andra medlemmar i samhället är väsentligt kortare, varigenom de få tillfälle till utbildning och förströelse. Den långa arbetstiden håller med andra ord arbetaren nere på en lägre ståndpunkt, och han tror, naturligtvis med orätt, att det är de härskande klassernas mening att hålla honom nere. Därav den stora bitterhet, som på denna punkt uppstår.

Det har ofta framhållits, att många självständiga yrkesutövare ha en väsentligt längre arbetstid än kroppsarbetaren, och att det därför vore orimligt att begära en förkortad arbetstid för de senare på sätt, som nu är föreslaget. Men man glömmer, att det är en ofantlig skillnad att arbeta för egen räkning, då man själv bestämmer arbetstid och arbetstakt samt njuter arbetets frukter, än då man blott är en liten osjälvständig kugge i det stora maskineriet. Allt som sporrar arbetslusten, intresset för företaget, rätten att själv bestämma över arbetet liksom ofta tillfredsställelsen att ha en betryggad ekonomi och väl sörjt för de sina, allt detta saknar ju ofta kroppsarbetarna i stor utsträckning, så att man icke kan jämföra en självständig urkesutövare med en kroppsarbetare i vanlig mening.

Jag vill också erinra om — vad även från statsrådsbänken anfördes — att under de senare åren tillkommit ännu en anledning att taga saken i noggrant övervägande, och det är kravet på upplysning hos arbetarna, vilket är en följd av arbetarnas väsentligt större betydelse för stat och kommun mot vad förut var fallet. Det torde intressera kammaren att höra, att en kunglig engelsk kommitté för uppfostringsfrågor, i vilken varit representerade olika samhällslager, nyligen förklarat, att en allmän nedsättning av arbetstiden är nödvändig ur bildningssynpunkt, och att tiden bör begränsas till åtta timmar, om män och kvinnor skola kunna taga del i samhällets intellektuella och sociala angelägenheter. I själva verket torde numera var och en kunna instämma däruti, att från social synpunkt är denna reform i högsta grad önskvärd. Nyligen yttrade överingenjör Forsberg vid Separator i ett föredrag i teknologföreningen: »Alla något så när modernt tänkande personer torde vara överens därom, att åtta-timmarsdagen är synnerligen önskvärd.» Och liknande uttalanden göras från olika håll. Så säger överingenjör von Eckerman: »Den till åtta timmar begränsade arbetstiden är icke i och för sig av ondo — tvärtom. Den är absolut nödvändig för att lämna arbetaren de timmar, som behövas för att samla den tekniska och ekonomiska kunskap, utan vilken han i fortsättningen liksom i dag omedvetet bidrager att såga av den gren, på

vilken han själv sitter.» Detta sade herr von Eckerman, ehuru han i princip är en motståndare till åtta-timmarsarbetsdagen.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Det är icke heller emot de sociala fördelarna, utan mot de *ekonomiska* verkningarna av reformen, som man särskilt vänder sig, och det är i tre avseenden, som man där hyser farhågor. Först och främst fruktar man, att produktionskostnaderna skola stiga och höjas så väsentligt, att industrien skulle ödeläggas. Vidare anser man tidpunkten olämplig för reformens genomförande. Och för det tredje skulle reformen vara ofördelaktig för jordbruket. Vad först beträffar produktionskostnadernas ökning, är det mycket svårt att härom bilda sig en bestämd uppfattning, och jag delar en förut uttalad mening, att man icke kan komma saken närmare, om man finge än så stora utredningar, eller ifall en kommitté sysselsatte sig flera år med arbetet. Reservanterna ha ju ansett såsom givet, att den föreslagna inskränkningen i arbetstiden skulle medföra motsvarande minskning av produktionen. De påstå, att det är en illusion, att vad som förloras genom förkortad arbetstid kan återvinnas genom ökad arbetsintensitet. Jag är något förvånad över den positiva ståndpunkt, som herr von Sydow härvidlag intog. Jag vill säga, att den uppfattning, som kommit till synes i litteraturen och inom vidsträckta industriella kretsar, icke är den, han gav uttryck åt. Studerar man närmare den ofantliga massa undersökningar, som ägt rum på området, visar det sig, att inom olika länder och inom vitt skilda arbetsföretag arbetstidens inskränkning från tio eller elva timmar till åtta har medfört ökad totalproduktion. Det skulle vara mycket frestande att här relatera åtskilliga av dessa försök, men jag skall icke besvära kammaren därmed. Dock kan jag icke underlåta att säga ett par ord om ett mer betydelsefullt försök på detta område, särskilt därför att herr von Sydow nämnde något om, att här vore sakens kärnpunkt att finna. Inom den engelska krigsindustrien har man under dessa sista år utfört ytterst omsorgsfulla undersökningar rörande inverkan av förkortad arbetstid. Dessa undersökningar, som pågått under 13 månaders tid, ha stått under offentlig kontroll av särskilt sakkunnig fackman, och de ha omfattat såväl kvinnor som män och ungdom. Beträffande kvinnorna var den effektiva arbetstiden under första perioden 66 timmar, under andra perioden 54,8 och under den tredje 45,6. Den relativa totala produktionen ökades från 100 till 111 och 109. För män minskades arbetstiden under tre preioder från 58,2 till 50,2 och 51, medförande en ökning av totalproduktionen från 100 till 106 och 122. Kommittén påvisar, att minskningen av veckoarbetstiden, som varierade från 7 till 20 timmar, icke i något fall minskade den totala produktionen med mer än en obetydlighet, medan den i regel högst väsentligt stegrade densamma. Av vikt är att observera, att produktionsökningen skedde så småningom, och vanligen förflöt efter en inskränkning av arbetstiden fyra månader, innan man kom upp till den föregående produktionen. Detta visar, menar kommitterade, att det ej var önskan att förtjäna samma veckolön som förut, som orsakade ökningen. Snarare har man trott sig finna, att arbetaren omedvetet och på grund av erfarenhet finner, att han kan arbeta mer inten-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

sivt under en korttidsvecka än under en långtidsvecka. Det är tydligt, säger kommittén, att både arbetsgivare och arbetare allt mer bliva övertygade om, att en betydande nedsättning av arbetstiden kan åstadkommas utan att arbetsresultatet förminskas, och nyttan härav kommer såväl arbetsgivare som arbetare till godo, den förre genom minskade driftkostnader och den senare genom att mera tid erhålles till vila och förströelse.

Naturligt är, att med dessa exempel icke är meningen säga, att frågan skulle vara slutgiltigt avgjord; det kräves nog mer erfarenhet, och mera försök innan definitiva resultat kunna föreligga. Men jag är icke ensam om den uppfattningen, att på många områden produktionen *icke* kommer att minskas såväl absolut som relativt per dag genom inskränkning av arbetstiden. Detta påpekas även i ett av nationalekonomen Dr Gösta Bagge härom dagen hållet föredrag på teknologiska föreningen, varvid han yttrade: »Att det finns områden, där åtta-timmarsdagen kommer att medföra ökad arbetsförmåga, är ytterst sannolikt; att det finns andra stora områden, där så ej är fallet är lika säkert».

Jag har med detta velat framhålla, att den från början bestämt uttalade uppfattningen, att åtta-timmarsdagen skulle medföra minskad produktion på alla områden icke är riktig; det kommer att visa sig, att även här människan har större anpassningsmöjlighet, än man i allmänhet antager, och det icke allenast genom att öka arbetsintensiteten utan även genom andra åtgärder. Överingenjör von Eckerman har nyligen i några mycket uppmärksammade artiklar påvisat några av dessa. Han visar, att man t. ex. inom järnverksindustrien kan återvinna en del av den förlorade tiden genom att bättre utnyttja maskineriet och ugnarna, genom koncentrering av de olika tillverkningsgrenarna inom olika verk, genom standardisering av järnbrukens produkter, genom intensivare arbetsledning och nyare, arbetsbesparande metoder samt stålverkens elektrifiering. Vidare genom skapandet av en bättre personlig kontakt mellan arbetarna och de tankearbetande, genom ökad teknisk undervisning bland arbetarna, möjligheter till delägareskap för arbetarna i företagen, varigenom större intresse skulle skapas o. s. v. Här må också i detta sammanhang erinras om de ytterst intressanta erfarenheter man har av det amerikanska s. k. Taylorsystemet, ett vetenskapligt system att undersöka hur man skall upparbeta produktionsförmågan hos arbetarna; genom att tillämpa lämpliga metoder för arbetets utförande har man kommit upp till en stegring i arbetsproduktionen av ända till 100 och 300 procent. Det är på dessa och andra sätt man skall kunna återvinna en stor del av vad som annars skulle förloras. Nu har herr von Sydow sagt, att det är en sak för sig med de tekniska och maskinella förbättringar; de ha intet samband med arbetstidsförkortningen. Men jag frågar: Finns det någon bättre metod för påskyndande av reformer i detta avseende än just genom arbetstidens minskning?

Gent emot den fara, som anses hota industrien, kan man också med skäl erinra, att industrien vid snart sagt varje arbetarskyddslags genomförande ansett sig stå inför ruin genom minskat arbetsresultat.

Så har dock icke hittills skett. Man har tvärtom ökat produktionen stadigt och jämt trots de inskränkande bestämmelserna.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag bör kanske också erinra därom, att det i själva verket icke är ett så förfärligt stort steg som tages om 48-timmarsveckan nu fastslås. Av utskottets utlåtande framgår att en tredjedel av de i industrien sysselsatta arbetarna från detta års början fått arbetstiden nedsatt till 52 timmar. Inom hela verkstadsindustrien är arbetstiden numera 52 timmar och för somliga grupper, såsom inom byggnadsindustrien, 51 timmar. Det är icke någon svindlande höjd att komma ned från 52 timmar till 48, och därför kan jag icke annat än uttala min stora förvåning över att från flera håll så skarpt betonats, att 48-timmarsveckan skulle medföra en fullkomlig ödeläggelse för vår industriella verksamhet.

Jag skall icke närmare gå in på frågan om tidpunkten för genomförande av reformen, då herr statsrådet Schotte så utförligt berört den saken. Här vill jag bara säga, att så vitt jag förstår, åtskilliga skäl tala för att just under lågkonjunktur är den rätta tidpunkten att genomföra reformen. Det framgår även av det sakförhållandet, att redan en hel del industrier på förhand utan att invänta lagstiftningen ha övergått till 48-timmars arbetsvecka. En hel rad av exempel kunna anföras från yrkesinspektörernas meddelanden, om tiden det tilläte. Jag vill även erinra därom, att om reformen nu genomföres, behöver man icke omedelbart påtaga sig några stora kostnader för nya arbetarbostäders byggande. Just nu, efter det ödeläggande kriget, är läget för oss dessutom bättre emedan utlandet är mindre konkurrenskraftigt än förut. Men måhända är denna diskussion något överflödig, ty vi lära icke kunna bestämma tidpunkten, när reformen skall genomföras. Den tidströmning, som nu råder, den tvingar fram reformen, vare sig det är gynnsamt eller ogynnsamt för oss. Det viktigaste är, att det sker med en lämplig övergångstid och på lämpligt sätt.

Vad jordbruket beträffar och dess påtalade skada av denna reforms genomförande, har jag svårt att tro, att tidpunkten skulle vara olämplig för detsamma. Om det nu rådde högkonjunktur och industrien behövde suga till sig en massa av arbetare, så ligger det i sakens natur, att det skulle vara för jordbruket en ganska vansklig sak. Men nu råder här som bekant lågkonjunktur inom industrien, och då kommer det med all säkerhet icke att bliva någon sugning av arbetskrafter från jordbruket, så att från jordbrukets sida sett är det nu en lämplig tidpunkt för reformens genomförande.

Om jag sålunda icke kan tillmäta de skäl, som högerreservanterna här ha anfört mot reformen, någon egentlig bärkraft måste jag å andra sidan skarpt betona, att jag ingalunda är blind för de övergående svårigheter, som reformen till en början kommer att medföra, och därför är det för mig alldeles oförklarligt, att man på socialdemokratiskt håll kan se så lätt på dessa svårigheter. Det som från detta håll anses vara fel — de många anpassnings- och dispensmöjligheterna — utgör för mig en styrka i förslaget. Jag ber de herrar, som icke deltagit i utskottets behandling av frågan och icke närmare satt sig in i den, tänka efter, vilka stora möjligheter och anpassningstillfällen det gives i lagen för de industrier, som kunna komma att träffas ganska hårt av över-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

gångsbestämmelserna. Det gives möjlighet till dispens av Kungl. Maj:t och av arbetsrådet, och det finnes särskilda undantagsbestämmelser för vissa yrken och även möjlighet till övertidsarbete. Det är för mig en gåta, att när man närmare satt sig in i dessa förhållanden och sett, huru det verkligen förhåller sig, högerreservanterna kunna påstå, att utav utskottsbehandlingen framgår, att lagförslaget är föga smidigt och anpassbart för det verkliga livets förhållanden. Tvärtom tycker jag, att den, som utarbetat detta förslag, försökt att göra det så smidigt och så användbart, som det överhuvud är tänkbart, och det är betecknande, att ordföranden i en stor arbetsgivareförening i utlandet, när han läst igenom det svenska lagförslaget, säges ha med en suck uttryckt den önskan: »Ack, om vi i vårt land kunnat få fram ett förslag, som varit så praktiskt och anpassbart, som just detta.»

Ja, efter vad som nu sagts, är det tydligt, att jag anser, att utskottsförslaget, som i det stora hela sammanfaller med Kungl. Maj:ts förslag, bör vinna riksdagens bifall. Därmed tillmötesgår man arbetarnas krav i det väsentliga, men man tar också hänsyn till det verkliga ekonomiska livets behov.

Herr talman! I en av reservationerna heter det, att det föreliggande förslaget är av en genomgripande betydelse, och det yttras i det sammanhanget, att man icke vill ta på sitt ansvar att medverka till dess genomförande. Jag vill vända om orden och påstå, att man ådrager sig ett mycket stort ansvar, om man fäller detta lagförslag. Det är väl ingen i denna kammare, som inbillar sig, att denna reform uppbäres av en tillfällig opinion, som skall förflyktigas inom någon kortare tid. Alla känna vi med oss, att denna reform hör framtiden till, och även den, som står likgiltig för själva saken, borde vara med om att genomföra den när så kan ske på ett lugnt sätt, och utan att industrien tager någon större skada. Vad industrien behöver är dels en tillräcklig övergångstid och vidare anpassningsmöjligheter efter det verkliga livets förhållanden, och jag tror, att det föreliggande förslaget ger dessa förutsättningar. Men, mina herrar, vem borgar för, att det blir fallet, om denna riksdag nu avslår förslaget, och det kommer igen till avgörande av en ny första kammare? Jag vill fråga, om denna kammares majoritet i allmänhet vunnit på att låta de stora frågorna lösas under direkt påverkan av de stora världshändelserna i stället för att med klok beräkning taga lösningen i sina egna händer. Ett avslag i denna fråga är en gärning, som kommer att hämna sig i framtiden. Det kommer att visa, att majoriteten i denna kammare å ena sidan icke förstår den allt omskapande stora tid, vari vi leva, och å andra sidan icke inser, att det finnes vissa psykologiska ögonblick i en nations liv, då det gäller, att med eftergifter, tillmötesgående och uppoffringar försöka lägga en bärkraftig grund för det framtida samförståndet. Det är ur dessa synpunkter, herr talman, jag ber att få yrka bifall till den föreliggande paragrafen.

Herr Forssman: Herr greve och talman, mina herrar! Efter herr von Sydows sakrika och klara detaljkritik av det föreliggande

förslaget skulle jag kunna inskränka mig till, att helt kort angiva min ställning till frågan. Jag skall dock dessförinnan tillåta mig bemöta ett par uttalanden, som herr statsrådet och chefen för civildepartementet gjorde beträffande frågan om möjligheten av en kompensation för arbetstidens förkortning genom den individuella arbetsintensitetens höjande och genom en utveckling av produktionstekniken.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Herr statsrådet yttrade, beträffande den individuella arbetsintensitetens betydelse, att man möjligen kunde tänka sig, att under dessa revolutionstider, som icke vore ägnade att draga uppmärksamheten på arbetet, arbetsintensiteten icke skulle komma att nämnvärt ökas, men han var övertygad, att när lugnare tider komma, skulle det inträffa. Huru har man då egentligen tänkt sig, att arbetsintensitetens ökning skulle kunna åstadkommas? Jo, såvitt jag kan förstå, har man tänkt sig, att arbetaren genom arbetstidens förkortning, skulle erhålla ett tillskott av psykisk och fysisk kraft, som skulle möjliggöra för honom att på den kortare arbetstiden uträtta lika mycket arbete som på den förutvarande längre. Detta kan emellertid, såvitt jag förstår, icke inträffa annat än i de fall, då en oskäligt lång tid hittills varit använd och kanske för uträttande av ett särskilt slitande arbete. Dessa fall äro emellertid undantag. Men även om man skulle vilja gå med på, att ett sådant tillskott i kraft skulle tillföras arbetaren i något större utsträckning genom arbetstidens förkortning, så menar jag, att man kan då uppställa för sig den frågan: Kommer arbetaren även att befinnas villig att ställa detta krafttillskott i produktionens tjänst. Jag tror, att man på goda skäl kan betvivla detta. Utan tvivel kommer arbetaren att resonera som så, att om han genom lagen fått sig tillförsäkrad en kortare arbetstid, är detta en hans rättighet, som han icke behöver giva något vederlag för. Jag tror sålunda icke, att genom den individuella arbetsintensitetens höjande någon kompensation för den kortare arbetstiden kommer att inträda.

Herr statsrådet yttrade vidare beträffande möjligheten att genom produktionsmetodernas utveckling vinna kompensation, att han icke hyste det misstroende mot den svenska industrien, att den icke skulle vara vuxen, att genom produktionsmedlens förbättrande öka sin arbetskapacitet. Jag vill i detta hänseende erinra, att strävandet att ersätta och komplettera den mänskliga arbetskraften med förbättrade produktionsmetoder och framför allt genom naturkrafternas tagande i anspråk för det mänskliga arbetet hava fortgått i alla tider och fortgår den dag som i dag är. Sålunda måste man härmed avse, att en förkortning av arbetstiden kunde verka stimulerande och påskyndande på denna utveckling, ty i annat fall skulle ju så tillsägandes den normala utvecklingen i större eller mindre grad komma att neutraliseras av arbetstidens förkortning. Nu är det emellertid så, att ett påskyndande av utvecklingen är icke beroende endast av vetenskapsmännens och ingenjörernas goda vilja utan även av deras förmåga, och denna torde svårligen kunna påverkas på lagstiftningens väg.

Vidare skulle ju en kompensation nås, genom att maskinell drift i större utsträckning skulle införas. Även denna utväg möter ganska stora hinder, nämligen av ekonomisk natur. För närvarande är det

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

så, att alla maskinella anordningar äro utomordentligt dyrbara och hava stigit kolossalt i pris. Från min egen erfarenhet kan jag nämna, att förslag, som varit ekonomiskt mycket fördelaktiga, om de kunnat utföras, har jag måst skjuta åt sidan därför att anskaffningskostnaden varit oöverkomlig. Och jag är fullkomligt övertygad, att om åttatimmarsarbetsdagen genomföres, komma de allra flesta industriella företag att resignera inför produktionens minskning hellre än att i företaget investera stora kapital, vars förräntande och anskaffande säkerligen bådadera äro mycket svåra.

Jag ber därför som slutomdöme få uttala, att enligt min uppfattning under den närmaste framtiden en så stor förkortning av arbetstiden som den föreslagna kommer att medföra en motsvarande minskning av produktionsresultatet per arbetare räknat och därmed också åstadkomma en varufördyring, som kommer att leda till sämre levnadsförhållanden för vårt folk. Jag kan ej heller anse, att en sådan åtgärd står i överensstämmelse med den varsamhet och hänsyn, som statsmakterna utan tvivel äro skyldiga att taga till vårt näringsliv. Därför har jag icke kunnat ansluta mig till det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget. Men om jag icke kunnat göra detta, har jag därmed icke velat förneka det berättigade i den nu i hela världen aktuella rörelsen att genom lagstiftning reglera arbetstiden. Då vi, enligt min mening, även i vårt land inom en mycket kort tid stå inför en sådan lagstiftning som ett fullbordat faktum, förmenar jag fastmer, att man redan nu bör taga ställning till frågan, vad en sådan lagstiftning bör för det närvarande taga sikte på och omfatta. I detta hänseende har jag den uppfattningen, att man icke bör utsträcka en lagstiftning om arbetstiden längre än till den egentliga fabriksindustrien, och att man bör begränsa sig till att söka förekomma missbruk av en oskälig lång arbetstid. För att giva uttryck åt den uppfattningen, har jag jämte herr von Sydow vid utskottets betänkande fogat en reservation till vilken jag, herr greve och talman, ber att få yrka bifall.

Herr Stålberg: Herr greve och talman, mina herrar! Trots att herr von Koch nyss har deklarerat för oss sin stora visdom i den här saken och talat om, hur bra det skulle bli, när denna arbetstid blir genomförd, likaväl som han talade om, att vi alls ej förstå något därav, så kan jag ej i allt fall icke underlåta, att säga några ord.

Vad beträffar den industri jag närmast känner, nämligen järn- och stålmanufakturen, förhåller det sig så, att vi av flera skäl redan nu hava rätt svårt att konkurrera med de större industriländerna, särskilt av brist på i sina yrken kunniga arbetare. Så t. ex. i Tyskland hava alltid funnits i de olika facken kunniga arbetare att tillgå, då hos oss däremot vid den minsta utvidgning man först måste lära upp arbetare. Genom att i utlandet större tillgång till yrkeskunniga arbetare finnas än här, och särskilt därför att dess fabriksindustri är mycket äldre än vår, så prestera dess arbetare väsentligt mer arbete per timme eller dag än de våra. Så har jag efter undersökning funnit, att, där jag i vissa fall betalat intill 50% mer i arbetslön i kronor än

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

mina tyska konkurrenter i mark, så ha dock mina arbetare ej därvid kunnat förtjäna lika många kronor per dag som de tyska i mark.

Vad arbetsprestationen beträffar, har så ofta både i tal och skrift framhållits, att lika mycket arbete kan uträttas på åtta timmar som på tio. Detta är enligt min erfarenhet alldeles orätt. När på sin tid arbetstiden minskades från 11 och 12 timmar till 10, kunde nog detta resonemang föras, men ej när det gäller att gå till 8. De, som tro, att sådant är möjligt, måste förr eller senare få klart för sig, att de under tiotimmarsregimen betalat mer för utfört arbete än som erfordrats. Med andra ord, deras arbetare hava arbetat efter som de fått betalt, men arbetsgivaren har betalt mer, än arbetet varit värt. I Eskilstuna, där det mesta arbetet utföres på ackord, minskas det utförda arbetet nästan fullt proportionellt emot den omvända tiden. Så t. ex., då jag år 1918 nödgades minska arbetstiden ifrån 10 timmar till 8 timmar, så utgjorde samtliga arbetares medelförtjänst per avlöning under en tid av 8 veckor vid 10 timmars arbetstid 33 kronor 40 öre, men på därefter följande 8 veckor med 8 timmars dag 27 kronor 15.

Från ett bomullsväveri, där som bekant på maskinerna beror, huru mycket som kan utföras per timme, kan jag meddela, att med ett arbetarantal av 1,000 och med nuvarande medelförtjänst av 61,2 öre per timme nedsättning i arbetstiden från 60 timmar per vecka, som 1913 tillämpades, (nuvarande arbetsveckan är 58 timmar) till 48 timmar per vecka, betingar en merkostnad för den kvantitet, som hinner tillverkas på 8 timmar, av ej mindre än 880,000 kronor eller 11 öre per meter väv. Dessa siffror tala ett fullt tydligt språk. Den föreliggande lagen är ej heller i nödig mån utarbetad så att rimliga förhållanden kunna fortsätta. Så t. ex. finnes ej undantag fr n 48-timmarsveckan för sådana nödvändiga arbetare som maskinister, eldare, kuskar och renhållningspersonal vid fabriker, som ovillkorligen måste ha en annan och längre arbetstid än övrig personal.

I detta sammanhang kan jag ej underlåta att uttala mitt beklagande över, att regeringen vid så många tillfällen funnit anledning minska arbetstiden för statens arbetare och på så sätt föregripa den föreslagna lagen. Detta kan ej heller vara annat än till skada för vår industri. Alldeles särskilt anmärkningsvärt synes det mig vara, när sådant kunnat ske vid statens järnvägar på tid, då desamma lämna så stor förlust.

Det torde vara nödvändigt att härvid framgå med stor försiktighet om vi skola kunna bestå i konkurrensen med Amerikas förenta stater, England och Tyskland. Alldeles särskilt må man betänka, att en så viktig artikel som kol i vanliga fall hos oss betingar cirka 3 à 4 gånger högre pris, än på de bäst belägna industriplatserna, att i vårt hårdare klimat vi behöva dyrare bostäder, mera bränsle och mera närande föda, samt ej minst, att våra råvarupris i allmänhet äro högre än i nämnda stater.

Jag har alltså den åsikten, att den kortare arbetstiden först måste vara i full tillämpning i Amerikas förenta stater, England och Tyskland, innan den bör införas härstädes. Allt tal om arbetstiden i Norge,

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Danmark och Finland synes mig i allmänhet ej beröra oss något väsentligt.

Jag har även den åsikten, att, om levnadsstandarden skall kunna ökas, vilket ju är önskligt, rätta vägen då är att arbeta mer — ej mindre.

Så gärna jag skulle se, att vi kunde slippa arbeta mer än 48 timmar i veckan, kan jag ej se, att detta för närvarande låter sig göra utan allt för stor fara för landet; och under sådana förhållanden kan det ej heller vara lämpligt att lagstadga denna tid och ej heller någon annan, varför jag, herr greve och talman, yrkar avslag på utskottets förslag

Herr Lindley: Herr talman, mina herrar! Man bygger motståndet mot antagandet av åttatimmarsarbetsdagen förnämligast på tre huvudskäl. Det första är det, att motsvarande lagar icke äro antagna i andra länder och att Sverige skulle bliva det första land, som genomförde reformen. Det andra är, att de ekonomiska kostnaderna skulle verka ruinerande på vår svenska industri. Det tredje stora skälet skulle vara, att det vore mycket bättre och förmånligare, om man överlämnade avgörandet av dessa frågor till arbetarna och arbetsgivarna själva.

Beträffande den första frågan vill jag icke yttra mig vidare om den sidan av saken, detta så mycket mera som chefen för civildepartementet har bemött av föregående talare framförda skäl på detta område, liksom vidare herr Söderberg har påvisat, huru frågan ligger i utlandet.

Beträffande det andra avslagsskälet, ber jag för min del att något djupare få gå in på detsamma. Då man här utgår ifrån, att åttatimmarsdagen skulle verka ruinerande på landets industri, är detta en hypotes, som man icke kan bevisa, en hypotes, som man visserligen genom svartmålning kan göra trolig, men för vilken man icke kan skaffa bevis. Vill man emellertid skaffa bevis för, huru lagen har verkat i de länder, där den blivit genomförd, finnes intet bättre än att gå till det land, där åttatimmarsdagen först blivit införd, nämligen i Australien. Icke står det landet inför någon ruin, icke har det landets industri dukat under, därför att det ensamt genomfört åttatimmarsarbetsdag, under det att andra länder fortfarande haft obegränsad arbetstid! Tvärtom finner man dessa stater i Australien, som ju för övrigt äro förenade, stå på höjden av välmåga i många avseenden, och arbetarklassens ställning i Australien är mycket bättre och förmånligare än i något annat land. Jag kan villigt erkänna, att det finnes en klass, vars intressen ej äro där fullt så tillgodosedda, och det är kapitalisterna. Deras ställning är icke så värst glädjefull, enär de hålla på att utrotas. Det kan ju hända, att man från den synpunkten kan säga, att den staten är ett mycket dåligt exempel. De större godsägarna exempelvis äro snart en saga blott, enär man där börjat uppdela de större jordegendomarna i smärre lotter. Men jag kan ej heller tro, att detta förhållande varit till skada för landet utan tvärtom; landet har visat sig vara ofantligt rikt och dugligt att producera förnödenheter. Ja, det sägs till och med, att man där har i närvarande stund förnödenheter

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

lagrade i ofantliga mängder, som man på grund av kriget och tonnagebristen icke kunnat exportera. Statliga och kommunala företag hava också startats för övertagande av en hel del viktiga industriföretag, som kunna vara av stor nytta och till gagn för staten, samhället och kommunerna. I vårt land återigen söker man så länge som möjligt hålla tillbaka varje reform, så att när den till sist tas trots motståndet, lämnar det alltid efter sig en känsla av, att det här har man nödgats taga med våld på grund av ett oförnuftigt motstånd. Finns det någon berättigad anledning att tro, att den svenska industrien icke skulle kunna bära införandet av en till åtta timmar förkortad arbetsdag? Jag läste i gårdagens nummer av Nya Dagligt Allehanda en uppsats av en ingenjör, som skrev och redogjorde för sina intryck av arbetsförhållandena på 1880-talet, som enligt hans uppfattning voro fruktansvärt dåliga i vårt land. Han sade bland annat, att arbetarna på den tiden hade 1 krona 50 öre till 2 kronor om dagen, men han medgav, att levnadskostnaderna då voro billiga. Ja, jag har också något minne från den tiden. Jag kan icke minnas annat än att arbetsklassen på den tiden levde någorlunda hyggligt i jämförelse med nutida förhållanden. Jag har förresten en ganska intressant utredning, som jag i mycket stor förkortning skall meddela och som belyser arbetsklassens nutida ställning genemot vad den varit förut. Det är nämligen en tysk, som en gång i tiden skrev en mycket intressant avhandling. Han utgick ifrån, att konsten var något, som man minst av allt kunde avstå ifrån och att även den för arbetsklassens vidkommande måste föras fram och understödjas. Han tog också upp det spörsmålet, att man icke hade råd lägga ned så mycket kostnader på konsten. Han påvisade i sin utredning att omkring år 1400 erhöll en vanlig daglönare 6—8 groschen i veckolön. Efter dåvarande pänningevärde kostade ett får 4 groschen, ett par skor 2 groschen; veckolönen motsvarade sålunda ett nuvarnde pennigevärde av 30 tyska mark. För hantverksgesällernas löner bestämde t. ex. den sachsiska landsordningen: »För en handarbetare med kost 9 nygroschen i veckan, utan kost 16 groschen. Verkarbetarna skola till middags- och aftonmål endast ha fyra rätter: på en köttdag en soppa. två kötträtter och en grönsaksrätt, på en fredag eller annan dag, då man icke äter kött: en soppa, en rätt torkad fisk två grönsaksrätter. De vanliga verkstadsarbetarna 14 groschen i veckolön; när samma arbetare arbeta vid egen kost skall man giva poleraren över 27 groschen och den vanlige muraren o. s. v. över 23 groschen». För att bedöma lönernas höjd kan vidare anföras, att en hel skäppa spannmål endast kostade 6 groschen 4 pfennige.

Livsmedlens godhet och pris stodo under stadens uppsikt. Vikt, pris, kvalitet voro noga föreskrivna vid strängt straff för undermål. Särskild vikt lade skråna på produktionernas kvalitet ifråga om materiel och utförande. »De mästare, som voro oärliga i handel och arbete, skulle rätten att driva sitt hantverk fråntagas och varan själv skulle uppbrännas».

Beträffande arbetstiden för denna period, som man skulle kunna tänka sig vara oskäligt lång, lämnar samma författare den uppgiften, att då utom de strängt iakttagna sön- och helgdagarna gesällerna även

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

gjorde anspråk på måndagen såsom fridag för besörjande av deras egna angelägenheter, så återstodo således endast fem arbetsdagar i veckan, och även dessa dagar var arbetstiden reglerad.

Så levde den arbetande mänskligheten i den gotiska medeltidens städer fullt på sin tids kulturhöjd, vilket icke kan sägas vara fallet i närvarande stund. I trots av arbetsbesparande maskiners tillkomst har arbetsklassens levnadsstandard snarare sänkts än höjts. Vad kan det bero på? Jo, givetvis beror det på, att även om produktionsmöjligheterna ökats genom maskintekniska hjälpmedels tillkomst, så har denna profit icke tillfallit de arbetande klasserna, utan samlats hos det lilla fåtal, som äger produktionsmedlen. Vilja herrarna ha ytterligare bevis härför, behöver man endst gå till Flodströms statistik, som han gjorde upp i sammanhang med den stora rösträttsutredningen. Han visade, att endast 1,238,500 människor — jag tror jag har siffrorna i minnet — i vårt land kunde räknas ha någon egendom, och av dessa voro 425,000 utan större egendom än 500 kronor, d. v. s. de nödvändigaste möblerna och kläderna på kroppen. Men går man ännu längre i denna utredning, skall man även kunna finna, att han visade hän på, att 4,200 personer i vårt land eller 0,34% av samtliga dessa egendomägande ägde över 33 % av hela den samlade nationalförmögenheten. Och vill man gå längre och taga även dem med, som ägde 60,000 kronor och därutöver, så blir det endat 17,600 personer, d. v. s. närmare 1½ % av de *egendomsägande*, och likväl ägde de över hälften av hela den svenska nationalförmögenheten. Det är det, som i själva verket gör, att även om de arbetsbesparande maskinerna sedan medeltiden kommit till och produktionen ökats, så har denna produktionsökning stannat på ett fåtals händer.

För att nu ta fatt i den tråd, som jag nyss hade tag i, nämligen att en svensk författare talade om det förhållande, som rådde för över 30 år tillbaka i tiden på 1880-talet, så var även herr von Sydow inne på samma fråga; han pekade på — jag tror han sade — »att vetenskapen och den tekniska utvecklingen hava givit oss möjligheter att höja vår levnadsstandard så högt, som vi nu ha gjort i jämförelse med förhållandena för 50—100 år sedan». Det är detta som jag bestrider. Jag anser, att vår levnadsstandard icke svarar mot vad vi efter nuvarande förhållanden skulle ha rättighet att ha. Varje ny maskin, varje fullkomning av teknikens hjälpmedel borde giva oss ökad garanti för att icke behöva arbeta så tungt och så svårt som förut, och giva oss garanti för, att vår ekonomiska ställning skulle bli förbättrad. Men så har icke blivit fallet? Bolagsväsendet, storindustridriften och kupongklippandet ha tagit bort det mesta. Om åttatimmarsarbetsdagen skulle åstadkomma, att utdelningen på kupongerna icke bleve så riklig som förut, vore det sannerligen ingen stor förlust och ingen fara å färde. Jag kan visserligen vara med att erkänna, att det industriella läget för närvarande är ganska tryckt, men detta beror huvudsakligast på orsaker sammanhängande med kriget och de långt utdragna fredsförhandlingarna. Men även dessa måste snart bringas till sitt slut, och därigenom bortfaller en stor del av dessa svårigheter.

Man säger nu, att införandet av 8-timmarsarbetsdagen skulle öka

våra produktionskostnader så mycket, att vi ej skulle kunna tävla med utlandet, detta så mycket mera, som produktionskostnaderna i vårt land allaredan nu äro så abnormt höga. Men denna industris stora produktionskostnader hänga ej enbart på arbetstidens förkortning och hänga ej enbart samman med arbetarnes höga löner i vårt land, utan därtill måste man också lägga som fullt jämbördiga faktorer den procentuellt höga företagareprofiten, som i vårt land alltid beräknas utgå , och som också är nödvändig för att kunna bära de höga direktörslöner, som här i vårt land utgå även från relativt små företag, vidare gratisaktieutdelningen, som under krigsåren har pågått — den skall ju även i fortsättningen honoreras, och skall då också förräntas med ganska stor utdelning. En liten reduktion i det avseendet skulle säkerligen ej skada.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Men något betydligt större och farligare för den svenska industrien än införandet av 8-timmarsarbetsdagen och de nuvarande höga levnadskostnaderna ligger säkerligen i den stora frågan angående bränslepriserna i vårt land. Här om någonsin borde det vara ett mycket gott tillfälle för industriella företagare att kunna gripa in reglerande, men detta hänger huvudsakligen samman med frakterna. Det synes mig, som om man på det verksamhetsområdet skulle kunna vara nöjd med en betydligt blygsammare ersättning för arbetet, än man här kräver. 200 % utöver 1914 års priser synes mig vara fullt tillräckligt. Skulle en sådan reduktion kunna åstadkommas skulle den svenska industrien kunna betala både nuvarande löner och 8-timmars arbetsdag utan någon den minsta risk eller fara; men värre är det givetvis, när den svenska industrien skall betala bränslepriser, som förstorats med över 1000 % bara ifråga om fraktkostnader. 1910, då frakterna lågo nere på sin lägsta nivå för vårt land, beräknades kolfrakterna från en engelsk ostkusthamn till Stockholm till lägst 3 shilling, högst 3 shilling 6 pence. 1914, före kriget, då ju frakterna ej betraktades såsom så ofantligt nedpressade, då stodo ju frakterna från en engelsk ostkusthamn till Stockholm i cirka 4 sh. 6 p.; men om man också skulle säga 4 kr. 50 öre, så betyder ju detta, att om man skulle lägga 200 % på detta, så skulle det ej bli mera än 13,50 kr. i frakt. För närvarande står ju frakten för kol från en engelsk ostkusthamn till Stockholm i 45 à 50 kr., och frakterna ha ju varit uppe så högt som 150 kr. per ton. Det är ju givet, att den svenska industrien, som skall bedriva sin verksamhet med så höga bränslepriser, ej kan nöjaktigt konkurrera med utländsk produktion. Men här skulle jag vilja säga: Här borde krafterna koncentreras på att söka åstadkomma en ändring till det bättre, men här vilja högerreservanterna säkerligen ej göra något till att hindra den näringens representanter från att få hugga för sig så bra som möjligt.

Slutligen skola vi ej heller förglömma vårt lands jämförelsevis goda ekonomiska läge, om man jämför det med de krigförande länderna. Dessa ha ju som bekant att betäcka ofantligt stora krigsskulder. I allmänhet kan man beräkna krigsskulden till cirka 200 miljarder i genomsnitt för Tyskland, England och Frankrike. De ha därför först och främst att förränta och amortera dessa oerhört stora krigsskulder,

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

vilka jag för Englands vidkommande har hört beräknas gå till, som jag vill minnas, 5,000 kronor för varje man, kvinna eller barn. Denna krigets ofantligt stora påfrestning måste de bära samtidigt med ett de genomföra stora reformer i socialt avseende. Dessutom ha ju också Frankrike, Belgien och Tyskland stora återuppbyggnadskostnader. Och alla ha de ju oerhörda kostnader att bära för underhåll av invalider och änkor. Tror man då ej, att vi här utan fara för en nationell krasch skulle kunna införa 8-timmarsarbetsdagen? Kunna vi ej göra det, ja då kan säkerligen ej heller någon annan nation, som varit med i kriget, påtaga sig en sådan risk. Å andra sidan finnes det en hel del bland reservanterna här, som anse, att frågan om 8-timmarsarbetsdagen lämpligast skulle lösas, som de säga, genom en avtalsreglering mellan arbetarnas och arbetsgivarnas fackliga organisationer. Och förvånande nog tycks även en talare på Stockholmsbänken, herr von Sydow, ha gjort ett uttalande i denna riktning. Även han lutar alltså åt det hållet, att man skulle försöka ordna saken genom förhandlingar och avtal mellan arbetare och arbetsgivare. Men då måste jag säga, att det är förvånansvärt, att man ej gjort någon ansats i det avseendet, ty varje dag pågå sådana förhandlingar, där arbetarne kräva att få arbetsdagen nedsatt; man kunde åtminstone i något fall visa sin goda vilja. Man har också sagt i högerns majoritetsreservation, att man härigenom skulle »på ett långt smidigare sätt kunna ansluta sig till de växlande förhållandena». Ja, det är ju sant, och det har även av flere talare påpekats, att det varit möjligt, men nu är det för sent. Att det icke har skett tidigare är säkerligen ej vårt fel, utan det är arbetsgivarnas benhårda motstånd, som gjort, att vi ej ha kunnat komma fram på den vägen.

Men å andra sidan ha även på arbetarehåll starka röster, kan man säga, höjts för att man med förbigående av lagstiftningsmakten skulle försöka att lösa den här frågan, men detta uttalande sammanfaller sannerligen ej med reservanternas, ty med förbigående av lagstiftningsmakten menar man på det hållet ingenting annat än ett vidtagande av samma åtgärder, som man sett praktiserats i Norge. Talaren på Kristianstadsbänken hänvisade till, att i de länder i Europa, där man nu infört 8-timmars arbetsdag, har detta varit ett utslag av den revolutionära rörelse, som nu pågår. Men vad Norge beträffar, så kan man väl ej säga, att detta varit fallet. utan där var det ingenting annat än arbetarnas inneboende krav på att få 8-timmarsarbetsdagen förverkligad fortast möjligt, som gjort, att man där med förbigående av lagstiftningsmakten och genom direkt kampaktion tilltvingat sig sina fordringars genomförande. Där har man gått radikalt tillväga genom att förklara, att »vi arbeta ej mer än åtta timmar», d. v. s. arbetarna ha försökt axla arbetsgivarnas gamla kappa att dekretera, i stället för att förhandla. Men är nu det den lyckligaste utvägen? Jag är säker på, att den icke är att förorda, ty vad innebär det att gå den vägen? Jo, det innebär att sätta arbetsgivarne alldeles vid sidan av medbestämmanderätten. Om man tager sig den rätten, så bortfaller också arbetsgivarnes rätt att öva inflytande på andra områden. Alltså: man uppoffrar hela sitt inflytande på industrien endast för att tjurhålla på en punkt, där man

Lagförslag om arbetstides begränsning. (Forts.)

dock borde veta, att man ej kan hålla tillbaka ett genombrott. De ansvarskännande bland arbetarna i vårt land ha icke velat beträda den vägen just därför, att de icke ansett det lämpligt att göra det. Visserligen kan det gå under gynsamma konjunkturer, då de fackliga organisationerna kunna vägra att arbeta mer än åtta timmar om dagen, men det kan ju även inträffa dåliga konjunkturer, då arbetsgivarna skulle kunna påtvinga arbetarne en återgång till de gamla förhållandena. Detta kretslopp skulle icke vara gagneligt, icke ens för industrien och ej heller för arbetarne, och det är därför, som de fackliga organisationerna i vårt land ej ha gjort något försök att gå fram på den linjen utan ständigt ha strävat efter att genom lagstiftningen söka få dessa saker ordnade och bestämda. Ävenså ha vi alltid räknat med, att denna utväg ju är framkomlig endast för de störtsa och starkaste organisationerna, under det att de grupper av arbetare, som stå svagare, ej ha samma möjlighet att kunna genomdriva sina fordringar. Alltså: de, som kankse minst skulle kunna vara i behov av denna förkortning av arbetstiden, de skulle komma i åtnjutande av den, under det att de svagare, de, som kanske arbeta under de sämsta vilkoren ock alltså ha det största behovet, ej alls skulle kunna vinna denna reform, på grund av att deras fackliga styrka ej är stor nog. Det är detta, som återhållit oss, och det är därför, som vi kräva, att på lagstiftningens väg få denna fråga ordnad.

Det är med stöd av vad jag här yttrat, som jag nu yrkar bifall till utskottets förslag med de i vår reservation vid 1 § framställda yrkandena. Men till detta ber jag att få göra ett litet tillägg, för att ej på nytt behöva begära ordet för att peka på en liten sak i samband med § 1, som jag ej gärna kan förbigå. I § 1 har nämligen förslaget ett undantag i punkt c, som här icke har blivit något vidare berört. Ingen av de föregående talarna har pekat på detta moment något närmare. Jag skall då be att få säga några ord i den frågan, nämligen ifråga om undantaget för »oregelbundet» arbete. I § 1 har nämligen Kungl. Maj:t föreslagit vissa undantag. Med den allmänna rätten, som lagen medgiver i § 16, att göra undantag från lagens tillämpning, synes det mig, som om den mera officiella undantagsbestämmelsen i lit. c i 1 § saklöst borde kunna utgå. Det är alltid obehagligt att behöva undantaga några vissa verksamhetsgrenar eller visst arbete, men det är ännu farligare att skriva en bestämmelse i så pass svävande ordalag, att den kan innebära en uteslutning från lagens omfattning av stora och betydelsefylla arbetaregrupper. I motiven till arbetstidskommitterades utlåtande heter det, att man vid denna undantagsbestämmelse om oregelbundet arbete hade tänkt sig arbetet i samband med skjutsning, vid skjutsstationer, stuveriarbete vid mindre hamnar, beredning av vissa fiskkonserver samt en del reparationsarbeten.

Vad personalen vid sjutsstationerna beträffar, kan jag ej så värst mycket yttra mig om dem därför, att jag ej har tillräcklig kännedom om deras arbetsförhållanden. Det kan ju hända, att man för deras vidkommande skulle nödgas göra undantag; men det har ju Kungl. Maj:t enligt § 16 fått rätt att göra. Detta undantag för personal, anställd vid skjutsstation, kan emellertid också tolkas därhän, att man

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

skulle kunna göra ett generellt undantag, t. ex. för samtliga de arbetaregrupper, som äro anställda vid hyrkuskverk, samtliga droskkuskar och chaufförer, och en hel massa andra arbetare, som man kanske med stöd av den bestämmelsen skulle pretendera på att få fritagna därför, att deras arbete vore oregelbundet.

Vad hamnarbetarne i de mindre hamnarna, som omnämnas i arbetstidskommitterades motivering, beträffar, så har jag förgäves frågat alla, som borde känna till saken, vad man menar med »mindre hamnar». Jag har frågat, om man därmed har menat Lund, Falun eller Trosa, men det hade man ej reda på. Skulle det vara dessa tre platser, som åsyftas, så tror jag, att man saklöst skulle kunna medgiva undantag för de eventuella stuveriarbetare, som skulle kunna vara sysselsatta på dessa platser. Men å andra sidan ligger det fara i att medgiva några undantag, ty endast denna lilla uppmuntran har ju givit herr von Sydow anledning att pretendera, på undantag för samtliga hamn- och stuveriarbetare i alla Sveriges hamnar. Visst äro de oregelbundet anställda, det är jag villig att erkänna; men det finnes ingen omöjlighet att kunna inpassa deras arbete under regelbundna tider. Sammaledes synes det mig också vara fallet med arbetarne vid fiskkonserveringsanstalterna och även med s. k. reparatörer. Även dessa arbetare skulle kunna underordnas bestämmelserna om övertidsarbete. Därför, herr talman, skall jag be att få yrka speciellt avslag å mom. c. i § 1.

Herr T r y g g e r: Herr greve och talman, mina herrar! För min del är jag så gammalmodig, att jag anser, att *avtalsfrihet* är en grundsats, som bör i allmänhet gälla i förhållandet enskilda emellan, och jag kan ej finna, att denna grundsats icke också bör gälla med avseende å arbetsavtal. Undantagsvis kan det visserligen bli nödvändigt att inskränka tillämpningen av densamma, man då fordras därför ett allmänt intresse. Ett dylikt intresse har redan förut föranlett inskränkningar i friheten att ingå arbetsavtal. Jag tänker då på lagstiftningen beträffande kvinnors och barns arbete samt på bestämmelserna med avseende å särskilt farliga yrken. Men man kan ock säga, att det har funnits en tid, då arbetareklassens ställning var sådan, att det icke hade varit oberättigat, ifall man hade lagfästat en viss maximalarbetsdag. För närvarande äro dock förhållandena helt andra. Regleringen genom avtal av förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare är tillräcklig för att tillgodose båda parternas intressen. Likväl ha ju, efter vad vi hört och läst, arbetarne sedan 30 år tillbaka proklamerat grundsatsen om en 8-timmarsarbetsdag, och då nu deras ekonomiska styrka betydligt vuxit och deras politiska inflytande är på väg att bli synnerligen stort, vilja de lagfästa denna 8-timmarsarbetsdag.

Undersöker man, vilken utgångspunkt för detta krav på 8-timmarsarbetsdag egentligen var, måste man, såvitt jag förstår, finna, att det var de förhållanden, som existerade när kravet uppstod, och vilka förhållanden, enligt vad jag nyss sade, ej existera för närvarande. Men bakom kravet står också en viss uppfattning, att arbetet är någonting ont, en uppfattning, som jag anser så mycket mer felaktig, som

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

jag hyser den alldeles motsatta, att arbetet är något synnerligen gott. Vi hörde herr von Koch tala om, att ett ganska viktigt skäl för arbetarne att fordra denna minskade arbetstid vore att, som han uttryckte sig, de betraktade den långa arbetstiden som ett »klassmärke». Emellertid, att sedan arbetarne kommit till denna inflytelserika ställning, som jag nyss talade om, de skulle begagna lagstiftningen för att genomdriva sitt krav på en 8-timmarsarbetsdag, det vore att gå en alldeles motsatt väg mot den, man gått tidigare med avseende å arbetsavtal. Grunden till inskränkningen i avtalsfriheten var ju, att man ville skydda den svagare. Nu däremot vill man använda lagstiftningen för att hjälpa den starkare till att förtrycka den svagare. Det är yppenbarligen en alldeles förändrad ståndpunkt, som man numera intagit i avseende å lagstiftningens uppgift i detta fall. Sedan man väl lyckats lagfästa arbetstiden, kommer det väl ej att dröja länge, innan man också kommer att lagfästa arbetslönen. Det blir en maximalarbetsdag och en minimilön, och sedan man kommit så långt, har man vänt upp och ned på det naturliga förhållandet, som borde behärska produktionen och fördelningen av dess resultat.

Fastän jag har den uppfattning, som jag gjort gällande med avseende å detta lagfästande av en viss arbetstid, kan jag dock förstå, att det kan bliva svårt att hålla tillbaka ett dylikt krav i vårt land, ifall man i andra länder allmänt skulle gå den vägen. Men vad som förekommer i handlingarna och vad vi ha hört här i dag har icke givit åtminstone mig den övertygelsen, att man kan säga, att en 8-timmars arbetsdag har blivit fastställd i andra länder och framför allt ej i de länder, som för oss i detta avseende ha den största betydelsen. Herr Söderberg talade om, att i Tyskland, där man ju har lagfästat 8-timmars arbetsdagen, kunde det ej komma ifråga att upphäva eller modifiera denna lagstiftning, och han påstod, att han ej hade hört, att det ens hade ifrågasatts, att en dylik förändring skulle ske. För min del åter tycker jag mig erinra mig, att jag har läst från Tyskland, att en av regeringens medlemmar uttalat den uppfattningen, att för Tyskland komme det nog att bli nödvändigt att i stället för att minska arbetstiden betydligt öka densamma, om Tyskland skulle kunna gå igenom den svåra kris, inför vilken landet står. Man synes mig ej behöva stor ekonomisk erfarenhet för att utan vidare kunna säga, att skall Tyskland kunna betala en stor krigsskadeersättning och likvisst föda sitt folk, får det vara betänkt på att driva upp sitt arbete till det yttersta, och då kan säkerligen icke en 8-timmars arbetsdag vara tillräcklig.

Vad de andra staterna beträffar, vilka ha betydelse för oss, Amerika, England och Frankrike, uttalade herr Söderberg, att det var alldeles klart, att därstädes 8-timmars arbetsdagen skulle bli genomförd. Jag kan naturligtvis ej bestrida möjligheten av, att det kan komma att ske, men faktum är, att det ännu icke har skett. Ännu i närvarande ögonblick ha alltså de länder, som för oss ega den största betydelsen ifråga om konkurrensen, icke någon lagstadgad 8-timmars arbetsdag.

Vad våra grannländer, Norge och Danmark, beträffar, har herr statsrådet och chefen för civildepartementet jämställt dessa båda och

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

åberopat dem såsom stöd för, att vi borde införa 8-timmarsarbetsdagen. I Danmark skulle den redan vara genomförd och i Norge skulle en lagstiftning förestå, som kanske skulle träda i kraft den 1 januari 1920. Jag vill dock härvidlag fästa uppmärksamheten därpå, att man ej bör jämställa dessa båda länder liksom över huvud taget ej likställa ett land med en lagstadgad 8-timmars arbetsdag och ett land, där genom överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare en 8-timmars arbetsdag blivit bestämd. I Danmark har icke lagstiftningen fastställt 8-timmarsarbetsdagen, utan det är endast genom överenskommelse, som den blivit införd. En överenskommelse kan ske i dag mellan dessa olika organisationer, men den kan, ifall den befinnes olämplig, upphävas genom en liknande överenskommelse. Har åter lagen fastslagit en 8-timmars arbetsdag, fordras det ju, som vi veta, statsmakternas samstämmande beslut för att åstadkomma någon ändring.

Man har talat så mycket om, att i avtalet om nationernas förbund skulle en 8-timmars arbetsdag fastslås såsom enorm för de stater, som bleve medlemmar av förbundet. Detta har dock ännu icke skett. Det har påpekats här förut, att man, när man kommit saken litet närmare in på livet, dragit sig för att taga in i förbundsavtalet en dylik bestämmelse. Detta visar naturligtvis, att denna fråga fortfarande är öppen och att sålunda ännu ej tidpunkten är inne, då de, som överhuvud äro emot en lagstadgad arbetstid, skulle på grund av exemplet från utlandet anse sig skyldiga att falla undan och medgiva dess införande i vårt land.

Medan vi vänta på, hur utlandet skall ställa sig till denna fråga, borde det väl vara lämpligt att göra en undersökning om, huru en sådan lagstadgad arbetstid hos oss skulle verka och hur man närmare skulle kunna genomföra den inom de olika verksamhetsområdena. En dylik undersökning föreligger icke. Det är redan här erkänt, att den utredning, som har skett, icke är fullständig. Ja, materialet är icke ens hämtat från alla de näringar, som skulle träffas av den ifrågavarande lagstiftningen, utan det är hemtat blott ifrån en del, nämligen från den egentliga s. k. industrien. Följaktligen kan denna utredning icke anses utgöra en tillförlitlig grund för lagstiftande i ämnet. Men som sagt, i avvaktan på vad som sker i utlandet, ha vi gott tillfälle att göra denna utredning fullständigare, mera omfattande och grundligare. Även den utredning, som föreligger, talar, såsom redan är påpekat, icke för, att man utan äventyr för den svenska industrien skulle kunna införa 8-timmars arbetsdag. Jag skall icke, såsom jag hade tänkt, gå in på denna utredning, då herr von Sydow redan har återgivit det viktigaste av vad som där förekommer. Att vederbörande, som ha framlagt detta förslag, själva anse hela sakens berättigande ganska tvivelaktig, kan man finna därav, att de icke hava vågat låta lagen få den giltighet, som lagar i allmänhet äga, utan de ha givit den en kortare giltighetstid ungefär på samma sätt som de särskilda lagar, vilka under kriget här framlagts den ena efter den andra. Sålunda har det föreslagits, att lagen skall gälla blott till den 31 december 1923. När man läser den utredning, som föreligger, och tar i betraktande de

kolossala kostnader, som skulle träffa industrien i händelse man införde 8-timmars arbetsdag och samtidigt sökte bibehålla produktionen vid sin nuvarande storlek, måste man, såvitt jag förstår, anse det synnerligen oklokt att lagstifta vid en tidpunkt, då man ännu icke är så säker ens på sig själv, att man vågar giva lagen samma giltighet som lagar i allmänhet, utan måste begränsa den till viss kortare tid.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Om jag nu går till den motiveringen, som är anförd för Kungl. Maj:ts förslag, skulle jag därvid kunna följa den kungl. propositionen. Emellertid har redan herr statsrådet Schotte i sitt yttrande här gjort det, och då kan det vara lämpligare, att jag anknyter mina anmärkningar, mina erinringar till det yttrande, som han hade. De punkter i den kungl. propositionens motivering, som han framdragit, betraktades väl av honom som de viktigaste, eftersom han här tog upp dem i sitt anförande.

Vad då först beträffar frågan angående den nuvarande tidpunktens lämplighet för en reform sådan som den ifrågavarande, ifall den över huvud taget skall göras, yttrade statsrådet, att det var så, att — för att använda hans egna ord — »demokratiens bölja» hade skapat en särskild mark för sociala reformer, och följaktligen gällde det nu att genomföra dem. Sociala reformer äro dock någonting, som förutsätter ekonomiska medel för att de skola kunna genomföras. Följaktligen är den ekonomiska synpunkten vid denna frågas bedömande av en alldeles särskild betydelse, och förr än den är klarerad, kan man icke anse, att man har ådalagt, att den rätta tidpunkten är inne. Men det anfördes vidare, att arbetarna ha rätt att fordra, att det skall anses tillräckligt med en 8-timmars arbetsdag. En dylik fordran kan visserligen framställas, men det finnes också från näringslivets sida en fordran, som icke torde sakna berättigande. Det är den, att näringslivet icke får ödeläggas genom ett realiserande av arbetarnas krav. Följaktligen blir det avgörande ett avvägande av dessa olika anspråk, och först efter ett sådant är det klart, att tidpunkten är inne för reformens genomförande liksom också för ett avgörande angående dess omfattning. — Men statsrådet gick vidare. Han uppkastade frågan, huruvida en lågkonjunktur eller en högkonjunktur vore den lämpligaste tidpunkten för genomförande av en dylik reform, och han erkände att vi för närvarande måste anses ha en lågkonjunktur. I sistnämnda avseende tror jag, att man kan giva honom fullkomligt rätt. Däremot ej, såvitt jag förstår, i hans åsikt, att en lågkonjunktur skulle vara lämpligare för genomförande av en dylik inskränkning i arbetstiden än en högkonjunktur. Den saken beror naturligtvis på vad en lågkonjunktur egentligen är. Såvitt jag förstår saken, är en lågkonjunktur för industrien en tidpunkt, då industrien har svårt att sälja sina produkter till ett pris, som i jämförelse med produktionskostnaderna ger en rimlig vinst; om situationen är denna redan förut, lär det väl bli ändå värre att sälja varorna, ifall man ökar produktionskostnaderna. Dessa *bliva* tydligen ökade genom att arbetstiden förkortas. Men icke blott detta är att beakta utan jämväl att det ökade antalet arbetare kräver, att

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

man nedlägger ökat kapital i rörelsen för att upprätthålla samma produktion som förut. Det är nu uppenbart, synes det mig, att det under en lågkonjunktur är ofantligt mycket värre att anskaffa detta kapital och att det måste anskaffas med långt större uppoffringar än under en högkonjunktur. Jag kan sålunda åtminstone för min del icke finna annat än, att om man har att välja mellan en lågkonjunktur och en högkonjunktur, det icke kan bli tal om annat, än att högkonjunkturen är den rätta tidpunkten.

När statsrådet sedermera gick in på de särskilda skälen för denna reform, talade han om nödvändigheten av en inskränkning av arbetstiden av hänsyn till arbetarnas hälsa. Å andra sidan har här gjorts gällande, att sådana som förhållandena för närvarande äro, man icke kan anse, att arbetet inom industrien är särskilt hälsofarligt. Men jag vill fråga: En arbetares hälsa beror väl till ganska väsentlig grad på den levnadsstandard, som han kan föra? Om en minskning i arbetstiden vållar industrien svårigheter, vilka till sist icke kunna undgå att även träffa arbetaren, och hans levnadsstandard, är det otvivelaktigt, att hans hälsa därigenom tar långt större skada, än om han arbetar någon timma mer eller mindre.

Vidare åberopades, att arbetaren behöver fritid för förvärvandet av kunskaper, särskilt för att han må kunna göra sig gällande på alla de olika nya områden, icke minst de medborgerliga, till vilka de senaste lagförändringarna ha givit honom tillträde. Erfarenheten hade ock visat, att en minskad arbetstid skapade en kulturellt och socialt högre ställd arbetarklass. För min del vill jag inte bestrida detta till en viss grad. Arbetstiden kan vara så lång, att den hindrar arbetaren att få den utbildning, som är erforderlig, men å andra sidan är det ju också klart, att arbetstiden kan bliva så kort, att den motverkar det mål, som man vill vinna. Vore det icke så, skulle idealet vara att icke arbeta alls, ty då hade man hela sin tid fri för utbildning. Men jag tror, att ingen vill draga den konsekvensen. Det gäller sålunda i varje fall att avgöra, vilken tid som är lämplig och skälig, och jag har icke kunnat finna, att man behöver en lagstadgad allmänt gällande 8-timmarsarbetsdag för att arbetarnas utbildning skall kunna bli den erforderliga.

Ifråga om arbetsintensiteten har man här å ena sidan gjort gällande, att den skulle ökas genom en minskning av arbetstiden, medan det å andra sidan har förklarats, att så icke bleve fallet. För min del tvekar jag icke att hysa den uppfattningen, att man i stort sett icke har någon anledning antaga att arbetsintensiteten skulle ökas efter en genom lag gjord nedsättning av arbetstiden.

Sedermera påpekas, att en kortare arbetsdag icke i *alla* fall behövde minska produktionen. Det är ju alldeles uppenbart, att detta är riktigt. Det är heller icke detta, som för saken är det avgörande, utan allt beror på, i *vilka* fall och i *huru många* fall en dylik nedsättning kommer att minska produktionen. Då det av statsrådet gjorts gällande, att man kunde vänta av den svenska industrien, att den skulle så anpassa sig efter de nya förhållandena, att den kunde bibehålla sin produktion trots den minskade arbetstiden, är det ju tydligt, att en dylik anpassning till en viss grad möjligen kan äga rum. Men att

den verkligen kommer att ske, beror naturligtvis på arbetstidens längd. Den omständigheten, att en dylik anpassning tidigare har ägt rum, när man nedsatte arbetstiden, visar icke, att man utan vidare kan fortgå på den vägen, ty det är ju klart, att en gräns finnes, och frågan gäller just att undersöka, var den gränsen går.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Vidare yttrades, att den nuvarande tidpunkten vore särskilt lämplig för denna reforms genomförande, därför att vår kapitalställning i landet för närvarande vore så lysande, att vi kunde stå ut med att göra en dylik förändring. Med avseende på detta måste jag säga, att jag förvånar mig över, att en sådan mening kan uttalas från statsrådsbänken. Såvitt jag känner förhållandena, är vår nuvarande ställning så långt ifrån att vara lysande, att den istället är synnerligen svag; och det är väl icke underligt att så är fallet, ty under krigstiden har i vårt land liksom i andra länder skett en betydande kapitalförbrukning. Vidare har en omläggning av industrien ägt rum, vilken numera måste upphävas, så att man återgår till det gamla. Slutligen hava vi våra stora tillgodohavanden i utlandet, beträffande vilka det är synnerligen ovisst, *när* eller kanske *om* vi lyckas återfå dem. Sålunda, långt ifrån att i närvarande stund äga en alldeles särskild styrka, äro vi svaga på det ekonomiska området. När därtill kommer, att det för närvarande är en lågkonjunktur för industrien, är det ju alldeles uppenbart, att ovan nämnda uttalande till stöd för förslaget icke är värt något beaktande.

Till sist gjordes gällande, att man hos oss saknade möjlighet att på överenskommelsens väg, som kanske eljest skulle kunnat anbefallts, genomföra en nedsättning av arbetstiden, varför man vore uteslutande hänvisad till lagstiftningen. Skälet vore det, att det hos oss föreligger en stor olikhet i uppfattning mellan arbetsgivare och arbetare. För min del tror jag, att den olikheten icke är större i vårt land än i andra länder.

Därjämte påpekades, att rättvisa, billighet och framsynthet vid frågans lösande bättre skulle tillgodoses genom dess lösande på lagstiftningens väg än på överenskommelsens väg, ty vid en överenskommelse skulle i själva verket maktsynpunkten bli den avgörande och sålunda den part, som hade den största makten, bestämma överenskommelsens innehåll. Med avseende härpå vill jag ifrågasätta, huruvida från denna synpunkt sett lagstiftningens väg verkligen kan anses vara den lämpligaste. Ty det beror väl ändå på, *vem* som behärskar lagstiftningen. För närvarande torde man icke säga för mycket, om man säger, att under den närmaste framtiden arbetarintresset kommer att få ett alldeles särskilt stort inflytande på lagstiftningen. Så länge detta intresse så kraftigt understödjes av det liberala partiet, är det klart, att arbetarna komma att hava en maktställning vid frågans lösande, som icke är att underskatta. Det har ju till majoriteten i denna kammare flera gånger sagts, att det i själva verket är likgiltigt, vilket beslut den fattar i denna fråga, ty saken vore i alla fall avgjord och den formella bekräftelsen på detta avgörande komme, när den nya riksdag sammanträder, vilken kommer att efterträda den nuvarande.

Mina herrar, har man den uppfattning, som jag hyser och som jag stödjer på vad som i ärendet förelegat och icke minst på vad som här

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

förut yttrats i dag i denna fråga, att en lagfästad 8-timmarsarbetsdag icke bör ifrågakomma i vårt land, förrän de stora länderna, vilkas konkurrens på det ekonomiska området vi äro utsatta för, hava bestämt sin ställning i frågan, och hyser man vidare såsom jag den mening, att vi, därest dessa länder antaga denna arbetsdag, böra foga oss icke på grund därav, att det är en riktig ståndpunkt, utan på grund därav, att vi icke kunna kvarbliva ensamma på en annan ståndpunkt, så är det ju tydligt, att jag icke kan med min röst bidraga till framgång för det nu föreliggande förslaget. Man kan ju visserligen säga, att när arbetarklassen så varmt önskar denna lagstadgade 8-timmarsdag och man icke har utsikt att länge kunna hindra dess genomförande i vårt land, skulle man kunna såväl först som sist ge sitt bifall. Men vi få komma ihåg, att den, som ger sitt bifall, åtager sig också ansvar, och det är för mycket begärt, att man skall åtaga sig ansvar för en sak, som man icke gillar. Jag är också övertygad om att när de, såsom jag fruktar, menliga följderna av en begränsning i arbetstiden komma att göra sig gällande här i landet, skulle man, om denna kammares majoritet för sin del bifallit förslaget, kanske icke minst bland arbetarna rikta de starkaste förebråelser mot oss, därför att vi handlat på det sättet. Ty vi hava städse, och jag tror med rätta, gjort anspråk på att i de ekonomiska frågorna sitta inne med större insikter och större erfarenhet än åtskilliga andra inom vårt land. Därför har det tydligen mycket större betydelse, huru vi ställa oss till en ekonomisk fråga, som kanske är en bland de största, som överhuvud taget här förelegat, än huru andra ställa sig till densamma. Vårt ansvar är uppenbarligen störst, just därför att vi gjort anspråk på att sitta inne med den största kunskapen i ämnet och den största erfarenheten på området.

Jag vill till sist säga, att det är en annan synpunkt, som också gör, att vi icke kunna åtaga oss ansvaret. Det är nämligen så — såsom var och en bör kunna se — att världen för närvarande behärskas i en alldeles särskild grad av de ekonomiska frågorna. Man ser ju, hurusom politiken såväl inom de särskilda staterna som i förhållandet staterna emellan behärskas av begäret hos den ena att rikta sig på den andras bekostnad, att kunna föra så mycket som möjligt av de ekonomiska värdena över till sig. I en sådan tid är det av en alldeles särskild vikt för en stat, i synnerhet för en mindre stat, att ställa sin ekonomi så, att den står på säkra fötter, ty annars blir den staten och dess näringsliv samt därmed också dess befolkning, särskilt hela dess arbetarklass, ett föremål för andra staters jag kan säga utpressning och försök att tillskansa sig resultatet av landets och folkets produktion.

Vid denna frågas avgörande gäller det sålunda icke endast huru stort produktionsresultatet blir inom vårt land, det gäller icke blott, huru stor del av detta produktionsresultat som skall komma till arbetaren och huru stor del som skall komma till arbetsgivaren, kapitalisten, eller vad man nu vill kalla honom, utan det gäller i första rummet, huruvida vi skola ställa vår ekonomi så, att Sverige kanske blir ett exploateringsobjekt för andra stater, huruvida vi skola sköta vår produktion på ett sådant sätt, att vi i själva verket förlora den ekonomiska frihet och oberoende, som vi hittills hava haft. Det är denna

synpunkt, som kanske mer än någon annan varit bestämmande för mig, då jag funnit det omöjligt att med den föreliggande utredningen och under förevarande förhållanden rösta för den kungliga propositionen.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag ber att få yrka bifall till herr Nilssons i Skottlandshus m. fl. reservation.

Hans excellens herr statsministern Edén: Herr talman, mina herrar! Det har icke varit mig möjligt att mer än till någon del följa diskussionen i denna kammare, då viktiga ärenden påkallat min närvaro under en stund på förmiddagen i andra kammaren. Jag skulle dock tro, att jag knappast gör mig skyldig till någon missuppfattning, om jag anser mig av vad jag hört kunna draga den slutsatsen, att det i denna kammare trots alla skiftande meningar i övrigt dock icke egentligen råder någon meningsskiljaktighet om det ytterst önskvärda i en begränsning av kroppsarbetarnas arbetstid i och för sig.

Visserligen hörde jag, att den förste ärade talaren vid dagens debatt gjorde en antydan om en farhåga, att arbetaren icke skulle på det rätta sättet använda den tid, han finge över från arbetstiden, och visserligen hörde jag nu den siste ärade talaren göra ett litet utfall en passant mot dem, som »betrakta arbete såsom något ont». Men i grunden lär väl ingen av dessa talare eller någon i denna kammaren, om han går till sig själv, kunna undgå att erkänna, att det skulle vara i högsta grad önskvärt och behövligt icke blott för de människor, som tillhöra arbetarklassen här i landet, utan också för hela samhället, om arbetstiden kunde på nu ifrågasatt sätt begränsas. Det går icke att avfärda detta med en antydan om illa använd fritid, än mindre med ett klander av dem, som skulle betrakta arbetet såsom ett ont. Det går icke att avfärda på detta sätt, det förhållandet, att den svenska arbetarklassen — liksom över huvud taget alla länders kroppsarbetande klasser — verkligen behöver få tid över till familjeliv, till att knyta de band med hustru och barn, som dock äro bland de viktigaste för en sund grund för samhället, att de behöva tid icke blott för nöjen — det *kan* finnas också ett sådant behov — men för utbildning och utveckling, att det är ett samhällsintresse av den allra största vikt att så kan ske i ett tidevarv, då vi i alla händelser hava lagt en så utomordentligt stor andel av makten och beslutanderätten i samhället i denna samma klass' händer. Man skall icke klandra arbetaren för ensidighet, man skall icke heller klandra honom för bristande sinne för familjeliv och för verklig personlig utveckling, så länge det är så ställt, att han arbetar sig dödstrött varje dag och icke har vare sig krafter eller timmar över för något annat, när han kommer hem från sitt arbete. Detta är utgångspunkten för hela denna fråga, och jag tror, trots allt, att i den utgångspunkten kunna vi enas, även om ett eller annat ord i motsatt riktning skulle ha fallit.

Varför har då frågan kommit fram just nu, och varför är den så trängande just nu? Ja, mina herrar, jag skall icke trötta kam-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

maren vid denna timma med att ens försöka göra någon rundmålning av tillståndet i världen och i synnerhet i den västerländska kulturens samhällen i detta ögonblick. Men så mycket bör väl stå oemotsägligt klart, att det oerhörda, som har övergått världen genom och under det nu slutande kriget, har rört upp våra västerländska samhällen till botten. Det har i alla dessa samhällen framvuxit som en naturkraft krav från de miljoner, som hittills haft att lyda och arbeta, att dessa miljoner nu, när demokratien erkännes, också skola få lov att så långt det är möjligt leva såsom människor, känna såsom människor och lära sig någonting såsom människor. Det är en universell rörelse denna, som nu går över världen, bakslaget efter krigets lidanden och den omedelbara reflexen från känslan av vad de dock betyda i samhället, dessa miljoner, den känsla, som de hava fått i skyttegravarna eller i lidandena under kriget. Tanken om en lagstiftning eller andra åtgärder för att höja arbetarnas ställning i hela kulturvärlden går nu i ett oemotståndligt segertåg fram från land till land. Mot denna tanke kan intet land, vårt land lika litet som något annat, värja sig.

Här har talats rätt mycket om, hurudant läget i själva verket är ute i de olika länderna, och i en av reservationerna förekommer det uttrycket, att denna frågas behandling utomlands i själva verket skulle befinna sig »på föreberedelsernas stadium». Jag kan icke undgå att även jag något taga upp detta till bemötande, då jag måste betrakta denna sammanfattning av situationen såsom grundfalsk. Det är icke så, att fredskonferensen, den stora konferensen i Paris, har »skilt frågan ifrån sig», såsom herr von Sydow uttryckte sig, utan denna konferens har avgivit en principförklaring om 8-timmarsdagen såsom ett mål för internationell lagstiftning. I det fallet men icke i ett annat, som jag strax kommer till, passar ordet principförklaring. Huru mycket denna principförklaring betyder, framgår redan av det faktum, att bland de beledsagande papperen till denna förklaring är också ett utförligt frågeformulär till alla de länder, som skola deltaga i den blivande konferensen i Washington i höst, om huru frågan står i deras länder, ett formulär, där man vill hava noga utrett, huru långt landet kommit, om 8-timmarsarbetsdagen är genomförd och i så fall på vilket sätt och med vilka närmare bestämmelser. Det är icke bara en fras, när man lägger upp en fråga på det sättet. Det ligger realiteter bakom, om man också av naturliga skäl icke nu kunnat fatta ett för de olika staterna bindande beslut i densamma.

Herr von Sydow anförde ytterligare, att man i de nordiska länderna egentligen icke hade kommit till ett sådant resultat, som kunde inverka på vår fråga till avgörande. Han yttrade, att i Finland en lag om åttatimmarsarbetsdag visserligen finns, men är satt ur funktion. Såvitt jag är underrättad, är icke heller detta meddelande fullt riktigt. Lagen är, såvitt jag känner, icke satt ur funktion, men väl meddelas dispens och kanske dispens i stor utsträckning från lagen; lagen såsom sådan gäller frånsett dessa dispenser, och arbetet på att ersätta den med en ny och bättre avfattad lag pågår oför-

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

trutet. Vad Danmark angår, är det redan av denne talare erkänt, att uppgörelse är träffad om 8-timmarsarbetsdagen emellan arbetsgivarnas och arbetarnas föreningar. Han har också nämnt, att ytterligare arbeten pågå för att lagfästa detta resultat. I Norge ligger saken så, att en regeringsproposition, som i stort sett kan sägas vara strängare än den svenska, är förelagd stortinget, enhälligt tillstyrkt av vederbörande utskott och inom kort väntas till föredragning i stortinget. Jag kan inom parentes nämna, att jag av en ledande man inom det norska högerpartiet, som jag träffade för några dagar sedan, hörde uttalas den största förvåning över att icke det svenska högerpartiet nu ville slå till och taga en sådan lag, som här erbjudes. I Norge kunde man icke förstå en sådan ståndpunkt. — I fråga om Tyskland anfördes av herr von Sydow, att den där införda 8-timmarslagen endast var tillkommen för att hindra arbetslöshet under demobiliseringen. Därmed torde väl förhålla sig så, att bland skälen till lagen nämndes detta i motiveringen, men att för Tysklands del icke någon tanke finnes på att kunna släppa denna 8-timmarslag lär väl få anses uppenbart, trots vad herr Trygger nyss anförde om Tysklands behov att kunna arbeta av sin statsskuld och sin blivande krigsskadeersättning. Att Tyskland icke tänker på något sådant, framgår bland annat därav, att i det förslag, som från tysk sida inlämnats till fredskonferensen om en stor internationell uppgörelse i arbetarfrågor, där ingår också ett uttryckligt yrkande om ett internationellt lagfästande av 8-timmarsdagen.

I Frankrike, anförde herr von Sydow, har man icke kommit längre än till ett principbetänkande. Denna karaktäristik är fullständigt missvisande. En lag är antagen i båda kamrarna och utfärdad av presidenten. Denna lag, vars text jag har här, föreskriver uttryckligen, att 8-timmarsdagen skall införas. Jag förmodar, att den ärade talaren tänkte på, att utförandet i detalj har överlämnats åt administrativa myndigheter under ledning av det franska conseil d'état, men detta är en procedur, som, såvitt jag känner, är vanlig i Frankrike vid dylika tillfällen, och det behöver icke på något sätt innebära, att det skulle vara meningen att göra lagen ineffektiv. Så har den icke heller, såsom framgår av pressen, uppfattats i Frankrike.

Jag behöver efter detta icke säga mera om England och Amerika, än att man där givetvis hittills förgäves söker efter en bindande lagstiftning om 8-timmarsdagen. Men vad man däremot icke söker förgäves är en faktisk utveckling av arbetstidens begränsning. Det förhåller sig ju så, att dessa anglosaxiska länder i många avseenden röra sig med andra traditioner och andra uppfattningar av vad som är lagstiftningens område och vad som tillhör det enskilda näringslivets än vårt land. Och i England har alldeles speciellt social lagstiftning i vår bemärkelse haft svårt att tränga igenom. I Amerika försvåras den av det naturliga hinder, som ligger i växelverkan mellan enskilda staters handlingsfrihet och den federativa republikens myndighet i dess helhet. Allt nog, detta hindrar icke — och såvitt jag

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

förstår har heller icke någon sagt, att det hindrar — att även i dessa länder en oerhört snabb utveckling har ägt rum mot en begränsad arbetstid. Det är nästsan omöjligt att samla faktiska uppgifter, därför att man då skall gå i detalj till bransch efter bransch, och tyvärr föreligger här intet samlat material. Men att man i England har hunnit ett gott stycke på väg icke blott till 8-timmarsdagen utan inom vissa yrken *under* densamma, torde vara alltför väl känt, för att jag skall behöva här ytterligare upprepa det.

Nåväl, mina herrar, denna översikt över läget ute i världen spelar här en utomordentlig roll, icke bara därför att man ju kan säga, att ett exempel utifrån i en sådan stor fråga måste verka djupt ingripande även i vårt land, utan därför att vad som sker i de stora länderna och i våra nordiska grannländer är uttrycket för oemotståndligheten i hela denna rörelse, om vilken jag har talat. Och då måste vi väl, jag upprepar det, ställa för oss den frågan: Tror någon i denna sal, att när en dylik rörelse går fram över världen på ett sådant sätt som här sker, när det gäller en sak av så eminent internationell smittkraft, om det ordet får användas, som arbetsvillkoren inom industrien — tror någon, att vi i vårt land då skola kunna sitta lugna och säga: Vi behöva mera utredning, vi ha icke fått en så fullständig framställning av de ekonomiska följderna, att vi kunna fatta beslut nu; vi ha icke fått det utrett, hur industrien skall anpassa sig efter de nya förhållandena? Nej, mina herrar, detta går faktiskt icke. Och det är så, att intet enda land, som jag känner, har ens gjort något försök att åstadkomma utredning i *den* mening, som man här fordrat. Man har i alla andra länder fått taga beslutet sådant det nödvändiggjorts av tidsförhållandena, såsom framkallat av en våldsam, hastigt mognad rörelse inom de väldiga massorna av medborgare i varje land. Man har fått taga det avgörande steget, och göra det bästa möjliga av situationen — sedan har det fått gå som det har kunnat med utredningen.

Det är icke möjligt att betrakta och behandla denna fråga såsom en av våra vanliga frågor här i Sverige, där man kan låta en kommitté arbeta i ett antal år och så eventuellt avlösas av en annan kommitté, varefter det ytterligare kan krävas åratal för remissen och inhämtande av yttranden. Det har gått för fort under dessa sista tider för att den tågordningen skulle vara möjlig. Den lät sig icke tillämpas, när regeringen fann, att frågan trängde på såsom nu var fallet. Och jag vågar göra gällande, att Kungl. Maj:t har handlat fullkomligt välbetänkt, då Kungl. Maj:t inför en sådan situation nödgades avstå från ett i och för sig kanhända nog så önskvärt utredningsmateriel.

Om nu frågan sålunda tränger sig på oss oemotståndligt, då uppstår emellertid det spörsmål, som herr Trygger nyss berörde, i det att han i stället för en lagstiftning förordade det fria avtalets former. Jag skall därvidlag icke upptaga någon polemik, huru tacksam den än kunde vara mot hans mycket radikalt formulerade satser, om sin misstro mot lagstiftning över huvud taget på detta område, och om den fria avtalsformens absoluta företräde. Jag skall ännu mindre tillåta mig att uppehålla mig vid ett sådant ord, som fälldes om att

arbetarna i den nuvarande situationen höllo på att bliva de starkare, som han fruktade skulle förtrycka de svagare, d. v. s. arbetsgivarna. Jag kan icke hjälpa, att jag med allt erkännande av arbetarorganisationernas växande makt och arbetarklassens ökade politiska betydelse måste i mitt hjärta draga på munnen åt denna karaktäristik av situationen.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Jag frågar alltså endast: Är det verkligen praktiskt möjligt och riktigt att i Sverige hänvisa denna fråga till lösning genom avtal? Efter mitt förmenande skulle i och för sig ingenting ha varit att invända emot en sådan väg, *om* det hos någon av de stora organisationerna, den ena eller den andra, eller helst båda, hade funnits en verklig önskan att gå fram på den vägen. I Danmark har man gjort det, och jag kan nämna, återigen med stöd av ett personligt samtal med en ledande man inom den danska arbetsgivarvärlden, att man där gjorde det just för att, såsom vederbörande uttryckte sig, i viss mån förekomma lagstiftningen och göra upp saken på egen hand. I Sverige har intet försök i den riktningen gjorts, jag vet icke rätt varför. Det kan beklagas, men det är så. Kanhända sammanhänger det därmed, att vi i Sverige nog i allmänhet hava gått mera på den förutvarande tyska linjen i vårt sociala arbete än på den engelska, mera på den statsreglerande, genom lagstiftning ingripande, än på den väg, där organisationerna själva fritt träffa överenskommelser. Detta kan bero på tradition, det kan bero på en tillspetsad motsatsställning. Vad det nu är — försöket har icke gjorts. Hade det kunnat göras, hade det kanske varit lyckligt, men det har icke skett. Man kan icke under sådana förhållanden skjuta frågan ifrån sig med hänvisning till en sådan avtalsform. Och man får icke glömma, att så mycket är visst, att om hela frågan nu bara hänvisas till en dylik överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare, då ha vi här i landet att räkna med faran — jag skall bara använda det uttrycket; — av en serie av arbetsstrider, så förödande, så genomgripande, att deras ekonomiska verkningar torde kunna mätas i ännu högre siffror än de verkningar av en genomförd 8-timmarsdag, man nu har räknat ut i siffror. Såvitt jag kan bedöma, ligger frågan tyvärr så.

Frågan ligger faktiskt hos oss som en uppgift för lagstiftningen, den kan icke skjutas undan. Jag kan icke se, och regeringen kan icke se, annat än att lagstiftningens väg med våra förhållanden är den närmast till hands liggande vägen. Skola vi nu då verkligen avvisa det förslag som nu framlagts?

Ja, svarades det av den svenska arbetsgivarföreningens högt värderade ledare. Han förklarade, att problemets kärna är den: Kan man genomföra denna lag utan att minska produktionen? Jag svarar: Det är att uppställa ett orimligt krav. Man kan dock icke göra trolleri i stora sociala och ekonomiska problem. Det är icke rimligt att begära, att man skall genomföra denna lag utan att i något avseende *antingen* minska produktionen *eller* öka dess kostnader. Intet enda annat land, som har tagit upp problemet, har tagit upp det på det sättet. Icke frågade de danska arbetsgivarna

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

först, om de skulle kunna genomföra 8-timmarsdagen utan att minska produktionen eller utan att öka sina omkostnader, utan de togo uppgörelsen därför, att den måste ske. På samma sätt kommer det att bli i Norge, så har det gått i Frankrike, och så torde det gå i andra länder. I ett stort socialt och ekonomiskt problem är det ju alldeles klart, att man nödgas taga på sig besvärligheter, svårigheter, uppoffringar, om det gäller att komma till ett resultat, som måste vinnas. Problemet skall naturligtvis ställas så: Innebär ett genomförande av denna sociala reform för landet i dess helhet, för arbetarklassen och även för industrien själv, ändock till sist en sådan fördel, att den bör köpas även med vissa uppoffringar? Så skall frågan ställas, och på den frågan vet jag icke bättre än att svara: Ja!

Jag skall därför icke gå djupare in i någon kritik av de framställda beräkningarna över vad det skulle kosta. Dessa siffror ha redan varit föremål för bemötande, och jag tror, att de i många avseenden tåla att i hög grad kalfatras. Över huvud taget är det omöjligt att göra en sådan utredning, som håller inför alla de många osäkra faktorer, som dock finnas, både faktorn om en ökad arbetsintensitet — ty på vissa områden är det dock ådagalagt, att en sådan ökad arbetsintensitet kan komma, om också ingalunda på alla — och faktorn om teknikens alltjämt stigande framsteg. Blott en parentes: Ingen har sagt, såsom herr von Sydow tycktes vilja göra gällande, att med den kortare arbetstiden skulle i och för sig följa en förbättring av tekniken, som skulle ersätta minskningen, utan man har naturligtvis resonerat som så: Teknikens framsteg fortgå oavlåtligt — jag tror, att det är mycket farligt att som det nyss yttrades, säga, att vi hava i stort sett kommit så långt, som vi kunna — teknikens framsteg, säger jag, fortgå oavlåtligt, de komma sannolikt att drivas på av behovet att lätta bördan för produktionen, och det kan i det avseendet uppstå nya möjligheter, som vi ännu icke hava reda på. Men framför allt, om här åstadkommes en tunga för svensk industri genom en lag av denna beskaffenhet, är den tungan icke värre än vad som drabbar först och främst samtliga våra grannländer och sedan åtminstone till stor del industrierna i det ena stora landet efter det andra, såsom jag nyss har försökt att visa. Det är ju konkurrenskraften, som det framför allt gäller. Kan det nu visas — och det är visat — att samma utveckling, som vi nu söka få fram här, dels redan har slagit igenom, dels håller på att slå igenom i andra länder, då är det ju icke några verkliga faror ur den synpunkten, om också andra olägenheter otvivelaktigt kunna uppkomma.

Det har från den förste ärade talaren i dag gjorts en annan anmärkning: Felet i detta lagförslag är bland annat, att däri icke skett en rationell uppdelning av industrierna allt efter deras olika förhållanden; man kan icke lagstifta lika för alla industrier, man måste tänka på, att somliga kunna arbeta endast vid dagsljus, att vissa industrier äro beroende av klimat, årstid och dylikt. Efter-

som, såvitt jag har hört, detta icke har blivit berört i diskussionen, skall jag be att få svara något därpå. Jag tror, att det i och för sig ligger i öppen dag, att en sådan lagstiftning som denna i någon mån måste anpassas efter de olika industriernas olika förhållanden. Men spörsmålet blir: Kan det ske genom bestämmelser, som göra upp de olika schemata redan inom lagen? Jag tror, att detta till sist skulle komma att visa sig bli en så gott som olöslig uppgift just på grund av växlingen mellan olika industrier, på grund av svårigheterna att definiera de olika förhållanden, under vilka man t. ex. skulle medgiva en längre arbetstid eller föreskriva en kortare. Det komme att bli ett ändlöst arbete att försöka fixera detta i ett enda på förhand bestämt system. Intet land har heller försökt lösa den uppgiften, utan alla länder hava tagit lösningen mera i stora linjer och sedan sökt jämkningarna, i den mån de hava varit behövliga, på andra vägar. Det är med visshet detta, som ligger bakom fullmakten för Frankrikes administrativa myndigheter att närmare ordna tillämpningen av den franska lagen, och det är detta, som vi här i Sverige hava försökt att sörja för genom den rad av paragrafer i lagförslaget, som medgiva vissa jämkningar, vissa undantag, och till sist en slutparagraf, 16 §, som ger möjlighet för Kungl. Maj:t att i utomordentliga fall, då industrien annars skulle bli allvarligt skadad, helt och hållet suspendera från lagen. Jag kan icke finna annat, än att detta sätt att lösa det problem, som herr Nilsson i Skottlandshus berört, är vida mera praktiskt, ja jag tror det enda möjliga, och att däremot det sätt, han tänkte sig, nämligen att alltsammans skulle linjeras upp i lagen, är opraktiskt och omöjligt att utföra. Jag kan naturligen icke tänka mig, att han framförde det endast på den grund, att med ett försök på hans linje skulle vinnas tid — men så mycket är visst, att om en utredning av den arten vet jag icke, när eller var den skulle sluta.

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

Det har diskuterats mycket, om tidpunkten är lämplig eller olämplig för ett beslut just nu, och herr Trygger har särskilt framhållit, att efter hans mening skulle den vara mycket olämplig på grund av den lågkonjunktur, som råder, och på grund av den risk vi ha att förlora vissa betydande tillgodohavanden i andra länder. Jag skall om detta säga, att naturligtvis kan det resoneras för och emot i detta problem — lågkonjunktur eller högkonjunktur såsom lämplig tidpunkt för en dylik lagstiftning. Men så skulle jag icke vilja se saken, att jag ställde den så abstrakt, utan jag tillåter mig att sammanfatta läget så här: Vi befinna oss nu i den situationen, att man verkligen får lov att göra ett försök att få ett resultat, eller rättare sagt, att vi måste försöka genomföra denna lagstiftning. Är det då icke i den nuvarande situationen något, som också kan underlätta genomförandet? Jag svarar därpå med eftertryck: Jo, det är det, ty det kan icke resoneras bort, att det stora problem, om vilket särskilt har talats, då man resonerat om utredningar, behovet av ny arbetskraft och nya arbetarbostäder, att det stora problemet ofantligt förenklas vid en tidpunkt, då industrien är i en

Lagförslag om arbetstidens begränsning. (Forts.)

lågkonjunktur, då en mängd industrier icke kunna hålla sitt arbetarantal fullt, och då det sålunda i många fall icke skall behövas någon tillströmning av ny arbetskraft. Tron icke därför, mina herrar, att jag på något sätt skulle, ens för normalarbetsdagens skull, vara tillfredsställd med utsikterna till arbetslöshet eller den rådande lågkonjunkturen. Tvärtom, det ena som det andra är ju i och för sig djupt beklagligt. Men man kan ju dock få påpeka, att detta underlättar själva genomförandet. Och att ett sådant genomförande också i högsta grad underlättas genom det spolierade tillstånd, i vilket industrien i stora länder, som med oss bruka föra en skarp konkurrens, befinner sig, ligger i öppen dag.

Vad slutligen angår våra fordringar utomlands, är det klart, att detta är en svag punkt. Dock ha vi väl ännu all anledning att hoppas, att de icke skola gå till spillo; åtminstone vill jag i det fallet icke se läget så pessimistiskt, som herr Trygger nyss syntes göra. Och vi ha väl också skäl att komma ihåg den väldiga konsolidering av svensk industri över huvud taget och svenskt *sunt* finansliv, som vi sett under denna långa krigsperiod med dess storartade förtjänster. Icke få vi sålunda bara taga saken så, som om situationen nu vore ogynnsam. Jag kan icke finna annat, än att när man lägger allt till allt, finns det större skäl att anse, att den nuvarande situationen gynnar och underlättar genomförandet av en normalarbetsdag, än att anse motsatsen.

Mina herrar, härmed har jag sökt att i största sammanfattning giva några antydningar om den utomordentliga vikt, som regeringen måste fästa vid det nu föreliggande förslaget. Jag skall i det fallet endast tillägga, att regeringen anser sig i detta förslag hava funnit en moderat medelväg mellan sådana anspråk, som ställa alltför hårda och icke genomtänkta fordringar på industrien, och å andra sidan en obenägenhet att vara med, som icke kan vara till samhällets fördel i en situation som den nuvarande. Denna medelväg föreligger i propositionen och i utskottets betänkande. Där hava, såvitt jag kunnat finna, alla de hänsyn tagits, som man i något annat land har tagit. Skulle det då icke till sist ändock vara klokt och rätt, att denna kammare toge steget och sloge till? För vår del, för regeringens del, finnes det icke någon möjlighet, så länge den sitter, att kunna släppa denna fråga. Det förbjudes av vår uppfattning av frågans oerhörda betydelse, av dess utomordentligt trängande natur och av vår känsla utav vad den innebär för landets lugna utveckling och även för industrien. Jag anser mig därför böra meddela, att skulle denna kammare nu icke komma att bifalla utskottets förslag, så anser sig regeringen böra, så snart det låter sig göra, på nytt framföra problemet. Och jag är också skyldig att avge en förklaring, att utgången utav denna frågas behandling aktualiserar det problem, som herr Trygger nyss rörde vid och som han en gång förut har ännu mera tydligt framhållit, problemet om denna kammares upplösning. Herr Trygger har en gång sagt, att därest regeringen skulle finna, att den håll-

ning, som majoriteten från sina synpunkter anser sig böra intaga i en fråga, icke överensstämmer med vad regeringen måste finna vara för landet erforderligt, så har regeringen att anlita upplösningsrätten. Jag vill säga, att så betydelsefull är denna fråga, att detta måste för oss vara ett sådant fall, då en dylik yttersta utväg måste tillgripas, väl förståendes dock icke förrän det normala arbetet vid denna riksdag avslutats.

Jag har naturligtvis icke sagt detta, mina herrar, för att inverka på herrarnas mening, och jag ber på förhand att icke behöva bliva utsatt för en sådan tolkning, som att häri skulle ligga något hot. Jag tror inte alls, att något sådant inverkar på kammaren. Men jag har ansett, att en öppen förklaring ifrån min och den nuvarande regeringens sida är vad kammaren har rätt att fordra av oss, likaväl som vi ha ett behov att framlägga, hur betydelsefull vi anse saken.

Och nu, mina herrar, återstår ändock det slutliga avgörandet. Ännu har ju icke beslut fattats, om man också kan säga, att det tyvärr närmast är att antaga, att det icke kommer att bliva bifall. Jag vet inte, om här är platsen att under sådana förhållanden rikta någon vädjan till kammarens flertal. Kanhända att ordet vädjan icke alls lämpar sig, och jag har väl heller inte någon rätt att framställa en sådan. Men jag skulle vilja ge herrarna en verkligt inträngande uppfattning därutav, att från den plats, som jag bekläder under så tunga och bekymmerfulla förhållanden, kan jag med fullt ansvar säga, att jag anser det för Sveriges lands och folks skull och för det svenska näringslivets skull vara utav en utomordentlig vikt, om första kammaren ändock skulle taga steget och nu gå till ett bifall.

Denna kammare har förut under trycket utav våldsamma händelser och oerhörda förändringar i världen gjort stora uppoffringar utav vad den tidigare har ansett sig böra hålla på. Här föreligger ett nytt område, där det kommer an på kammarens känsla utav vad som ändock i grunden är riktigast, att taga uppgörelsen nu med möjlighet att inverka på dess innehåll, eller att skjuta den ifrån sig till öden, som kunna bli ovissa nog, såsom alltid vid ett uppskov. Att det för hela läget i landet, för det vunna intrycket utav det samförstånd, som i så många stora frågor dock har kunnat komma till stånd mellan denna kammares majoritet och den sittande regeringen, för hela denna känsla utav den goda ömsesidiga viljan att med gemensamma ansträngningar att lösa de stora problemen uti en svår tid — att det ur dessa synpunkter skulle vara en ovärderlig ideell behållning, om det nu kunde bliva en uppgörelse även i denna fråga, det vågar jag vara övertygad om. Och till sist kan det hända, att även dylika ideella vinster icke äro att förakta inför de mycket allvarsamma tider, som alltjämt ligga framför oss, och de prövningar, som vi ännu ha att genomgå.

Jag kan, trots allt, icke avsäga mig en förhoppning om bifall till utskottets förslag.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare funnos anmälda, beslöts på hemställan av herr talmannen att den fortsatta överläggningen angående nu föredragna paragraf ävensom behandlingen av ej mindre övriga delar av ifrågavarande utlåtande än även återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Kammaren åtskildes kl. 6,08 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Stockholm 1919. **Kungl. Boktryckeriet,** P. A. Norstedt & Söner. *192980*